

KERTOMUKSIA ELÄMÄSTÄ
Elämäntapahtumien merkityksiä koulutus- ja
uraratkaisuihin osana elämäntulkua

Sanna Salo

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2015
Opettajankoulutuslaitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Salo, Sanna. 2015. Kertomuksia elämästä. Elämäntapahtumien merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa osana elämänkulkua. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.

Tutkimukseni käsitteli elämäntapahtumien merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa. Tutkimuskysymyksinä oli tarkastella taustalla vaikuttavia tekijöitä ja elämäntapahtumia, jotka saavat merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa sekä näiden elämäntapahtumien merkitysten avaaminen.

Tutkimukseni näkökulma oli narratiivinen ja keräsin tutkimusaineistoni narratiivisin metodein. Tutkimukseni aineistona oli kuusi yksilöhaastattelua, jotka keräsin elämänkertahaastattelun ja syvähaastattelun variaatiolla. Analysoin tulokset aineistolähtöisesti narratiivisin metodein.

Tutkimukseni tulokset kuvaavat koulutus- ja uraratkaisuissa merkityksiä saaneita elämäntapahtumia ja niiden merkityskokonaisuuksia. Elämäntapahtumat saivat keskeisen merkityskokonaisuuden koulutus- ja uraratkaisujen rakentumisessa. Merkityksiä saaneet elämäntapahtumat muodostuivat suhteessa sosiiaaliseen, henkiseen ja fyysiseen ympäristöön. Taustalla vaikuttavien tekijöiden ja elämäntapahtumien merkitys koulutus- ja uraratkaisuissa jakautui ympäristön ja aikakauden, taloudellisen tilanteen sekä parisuhteen ja perheen kokonaisuuksiin. Merkityksellisiä elämäntapahtumia koulutus ja uraratkaisuissa olivat myös vastoinkäymiset, käännekohtat, koulutuksen ja työn hyödyt sekä sattumat. Elämäntapahtumien merkityskokonaisuudet olivat moninaisia ja ne olivat suhteessa koulutus- ja uraratkaisuihin esimerkiksi voimaannuttavia ja mahdollistavia, ajatuksia ja toimintaa muokkaavia sekä vahingollisia.

Elämänkulun, elämäntapahtumien ja kertomuksellisuuden näkökulma tarjosi monipuolisen lähestymistavan tarkastella yksilön koulutus- ja uraratkaisuja. Alati uudistuva ja yksilöllinen näkökulma elämän tarkasteluun luo useita jatko-tutkimusmahdollisuuksia.

Hakusanat: elämänkulku, elämäntapahtumat, merkitykset, narratiivisuus, koulutus- ja uraratkaisut

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	6
2	ELÄMÄNKULKU	8
2.1	Elämänkulun käsitteistöä	8
2.2	Elämän jaottelu ikäkausiin ja vaiheisiin	10
2.3	Metaforat	12
3	ELÄMÄNKULUN KONTEKSTI	14
3.1	Elämänkulku osana yhteiskuntaa	14
3.2	Elämänkulun kulttuurinen ja perinnöllinen ulottuvuus	15
3.3	Yksilö oman elämänsä herrana	17
4	ELÄMÄNTAPAHTUMAT JA KÄÄNNEKOHDAT	20
4.1	Elämäntapahtumat ja käännekohdat elämänkulun selkärankana	20
4.2	Elämänkulun käännekohdat muutosten ja siirtymien fasilisaattoreina	22
5	KOULUTUS- JA URARATKAISUT ELÄMÄNKULUN OSANA	23
5.1	Koulutuksen kaksijakoisuus: määrittävä ja mahdollistava näkökulma	23
5.2	Työelämän muutos	24
6	ELÄMÄNKULUN NARRATIIVISUUS	26
6.1	Kertomukset ja tarinat elämästä	26
6.2	Kertomukset minuuden rakentajina	27
7	TUTKIMUSTEHTÄVÄ	29
8	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	30
8.1	Narratiivinen lähestymistapa.....	30
8.2	Narratiivisen tutkimuksen taustaa.....	31
8.3	Merkitysten tutkiminen	32
8.4	Aineisto.....	33

8.4.1	Tutkimuksen kohdejoukko	33
8.4.2	Aineistonkeruu elämäntapa haastattelun ja syvähaastattelun variaatiolla.....	35
8.4.3	Elämänviiva haastattelujen selkärankana.....	36
8.5	Analyysi.....	38
8.6	Tutkimuksen luotettavuus	41
8.7	Tutkimuksen eettisyys	45
9	KUVAUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUNEISTA.....	48
9.1	Kari.....	48
9.2	Mervi.....	49
9.3	Heikki	50
9.4	Kaisa.....	51
9.5	Matti.....	52
9.6	Mari.....	53
10	TAUSTALLA VAIKUTTAVIEN TEKIJÖIDEN JA ELÄMÄNTAPAHTUMIEN MERKITYS KOULUTUS- JA URARATKAISUISSA	54
10.1	Ympäristön ja aikakauden merkitys koulutus- ja uraratkaisuissa	54
10.1.1	Laman ja yhteiskunnan muutoksen merkitykset.....	55
10.1.2	Lapsuuden sosiaalinen ympäristö	59
10.1.3	Paikkakunta.....	63
10.2	Taloudellinen tilanne.....	64
10.3	Parisuhteen ja perheen monisyinen merkitys.....	66
11	MERKITYKSELLISET ELÄMÄNTAPAHTUMAT KOULUTUS- JA URARATKAISUISSA: VASTOINKÄYMIÄ, KÄÄNNEKOHTIA, KOULUTUKSEN JA TYÖN HYÖTYJÄ SEKÄ SATTUMIA	74
11.1	Vastoinkäymiset.....	74

11.2	Elämän käännekohtat.....	76
11.3	Koulutuksen ja työn hyödyt.....	80
11.4	Sattuman merkitys.....	84
12	YHTEENVETO	88
12.1	Pohdinta	89
12.2	Jatkotutkimusmahdollisuudet	93
	LÄHTEET	95

1 JOHDANTO

Mitkä tekijät ohjaavat koulutus- ja uraratkaisujamme? Mihin valintamme pohjautuvat? Koulutus- ja uraratkaisut muodostavat keskeisen osan ihmisen elämässä määrittäen ja mahdollistaen elämäntulkua. Opetus- ja kulttuuriministeriön laatiman tulevaisuuskatsauksen (2014, 11, 17) mukaan nopeasti muuttuvan työelämän vaatimuksia ovat työntekijän jatkuva kehittyminen ja uudistuminen. Työssä oppiminen ja täydennyskoulutus korostuvat ja luovat edellytyksiä osaamisen kehittämiseksi. Valtaosalla nuorista menee elämässä hyvin, mutta osa syrjäytyy entistä enemmän. Koulutus- ja uravalinnan ongelmat (ks. esim. Lerkkanen 2002) ovat tiedostettuja haasteita koulutuksen ja työn kentällä. Aihe on ajankohtainen ja laajasti yhteiskuntaamme vaikuttava.

Vuosien 2012-2015 Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012, 23-25) tavoitteita ovat osallisuuden, yhdenvertaisuuden ja arjenhallinnan tukeminen. Yhtenä strategisena tavoitteena on resursoida nuorten työpajatoimintaa ja etsivää nuorisotyötä sekä tukea erilaisia työllistymispolkuja. Tavoitteita koulutuksen ja työn saatavuuden parantamiseksi siis on. Kuitenkin koulutus- ja uraratkaisuihin vaikuttavat taustatekijät jäävät vähäiselle huomiolle ja eriarvoistuminen lisääntyy.

Esitän ratkaisuksi koulutus- ja uraratkaisuiden käsittelyyn elämäntulkun perspektiiviä. Elämäntulkku on dynaaminen ja monimuotoinen kokonaisuus, jossa korostuu jatkuvuus ja muutos (Vilkko 2001, 78). Koulutus- ja uraratkaisut eivät synny tyhjiössä vaan osana elämää. Elämäntapahtumat muodostavat merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa rakentaen ainutlaatuisia koulutus- ja urapolkuja.

Tutkimukseni tarkastelee elämäntapahtumia, jotka saavat merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa ja avaa niiden merkityksiä. Koulutus- ja työelämää käsiteltäessä monipuolinen ja kattava elämäntulkun näkökulma kuvaa aidosti sitä todellisuutta, jossa yksilöt tekevät valintojaan. Elämäntulkun kertomukset tarjoavat monipuolisen lähestymistavan elämäntapahtumien merkityksiin koulutuksen ja

työn näkökulmasta. Makkosen, Riikosen ja Vatajan (2000, 297) mukaan kertomukset mahdollistavat elämäntapahtumien ja merkitysten tarkastelun. Sosiaalisen todellisuuden ja itsensä ymmärtämisen rakentumisessa kielen ja puheen merkitys on kiistaton. Tavoitteenani on tuoda tutkimukseeni osallistuneiden kuuden suomalaisen aikuisen näkökulma mahdollisimman autenttisesti esille. McAdams (2011, 590) toteaa, että tekemällä elämästämme kertomusta rakennamme merkityksiä suhteessa itseen ja maailmaan. Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jonka lähtökohtana on narratiivisuus.

Tutkimusraporttini jakautuu kolmeen osaan: teoriaosuuteen, tutkimuksen toteutukseen sekä tuloksiin ja pohdintaan. Teoriaosuudessa luvussa *kaksi* käsitelen elämänkulun käsitettä, ikäkausijaottelua ja metaforia. Luvussa *kolme* kuvaan elämänkulun kontekstia eli yhteiskunnan, kulttuurin ja perinnöllisyyden merkityksiä sekä monimuotoista yksilöllisyyden näkökulmaa. Luku *neljä* pitää sisällään elämäntapahtumat ja käännekohtat ja luku *viisi* koulutus- ja uraratkaisujen tarkastelun. *Kuudennessa* luvussa avaan elämänkulun narratiivista luonnetta. Tutkimuksen toteutus -osiossa käsitelen luvussa *seitsemän* tutkimustehtävän ja luvussa *kahdeksan* avaan tutkimukseni narratiivisen lähestymistavan, kuvaan aineistoa ja analyysia sekä tutkimukseni luotettavuutta ja eettisyyttä.

Tulokset -osiossa kuvaan tutkimukseeni osallistuneita luvussa *yhdeksän*. Olen jakanut merkitykselliset elämäntapahtumat koulutus- ja uraratkaisuihin kahteen osaan. Luvussa *kymmenen* tarkastelen taustalla vaikuttavien tekijöiden ja elämäntapahtumien merkitystä koulutus- ja uraratkaisuihin. Tutkimukseeni osallistuneiden keskeiset merkityksiä saaneet elämäntapahtumat koulutus- ja uraratkaisuihin olivat vastoinkäymiset, käännekohtat, koulutuksen ja työn hyödyt sekä sattumat. Näitä käsitelen luvussa *yksitoista*. Luvussa *kaksitoista* ovat yhteenveto tutkimukseni tuloksista, pohdinta ja jatkotutkimusmahdollisuuksien käsittely.

2 ELÄMÄNKULKU

Tarkastelen seuraavissa alaluvuissa elämänkulun käsitteen teoreettista taustaa. Luvussa 2.1 avaan elämänkulun käsitteistöä ja siihen liittyviä keskeisimpiä osa-alueita. Alaluvussa 2.2 kuvaan tapaa käsitellä ihmiselämää ikäkausien ja elämänvaiheiden avulla. Alaluvussa 2.3 kerron keskeisimmät elämänkulun tarkastelussa hyödynnetyt metaforat sekä niiden käyttövariaatiot.

2.1 Elämänkulun käsitteistöä

Ihmisen elinaika on paljon muutakin kuin ajanjakso ennen kuolemaa. Jokaisen elämässä hyödynnetään omia uskomuksia ja näkemyksiä säännöistä ja käytännöistä. (Heymans 1992, 34.) Elämänkulun (*life course*) käsite tarkoittaa yksilön elämää, jota tarkastellaan merkittävien elämäntapahtumien, kuten syntymän, avioitumisen, lastensaannin ja eläköitymisen ketjuna. Elämäalueita voidaan jäsentää urina tai polkuina (*trajectories*), joissa elämän käännekohtana oleva elämäntapahtuma johtaa siirtymään (*transition*) johonkin toiseen. (Antikainen 1998, 101.) Elder, Johnson ja Crosnoe (2003, 3) toteavat, että elämänkulkuun sisältyy yksilön elämän tapahtumia ja valintoja lapsuudessa, nuoruudessa ja aikuisuudessa.

Elämänkulkuun liittyy tiiviisti ympäristö ja aika missä ihminen elää. Elämänkulun käsitteen synonyymeinä käytetään usein elämänskaaren (*life span*), elämänskaarian (*life history*) ja elinkaaren (*life cycle*) käsitteitä. Nämä termit ovat osa elämänkulun käsitteistöä, kuitenkin tarkoittamatta yhteneväisesti samaa. Sosiologian ja psykologian näkökulmasta elämänskaaren tarkastelussa keskitytään usein elämän ajalliseen ulottuvuuteen. Elämänskaaren tutkimus ulottuu suureen osaan ihmisen elämää, erityisesti siihen, missä käyttäytyminen liitetään kahteen tai useampaan elämänsvaiheeseen (*life stages*). Elämänskaarian näkökulmassa keskitytään tapahtumien, kuten kotitalouden muodostamisen kronologiseen tarkasteluun. Tässä hyödynnetään esimerkiksi takautuvaa kalenteria, josta nähdään muutosten ja siirtymien tarkka aikamääre. Elinkaaren käsitettä on käytetty kuvaamaan elämäntapahtumien sarjaa, mutta väestöä koskevissa tutkimuksissa

sillä viitataan lisääntymisen prosessiin yhdestä sukupolvesta toiseen. Koko väestöllä on elinkaari, mutta vain osalla ihmisistä on lapsia. (Elder, Johnson ja Crosnoe 2003, 3-5.)

Roos (1988, 12, 140) erottaa toisistaan elämäntavan ja elämänkerran käsitteet. Elämäntapa on tapa elää, joka muodostaa elämän näkyvän rungon. Se on ympäröivän kulttuurin puitteissa elämää jäsentävä toimintalinja. Elämänkerta on tarina, joka perustuu yksilön omaan kokemukseen, kertomukseen siitä, mikä kuuluu hänen elämäänsä ja mikä ei. Tutkimuksessani keskeisiä käsitteitä ovat elämänkulun, merkittävien elämäntapahtumien, elämänkerran ja kertomuksellisuuden kokonaisuudet. Elderin, Johnsonin ja Crosnoen (2003, 10-14) mukaan elämänkulun teoriaan liittyy viisi keskeistä periaatetta:

1. Ihmisen elämänsäkaaren kehityksen periaate: yksilön kehitys ja ikääntyminen on elinikäinen prosessi.
2. Tekemisen periaate: yksilöt rakentavat heidän elämänsäkuluaan valintojen ja tekojen kautta, jotka heillä ovat huomioiden ajankohdan sekä historiallisen ja sosiaalisen kontekstin.
3. Ajan ja paikan periaate: yksilön elämänsäkulku on upotettuna aikaan ja paikkaan.
4. Ajoituksen periaate, jossa yksilön elämän ja sen eri vaiheet johtuvat osaltaan muutosten, tapahtumien ja toimintatapojen ajoituksesta.
5. Yhteen kytkeytyneiden elämien periaate: jaetut ihmissuhteet vaikuttavat elämänsäkuluumme.

Periaatteet kuvaavat elämänsäkulun moniulotteisuutta, syvyyttä ja sisältöä. Periaatteet muodostavat ainutlaatuiset merkityskokonaisuudet, jotka ilmenevät vuorottain, päällekkäin, ristikkäin ja limittäin yksilön elämässä. Ne mahdollistavat toinen toisensa esiintymisen tai rajaavat jonkin periaatteen toteutumismahdollisuutta, esimerkiksi vallitsevan ajan ja mahdollisten tapahtumien suhteessa.

Elämänsäkulun näkökulma on nykypäivänä yleistä tutkittaessa ihmisten elämää. Tämä ei kuitenkaan ole aina ollut näin ja elämänsäkulun näkökulma on korostunut modernissa ajassa. (Elder, Johnson & Crosnoe 2003, 3-7.) Elämänsäkulku

oli 1700-luvulle saakka vain filosofisen reflektion kohde (Tuomi 2001, 14). Vilkon (2001, 74) mukaan omanelämäkerran muotoutumisen ydintapahtuma on minuuden ja elämänkulun vaiheiden kytkeytyminen toisiinsa menneisyys ja tulevaisuus huomioiden, tavoitellen reaalityodellisuuden prosesseja. Ihmisen puhuessa siirtymisestä uuteen vaiheeseen, hän luo jännitteen menneen ja tulevan minän välille, erottaen ja samalla yhdistäen kokemuksen yhden ihmisen elämänkuluksi.

Menneisyys ja tulevaisuus muodostuvat reaaliajan rajoissa ja mahdollisuuksissa. Kaikki käsiteltävä aika värityy linssin lävitse synnyttäen yhden totuuden ja näkökulman elämästä. Elämän moninaisuus, ainutlaatuisuus ja toistuvuus vuorottelevat elämänkulun käsittelyssä tarjoten mahdollisuuden olemassaolon ja elämäntarkoituksen käsittelylle. Elämänkulun teemojen merkitys ihmisen elämässä kannustaa tarkastelemaan elämänkulkua tarkemmin.

2.2 Elämän jaottelu ikäkausiin ja vaiheisiin

Ikä on yksi identiteetin perusosista. Ikä on keskeinen resurssi määriteltäessä omaa elämänkulkua niin tarkasteltaessa mennyttä vanhuudessa tai suunniteltaessa tulevaa nuoruudessa. (Hockey & James 2003, 6.) Inhimillisessä kulttuuriperinteessä jaetaan ihmisen elämä ikäkausiin. Elämänvaiheet ja ikäryhmät vaikuttavat käsityksiimme itsestä ja toisista. Näissä jaotteluissa yhdistyvät kognitiiviset prosessit, sosiaalinen järjestys ja biologiset muutokset. Ikänormit ja elämän jaottelu toinen toistaan seuraaviin elämänvaiheisiin ulottuu käyttäytymisnormina yhtä kauas kuin ihmisen historia. (Tuomi 2001, 13.)

Kronologisen iän määrittely elämänvaiheiden jaottelussa on moninaista. Antiikissa ja keskiajalla kronologinen ikä määritti perimysjärjestyksen, naimisiinmenon ja tärkeiden yhteiskunnallisten tehtävien vastaanottamisen ja hoitamisen. Teorioiden tarkat ikämääritykset viestivät tavoitteesta yhdistää arkielämä ja teoria. Ikärajat kuitenkin poikkeavat samanakin aikakautena toisistaan. Esimerkiksi vanhuusiän alkaminen määritellään useissa teorioissa 40-50:n vuoden

ikään, kun toisissa määritelmä on 60:n ja 75:n vuoden ikä. Kuoleman osalta optimaalinen ihmisikä on useassa teoriassa 81 vuotta, mutta poikkeuksiakin on. (Tuomi 2001, 34-35.) Ihmisen iän jakaminen eri ikävaiheisiin ja kehitystehtäviin tuo omat haasteensa. Pulkkinen (1997, 15-16) toteaa, että kehityksen tutkijoiden keskuudessa on ristiriitoja siitä, mikä ylipäätään nähdään kehityksenä. Yleinen ajattelutapa on, että kyseessä ei ole vain määrällinen muutos, kuten lapsen sanavaraston lisääntyminen vaan myös laadullinen ulottuvuus, kuten kielellisen ilmaisun monipuolistuminen.

Elämänkulun käsitteeseen kytkeytyvät ikä, elinaika ja tapahtumarakenteet. Elämänkulku nähdään vaiheina, kuten lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus. (Vilkkonen 2001, 75.) Tuomi (2001, 17) toteaa, että ihmiselämä on jaoteltu yleisimmin länsimaissa kolmeen, neljään, kuuteen tai seitsemään toistaan seuraavaan vaiheeseen. Elämänvaiheiden määrän suhteen variaatioita on monia. Useimpia teorioita yhdistää ajatus ihmisestä mikrokosmoksena, jossa luonto määrää elämänvaiheet ja Jumala tai jumalat ovat näin asiat päättäneet. Roos (1987) on kehittänyt elämänkertoihin perustuvan typologian, jossa jaetaan sukupolvet ikäkausiiin. Ensimmäisenä on vuosina 1900-1925 syntyneet sodan ja pulan sukupolvi, toisena vuosina 1925-1939 syntynyt jälleenrakennuksen sukupolvi, kolmantena vuosina 1940-1950 syntynyt suuren murroksen sukupolvi ja viimeisenä 1950-luvulla syntynyt lähiösukupolvi. (Purhonen, Hoikkala & Roos 2008, 33.)

Elämänkulun vaiheita jaksottavat siirtymät, kuten syntymä, koulun alkaminen, työhön siirtyminen, vanhemmaksi tuleminen ja eläköityminen (Vilkkonen 2001, 75). Tutkimuksessani käsiteltäviä elämänvaiheita olivat lapsuus, nuoruus ja aikuisuus, jotka kuvastivat tutkittavieni kokemuksia jo eleyistä elämänvaiheista. Eletty aika, elämä syntymästä kuolemaan, raamittaa elämäntapahtumat ja ikävaiheet, joiden läpi yksilö elää ja kehittyy. Nuorena menehtynyt ei voi kokea aikuisuuden saati vanhuuden muutoksia ja vaiheita. Elämäntapahtumien ja iän merkitys näyttäytyy vastavuoroisena: ikä normittaa elämäntapahtumia ja elämäntapahtuman myötä tapahtuu kasvua, kun esimerkiksi kriisi pakottaa aikuistumaan. Tutkimuksessani siirtymiä kuvattiin elämäntapahtumina, joista osa sai merkityksiä suhteessa koulutus- ja uraratkaisuihin.

2.3 Metaforat

Elämänkaarta voidaan hahmottaa useilla eri metaforilla. Yleisimmät metaforat ovat ympyrä ja kaari, kolmantena etenevä viiva –metafora. Elämänkulkua on kuvattu myös polku-, virta -ja puu metaforia hyödyntäen. (Tuomi 2001, 14-16.) Sugarman kehoittaa lukijoitaan piirtämään elämänviivan (*lifeline*), jossa kuvataan elämäntapahtumia, omia hyviä ja huonoja hetkiä sekä hahmotelmaa tulevaisuudesta. Elämänviivaa voidaan pitää piirroksena ja hahmotelmana omasta elämänkulusta. (Sugarman 1986, 1-2.) Etenevä viiva-metafora kuvaa nykyistä, 1700-luvun analogiasta kumpuavaa käsitystä, jossa yhteiskunta ja maailmankaikkeus nähdään ajassa kehittyvänä järjestelmänä (Tuomi 2001, 16). Tutkimukseni keskeisenä menetelmänä on elämänviivametaforan hyödyntäminen, jota kuvaan tarkemmin luvussa 8.4.3.

Bjerén erottaa toisistaan elämänviivan (*life-line*) ja elämäntarinan (*life story*) käsitteet. Elämänviiva kuvaa aikajanaa, jossa yksilön elämäntapahtumat ovat toinen toistaan seuraavassa ajallisessa järjestyksessä. Elämäntarina on kertomus siitä, miten ihmiset sanoittavat omaa elämäänsä. Käsitteiden ero piilee henkilökohtaisuudessa: elämänviiva on muiden hahmoteltavissa ja tulkittavissa, elämänkertomus on jokaisen oma, henkilökohtainen kokemus. (Bjéren 1994, 17-20.) Tutkimukseni yhdistää nämä kaksi kokonaisuutta: elämänviivan piirtämisen ja elämäntarinan kertomisen. Elämänviiva on elämäntarinan runko ja sisällysluettelo yksilön kirjoittaessa ja sanoittaessa otsikoiden sisällöt omin sanoin. Elämänviiva ja elämäntarina muodostavat yhdessä toinen toistaan täydentävän ja rikastuttavan kokonaisuuden ollen henkilökohtainen piirretty ja sanoitettu kertomus elämästä.

Elämänkulkua voidaan tarkastella yksinkertaisen visuaalisen muodon, kuten kaaren, viivan tai tikkaiden avulla. Visuaalista hahmotelmaa voidaan syventää ajattelemalla luonnosta jotakin elämänkulkua kuvaavaa elementtiä, kuten puuta, jokea tai sateenkaarta. Tähän liitetään ajallinen ulottuvuus, esimerkiksi vuoden kiertokulun hahmotelma. Toisaalta kontrastina elämää voidaan tarkastella korttipelinä. Saamme jotkin kortit käteen millä peli aloitetaan, mutta

voimme itse vaihtaa joitakin kortteja uusiin. Pelissä on säännöt, jotka määrittelevät meidän vapauttamme pelata. Elämää voidaan tarkastella myös sävellyksenä, jonka tempo, tahti ja kulku määräytyvät säveltäjän mukaan. Yhtenä metaforana elämää tarkastellaan tarinana. Tarinan kirjoittaja päättää kertomuksen sävyn ja sen, mitkä elämäntapahtumat pääsevät tarinaan mukaan ja mitkä jäävät pois. (Sugarman 2004, 5.)

3 ELÄMÄNKULUN KONTEKSTI

Elämäntapa on osa ympäröivää kontekstia eli aikaa ja ympäristöä, jossa yksilö elää. Tutkimuksessani elämäntapa konteksti näkyi vahvasti tarkastellessa elämäntapahtumien merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa. Elämäntapaa määrittävät yhteiskunnan normit, mitä kuvaan alaluvussa 3.1. Luvussa 3.2 tarkastellaan elämäntapa kulttuurista ja perinnöllistä ulottuvuutta. Viimeisenä alaluvuna nostan esille modernin ajan, yksilöllistyvän näkökulman ja omaehtoisuuden vaikutukset tapaan käsitellä elämäntapaa.

3.1 Elämäntapa osana yhteiskuntaa

Ihminen elää tietyssä historiallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa, jossa eri yhteydet, odotukset ja mahdollisuudet risteilevät (Korhonen 2003, 6). Yhteiset kollektiiviset kokemukset sekä sosiopsykologiset ja kulttuuriset tapahtumat vaikuttavat merkittävästi ihmisen kehityshistoriaan (Hoikkala & Paju 2008, 270-271). Ympäröivä aika ja historialliset tapahtumat sisältyvät aikansa ihmisten elämäntapaan. Ajan kuluessa historiallisen tapahtuman vaikutus vähenee, kun uusi ympäröivä konteksti määrittää ihmisen elämäntapaa. (Martelin, Pitkänen & Koskinen 2001, 38.)

Elämäntapa teorit kuvaavat kehittäjänsä ja oman aikansa yhteiskunnan vallanpitäjien ajatusmaailmaa. Elämäntapa teorioiden merkittävä käyttötarkoitus on ollut naisten aseman määrittely ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden perustelu. Elämäntapa teorit eri aikakausina koskevat pääosin miehiä, kun naisen elämää määritteli seksuaalisuus ja reproduktiivisuus. Uudella ajalla eksistentiaalistit erottivat kronologisen iän elämäntapasta, mutta liittivät sen ihmisen olemassaoloon, ympäröivään aikaan, kulttuuriin ja historiaan. (Tuomi 2001, 31-36.)

Elämäntapa kontekstiin sisältyy mahdollistava ja rajoittava ulottuvuus. Aika, paikka ja normit luovat rajat, joissa yksilö toimii ja kehittyy. Konteksti voidaan nähdä eri tasoina, joissa lähiympäristö luo oman kokonaisuutensa, yhteis-

kunnan yleisempi taso omansa. Yksilön oma elinpiiri voi mahdollistaa yhteiskunnan laajemmat reunaehdot tai rajata yksilön elinpiirin kapeaan osaan. Globaalissa maailmassa mahdollisuudet ovat melkein rajattomat, mutta lähielinpiiri määrittää sitä, miten siihen pystymme tarttumaan.

Wahl ja Kruse (2005, 6-7) tarkastelevat elämäntulussa erityisesti määritelmältään laveaa keski-aikuisuutta, joka alkaa varhaisaikuisuuden päättymisestä ja loppuu ikääntyvään aikuisuuteen. He listaavat neljä näkökulmaa tarkastella elämäntulua ja keski-aikuisuutta. Ensimmäisenä näkökulmana on historiallinen perspektiivi, jossa yhteiskunnan ja kulttuurin vaikutus näkyvät vahvasti. Toisena on kuvitelman, fiktion, tuoma näkökulma omassa historiallisessa kontekstissään. Kolmantena näkökulmana on elämäntulun ja keski-aikuisuuden kuvaaminen entisajan ajattelutavan, kuten menneiden filosofien tavalla tarkastella elämän sykliä. Neljäs näkökulma huomioi keskeisimmät tieteelliset käsitykset ja empiirisen lähestymistavan elämäntulun syklissä.

3.2 Elämäntulun kulttuurinen ja perinnöllinen ulottuvuus

Kulttuuri on kokonaisuus, jossa ajankohdalle ominaiset uskomukset, tavat, normit, käytös, odotukset ja vertauskuvalliset representaatiot määrittävät sosiaalisia sääntöjä ja käyttäytymistä (Borstein, Mortimer, Lutfey & Bradley 2011, 30). Ihminen ohjaa omaa kehitystään niiden mahdollisuuksien, tapahtumien ja rajojen mukaan, jotka ympäröivä yhteiskunta ja kulttuuri määrittävät (Nurmi & Salmela-Aro 2001). Syntyessään ihminen on perinyt biologisilta vanhemmiltaan erilaisia ominaisuuksia ja piirteitä, joita nimitetään biologisiksi tekijöiksi. Nämä ominaisuudet ja piirteet määrittävät yksilöä, mutta tämän lisäksi hän voi itse kehittää itseään. Biologiset tekijät, ympäristö ja aikakausi luovat perustan ja puitteet elämälle, missä yksilö voi tehdä valintansa. (Puhakka 1998, 7-8.)

Borstein ja muut toteavat, että kulttuuri määrittää niitä tapoja, kuinka elää yhdessä muiden kanssa reflektoiden psykologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti. Vuorovaikutuksessa rakentuva sosialisatio on keskeinen osa ihmisen elä-

mää ja kehitystä. (Borstein ym. 2011, 27-30.) Ainutlaatuinen elämäntapa muokkautuu yhdessä muiden ainutlaatuisten elämäntapojen vaikutuksessa ja vuoropuhelussa. Toisten ihmisten merkitys elämäntapassa määräytyy yksilöstä riippuvista ja riippumattomista syistä. Esimerkiksi vanhempien elämäntapa, erityisesti lapsuudessa määrittää lapsuusajan elämäntapaa voimakkaasti kevenyen ja vähentyen aikuistuesssa. Aikuisena elämäntapamme suhteessa muiden elämään on osin itse valittua ja osin valitsematonta: moni voi vaikuttaa esimerkiksi omiin kaverisuhteisiin, mutta esimerkiksi työyhteisössä ei voi valita esimiestä. Setterstenin (2003, 82-92) mukaan ikään ja eri elämäntapavaiheisiin liittyy normeja. Olemassa olevat lait määrittävät milloin voimme äänestää, mennä naimisiin ja jäädä eläkkeelle. Biologia ja ympäristö luovat odotuksia siitä, mitä yksilön elämässä tapahtuu missäkin iässä.

Ikäkaudet ovat kulttuurisia rakennelmia, joissa eri ikäkriteerit ovat kulttuurisesti muotoutuneet (Tuomi 2001, 13). Elämäntapaan liittyvät odotukset siitä, mikä kuuluu eri ikävaiheisiin. Ikäkausiin liittyviä odotuksia ovat esimerkiksi lapsen puheen oppiminen tiettyyn ikävuoteen mennessä, nuoren sopeutuminen yhteiskunnan normeihin ja valmistautuminen aikuisuuteen. Nuorten aikuisten elämään odotetaan liittyvän kouluttautuminen, parisuhteen muodostaminen, työhön siirtyminen ja lasten saaminen. Keski-ikään liitetään työssäkäynti, johtajuus ja mentorointi nuorille niin työpaikalla kuin kotonakin. Ikääntyvien elämäntapaan mielletään eläköityminen ja mielekkäiden harrastusten ylläpitäminen. (McCormick, Kuo & Masten 2011, 117.)

Ikäkauden kulttuuriset rakenteet muovautuvat kulttuurin normin mukaan. Avioitumisen ajoitus ei esimerkiksi ole kaikissa kulttuureissa ikänormiin nojaten sama. Lapsensaantia määrittää osaltaan biologia, mutta keskiarvo lapsen saannin iästä ja lasten lukumäärästä vaihtelee mantereen, kulttuurin, yhteisön ja suvun perinteiden mukaan. Kulttuurin, iän ja elämäntapojen suhdetta tarkastellessa sanonta "poikkeus vahvistaa säännön" pitää sisällään totuuden siemenen: kulttuuri ja tavat ohjaavat toimimaan normien mukaan, mutta ilman samaan suuntaan toimivaa yksilöä ei yhteinen toimintakulttuuri muotoudu.

Elämänkulkuun ja ikäkausiin liittyvät odotukset mittaavat ja määrittävät yksilön elämässä pärjäämistä. Kehityksen teoriassa näitä erilaisia odotuksia nimitetään kehitystehtäviksi (*developmental task*). (McCormick ym. 2011, 117.) Wahl ja Kruse (2005, 14) toteavat, että on yksikertaisesti pääteltävissä maalaisjärjellä, mikä on sosiaalisesta näkökulmasta katsottuna ”normaalia”; odotettavaa käytöstä ja elämää tietyssä iässä. Määrittelyn normaaliuden tilanteen mukaan muuttuvaksi ja yksilöä määrittäväksi. Normaali käytös ja kehitys muuttuvat ajan ja paikan mukaan luoden sosiaalisen paineen siitä, että yksilön on oltava normaali. Normaalius avautuu ja saa muotonsa suhteessa toiseen, normaaliin ja epänormaaliin. Yhdessä vertailussa normaalein voi olla toisessa epänormaalein. Termit tavallinen ja yleinen selittävät osaltaan normaaliuden käsitettä tarkoittamatta kuitenkaan yksiselitteisesti samaa. Koska suurin osa ihmisistä haluaa olla normaaleja, on normaalius tavoiteltavaa ja ihailtua.

Sosiaalinen normi ei enää määritä yksilön identiteettiä yhtä vahvasti kuin ennen. Henkilökohtainen toiminta ja toimijuus korostuvat pyrittäessä ymmärtämään miten identiteetit syntyvät ja miten yksilöt kokevat oman elämänsä. (Hockey & James 2003, 10.) Yksilöiden elämää tarkastellessa toisaalta kokemukset voivat olla samansuuntaisia, mutta ”toinen pysyy aidosti toisena”, eikä toisen elämismailmaan voi täysin sulautua. Elämänsä yksilölliset ja yhteiset kehitystehtävät takaavat sen, että jokaisessa elämäntarinassa on jotain ainutkertaista ja kaikissa poikkeavissa tarinoissa on jotain tavallista. (Korhonen 2003, 6.) Perrig-Chiello ja Perren (2005, 144) pohtivat, että psykologisesta näkökulmasta katsottuna voidaan kysyä, ovatko elämänsä edelleen standardoituja vai eivät.

3.3 Yksilö oman elämänsä herrana

Yksilöiden elämänsä monimuotoistuvat. Myöhäismodernin ajan nähdään antavan merkityksiä ja jäsenystä elämänsä vaiheisiin. Ikäperusteiset tehtävät eivät kuvaa enää tarkasti yksilön elämää. Elämänsä variaatiot kasvavat eikä yksittäinen elämä noudata ennalta määriteltyä kulkua. (Moore 2003, 55.) Uudella

ajalla ihmisen elämänkulku nähdään eettisten, uskonnollisten ja esteettisten tasojen välillä. Näiden muutosten tarkastelu ei ole hedelmällistä suhteessa kronologiseen ikään. (Tuomi 2001, 36) Muuttuneessa globaalissa ja modernissa maailmassa ihmisyydestä, itsenä olemisesta, on tullut reflektiivinen projekti (Giddens 1991, 32). Vilkon (2001, 76) mukaan myöhäismoderni aika on muokannut yksilön elämänkulkua lisäten yksilöllisten variaatioiden mahdollisuutta osana normaalielämänkulun instituutioita. Elämänkulkua suunniteltaessa yhteiskunnan ikänormien rinnalla ovat elämänvaiheiden suhteiden pohdinta ja valinnat.

Perhe, suku ja syntyperä eivät enää määrittele elämänkulun tapahtumia samalla tavalla kuin ennen. Nykypäivänä yksilö valitsee itse yhteisönsä ja läheisensä omien intressiensä mukaan. Tämä ei poista perheiden läsnäoloa yksilön elämässä, mutta se muuttaa vaikuttavuuden logiikkaa. Esimerkiksi aikuistuminen ja avioliitto ovat ennemminkin yksilöllisiä kysymyksiä ja valintoja kuin suvun kanssa muokkautuvia päätöksiä. (Vilko 2001, 83.) Perheen merkityksen muuttunut näkökulma sopii länsimaiseen yhteiskuntaan ja ajatteluun, jättäen muun maailman ulkopuolelle. Merkittävien elämäntapahtumien, kuten avioliiton tai lasten saannin yksilöllistyminen koskettaa yhä kasvavaa joukkoa, mutta useissa kulttuureissa, ihmisen arjessa ja todellisuudessa järjestetyt avioliitot ja puuttuva ehkäisy ovat arkipäivää.

Puhakan (1998, 26) mukaan elämänkulun suunnittelussa tärkeinä tekijöitä ovat yksilön pystyvyysodotukset, tulosodotukset ja päämäärät. Pystyvyysodotukset tarkoittavat yksilön arviota selvitä eri tehtävistä. Tulosodotukset ovat ajatuksia mahdollisuuksista saavuttaa jotakin ja oletamus siitä, mitä tapahtuu, kun tehtävä on suoritettu. Pystyvyysodotuksiin vaikuttavat aiemmat kokemukset, sosiaalinen tuki ja psyykkinen tila. Menestymisen kokemukset parantavat pystyvyysodotuksia, epäonnistumiset vähentävät niitä. Tulosodotuksilla on vaikutusta yksilön motivaatiotasoon tehdä jotakin. Päämäärät auttavat yksilöä käyttäytymisen suuntaamisessa. Pystyvyysodotukset vaikuttavat yksilön tulosodotuksiin, jotka yhdessä vaikuttavat päämääriin ja motivaatioon, jolla päämäärää tavoitellaan.

Aika on muuttunut ja traditionaalisten pakotteiden määrä yksilön elämässä on vähentynyt. Ihmisten täytyy itse arvottaa se, mikä heille on tärkeää ja merkityksellistä. Voidaankin puhua oman elämänsuunnittelun pakosta. (Korhonen 2003, 7.) Oman elämän rakentaminen voi näyttäytyä ihmisen elämässä kahtiajakautuneesti tarjoten vapautta ja mahdollisuuksia sekä ahdistusta ja päämäärättömyyttä. Loputtomat mahdollisuudet voivat lamauttaa, kun vapaus tarjoaa avaimet itselle sopivaan arkeen ja elämään.

Vilkkonen (2001, 76) painottaa, että elämänsuunnitelma ja sen tapahtumat eivät enää tapahdu ainoastaan odotustenmukaisesti vaan aktiivisen oman elämänsuunnitelman rakentamisen tuloksena Ojasen (2000, 28) mukaan kokemukset tekevät pysähtymättömän jatkumon menneen ja tulevan välille. Valintoja ei kukaan voi tehdä valmiiksi, vaan ihmisen on luotava itsensä valintojensa kautta. Tutkimuksessani yhteiskunnan, kulttuurin ja perinnöllisyyden kokonaisuudet sekä yksilön aktiivinen elämänsuunnitelman rakentaminen olivat vuorovaikutuksessa keskenään. Konteksti ja yksilölliset valinnat muodostivat ainutlaatuisen ja -kertaisen elämänsuunnitelman.

4 ELÄMÄNTAPAHTUMAT JA KÄÄNNEKOHDAT

Elämäntapahtumia tarkasteltaessa elämäntapahtumat ja käännekohtat muodostavat elämän rungon ja rakenteen. Kuvaan alaluvussa 4.1 elämäntapahtumien ja käännekohtien vaikutusta tarkemmin. Elämäntapahtumat ja käännekohtat puolestaan toimivat muutoksiin ja siirtymiin vaikuttajina ja niiden laukaisijoina. Näitä kuvaan alaluvussa 4.2.

4.1 Elämäntapahtumat ja käännekohtat elämäntapahtumien selkärangana

Elämäntapahtumien ymmärtämisessä historiallisen perspektiivin lisäksi tarkastelun kohteeksi on noussut elämäntapahtumien odotettavien ja odottamattomien ylä- ja alamäkien esiin nostaminen (Wahl & Kruse 2005, 14). Ihmisten elämäntapahtumia tarkastellessa on nähtävissä väestöllisiä elämäntapahtumia ja vaiheita, jotka liittyvät usean yksilön elämään. Tällaisia tapahtumia ovat esimerkiksi parisuhteen muodostaminen, lasten saaminen, parisuhteen päättymisen ja kuolema. (Martelin, Pitkänen & Koskinen 2001, 38.)

Elämäntapahtumat ovat yhteydessä ihmisen ikään, historialliseen aikaan ja sen ilmiöihin. Samankaltaisten tapahtumien ajoitus ja muodot ovat muuttuneet sadan vuoden takaisesta. Esimerkiksi avioliitot ovat yleistyneet avioliittojen rinnalle, lapsiluku on pienentynyt, avioero on yleinen avioliiton päättymisen syy ja elinikä on noussut. (Martelin ym. 2001, 39-41.) Muuttunut elämäntapahtumien ajoitus ja muodot eivät ole himmentäneet elämäntapahtumien keskeistä osaa ihmisen elämässä. Avioliitto ja lasten saaminen ovat edelleen keskeisiä elämäntapahtumia länsimaiden kasvavasta ikäkeskiarvosta riippumatta. Avioerojen tai avioliittojen määrällinen kasvu historiallisessa perspektiivissä ovat lisänneet elämäntapahtumien variaatioita, eivät vähentäneet niiden merkitystä.

Baltes & Reese (1987) jakavat elämäntapahtumat neljään eri kategoriaan. Ensimmäisenä on normatiiviset kaikille yhteiset ikään liittyvät elämäntapahtu-

mat, joissa ihmisen biologia määrittelee elämäntapahtuman ajankohtaa. Esimerkkinä tällaisesta on koulun aloittaminen ja lopettaminen. Myös ammatinvalinta ja työelämään siirtyminen ovat ikäsidonaisia tehtäviä, joista poikkeaminen vaatii usein perusteluja. Toisena ryhmänä ovat normatiiviset, historian kulkuun liittyvät elämäntapahtumat. Nämä tapahtumat ovat tietyssä yhteisössä merkittäviä määrittäen raameja ihmisen kehitykselle. Voidaan puhua ikäluokasta tai ns. sukupolvikokemuksesta, joka muotoutuu voimakkaimmin lapsuus- ja nuoruusiässä. Sukupolvikokemuksessa historialliset ja yhteiskunnalliset tapahtumat muovaavat ihmisten tietoisuutta ja vaikuttavat ihmisten tapaan reagoida tuleviin elämäntapahtumiin. Ikäpolvia yhdistäviä tapahtumia ovat esimerkiksi sodat, yhteiskunnan kehittyminen, lama ja koulutusjärjestelmän muutokset. (Korhonen 2003, 2-4.)

Kolmantena ovat odottamattomat, ei-normatiiviset elämäntapahtumat. Yksilölliset, merkittävät tapahtumat ovat yleisiä, mutta ne eivät satu kaikille, eivätkä ne ole ennustettavissa. Tällaisia tapahtumia ovat esimerkiksi onnettomuudet, lottovoitto, työpaikan menetys, sairastuminen itsellä tai läheisellä. Odottamattomien tapahtumien määrä lisääntyy aikuistuesssa ja niissä korostuu yksilön kokemus tapahtuman merkittävydestä. Neljäntenä on konkreettinen ihmisen elämää jäsentävä toimintaympäristö, lapsuudenkoti, kaveripiiri sekä aikuistuesssa suhde "toisiin". Aikuisen elämänrakenteeseen kuuluvat yksilön roolit töissä ja kotona ja muissa yhteisöissä. Viimeisenä on yksilön persoonallisuuden ja oman toiminnan vaikutus elämäntapahtumien kulkuun. Ihmisen ominaispiirteillä, kuten temperamentilla, arvoilla, motiiveilla ja tavoitteilla on tärkeä vaikutus sillä niiden kautta ympäristö välittyy ja saa merkityksensä. (Korhonen 2003, 4-5.)

4.2 Elämänkulun käännekohtat muutosten ja siirtymien fasilisaattoreina

Elämänkulun tarkastelussa muutos kuvaa aikaamme. Yhteiskunnassamme jatkuvuus on vähenemässä ja muutoksesta on tulossa pysyvä olotila. Muutos luo epävarmuutta, mutta mahdollistaa myös uusia elämäntapajälkiä. (Kivekäs 1999, 249.) Voidaksemme elää meidän on muututtava. Elämänkulun ja kehityksen psykologiassa elämänmuutosten dokumentointi, selittäminen ja niihin vaikuttaminen ovat päähuomion kohteena. (Sugarman 2009, 2.)

Purhonen ym. (2008, 36-37) avaavat elämän käännekohtien käsitettä. Kyseessä ovat hetket, jotka ovat muuttaneet elämämme kulkua. Elämän käännekohtia ovat esimerkiksi kouluun meneminen, sairaudet, onnettomuudet, avioliitto, oma tai vanhempien avioero, valmistuminen, työpaikkojen vaihtaminen, muutot ja lasten saanti. Elämän käännekohtat ja elämäntapahtumat kuvaavat toisiaan, mutta eivät täsmällisesti. Kaikki elämän käännekohtat ovat elämäntapahtumia, mutta kaikki tapahtumat eivät muuta elämämme suuntaa eivätkä ole elämän käännekohtia.

Tutkimuksessani keskeistä on elämäntapahtumien ja käännekohtien merkitys ihmisten tekemissä ratkaisuissa. Määritän tutkimukseni kannalta tärkeät elämän käännekohtat ja elämäntapahtumat *merkityksellisiksi elämäntapahtumiksi*. Elämäntapahtumat ja käännekohtat sekoittuvat yksilön puheessa ja todellisuudessa muuttaen muotoaan. Elämäntapahtuma voi muuttua pitkänkin ajan jälkeen muutoksen fasilisaattoriksi ja laukaisevaksi tekijäksi. Painotus on elämän käännekohdan ja tapahtuman merkityksellisyydessä, sen saaman painoarvon, muodon ja muutoksen roolissa.

5 KOULUTUS- JA URARATKAISUT ELÄMÄNKULUN OSANA

Koulutus- ja uraratkaisut määrittävät ja jaottelevat yksilön elämänkulkua. Ensimmäisessä alaluvussa 5.1 käsitellään koulutuksen kahta eri ulottuvuutta; se määrittää yksilön asemaa luoden samalla mahdollisuuksia muutokseen. Alaluvussa 5.2 kuvataan työelämässä tapahtuneita muutoksia ja niiden vaikutusta yksilön elämänkulkuun.

5.1 Koulutuksen kaksijakoisuus: määrittävä ja mahdollistava näkökulma

Ihmisen elämään kuuluu osallistuminen erilaisiin sosiaalisiin instituutioihin, joita esimerkiksi ikä määrittää (Suikkanen, Linnakangas & Karjalainen 1999, 49). Nuoruutta ja aikuisuutta käsiteltäessä voidaan löytää koulutuksen ja työn kannalta kolme useiden yksilöiden elämään sisältyvää vaihetta: opiskelu, työ ja eläke. Näiden kolmen osa-alueen painotukset ovat muuttuneet ajan kuluessa ja esimerkiksi pidentynyt opiskeluaika lyhentää työssäoloaika. Erilaiset elämänkulun variaatiot ovat lisääntyneet ja nykyään työelämästä voidaan siirtyä takaisin opiskelijaksi sekä erilaiset osa-aikamallit mahdollistavat esimerkiksi osaaikaeläkkeen ja työntöön. (Settersten 2003, 82–92.)

Moderni elämänkulku ja työura sisältävät pyrkimyksen ennalta määrättyyn elämänkulkuun, jossa nuorella iällä kouluttautuminen johtaa työelämään siirtymiseen ja aikuisuuteen (Suikkanen ym. 1999, 49). Koulutus kehittyneissä yhteiskunnissa pitää sisällään pääasiallisen tavoitteen muuttaa nuoret tuottaviksi aikuisiksi (Pallas 2003, 165). Koulutuksen ja työelämän mahdollisuudet ja rajat kuvaavat aikansa ajattelua ja arvomaailmaa. Poliittiset päätökset ja yhteiskunnan arvot muokkaavat yksilöiden ulottuvilla olevia koulutusmahdollisuuksia ja työuran variaatioita.

Ihmisten elämänkulussa koulutuksen ajoituksella on suuria yksilöllisiä vaihteluja. Koulutuksen merkitys vaihtelee ajoituksen mukaan ja esimerkiksi

nuorelle koulutus voi tarkoittaa reittiä työelämään kun vanhemmalle opiskelijalle se on muutoksen hakemista omaan elämäkulkuun ja työuraan. (Kivekäs 1999, 233.) Mooren (2003, 170) tutkimuksessa todettiin, että nuoruudessa tehdyt koulu- ja ammatinvalinta eivät välttämättä johda tiettyyn ammattiin, koulutus-tasoon tai yhteiskunnalliseen asemaan. Muutoksia ja uuden suunnan aloittamista tapahtuu myös aikuisena.

Peruskoulun jälkeiset jatkokoulutusmahdollisuudet määräytyvät osaltaan nuoren aiemman koulumenetyksen mukaan. Koulumenestys ei kuitenkaan ole ainoa kouluvalintaa määrittävä tekijä, vaan nuoren omat ja tämän vanhempien arvostus koulutusta kohtaan määrittävät myös koulutusratkaisuja. (Puhakka 1998, 136.) Uravalintaan ja koulutuksen kestoon vaikuttavia tekijöitä nuoren elämässä ovat esimerkiksi poliittiset päätökset, sosioekonominen tausta, työmarkkinat ja koulutusjärjestelmä. (Pallas 2003, 166-174.)

5.2 Työelämän muutos

Teollistuneessa yhteiskunnassa, ennen laman alkua, työmarkkinat työllistivät työvoimaa kaikista koulutusasteista. Matalasti koulutetut ja nuoret jäivät todennäköisimmin työttömiksi laman aikana. (Suikkanen ym. 1999, 54-57.) Yhteiskunnan muutos heijastuu suoraan työelämään ja ammatteihin. Osaamisen tarpeet ja ammattien vaatimukset muuttuvat. Agraariyhteiskunnan maatalouden ja luonontalouden osaajat, sitä seuranneet jälkiteollisen yhteiskunnan rakentajat ja palveluosaajat sekä nykyajan tietoyhteiskunnan tieto-osaajat kuvaavat eri ammattien vaatimuksia. Kaikkia näitä ammattiryhmiä tarvitaan edelleen, mutta painotukset vaihtuvat ajan ja ympäröivän yhteiskunnan mukana. (Hyyryläinen & Leminen 2003, 97.)

Työsuhteet ovat monimuotoistuneet ja niiden ennustetaan lisääntyvän entisestään. Projektityö, määräaikaiset työsuhteet, etätyö ja työllisyystyöt rikkovat aiempaa yhtäjaksoisempaa työuraa. Työn sisältö muuttuu ja kehittyy, tarkoittaen usein työn vaativuuden kasvua. (Ilmarinen 2001, 178.) Muuttuneilla työmarkkinoilla koulutuksen lisäksi tärkeäksi on muodostunut taito ennakoida ja sietää

työmarkkinoiden epävarmuutta. Koulutuksen vaikutus ulottuu työmarkkinoiden lisäksi yksilön elämänsä sujuvuuteen ja muuttuviin tilanteisiin. (Suikkanen, ym. 1999, 83.)

Ihmisen ominaisuudet ja työn luonne muuttuvat jatkuvasti. Ihmisen ja työn yhteensovittaminen on jatkuva prosessi, jonka avulla pyritään hyvään työelämään. (Ilmarinen 2001, 174.) Yhteiskunnan ja työmarkkinoiden muutos ovat joltaneet työmarkkinoiden pirstaloitumiseen. Modernissa yhteiskunnassa ei voida luottaa siihen, että nuorena hankittu ammatti riittäisi koko eliniän. Jatkuva kouluttautuminen ja itsensä kehittäminen on tullut tiiviiksi osaksi tämän päivän työmarkkinoita. (Suikkanen ym. 1999, 50-51.) Ilmarinen (2001, 191-192) kutsuu työelämää ja uraa myös työelämänsä muuttamiseksi. Työelämänsä muuttamisen merkittäviä vaiheita ihmisen terveyden ja hyvinvoinnin kannalta ovat koulutuksesta työhön siirtyminen, perheen ja työn yhteensovittaminen, työn uudet muodot ja vaihdokset, omien voimavarojen tai perhe- ja pienyhteisön muutokset, omien työ- ja eläkeasenteiden vaihtuminen ja työstä luopuminen.

Elämänsä muuttamiseen vaikuttaa voimakkaasti ihmisen työkyky. Työkyvyllä tarkoitetaan ihmisen voimavaroja suhteessa työntekoon. Työkyvyn voimavaroja on esimerkiksi terveys, koulutus, arvot, motivaatio ja työtietoisuus. Voimavarat koostuvat yksilön sisäisistä ja ympäristön tuomista ulkoisista tekijöistä. (Ilmarinen 2001, 174.) Hyvinvointia tarkasteltaessa työ- ja taloudellinen tilanne ovat tärkeässä, joskaan eivät ainoassa roolissa. Palkkatyö on taannut säännölliset tulot, suojannut erilaisilta sosiaalisilta riskeiltä, auttanut suunnittelemaan elämää sekä kuulunut merkittävänä osana yleiseen ja tavanomaiseen tapaan elää. (Suikkanen ym. 1999, 175.)

6 ELÄMÄNKULUN NARRATIIVISUUS

Elämänkulun ollessa osa aikansa ja paikkansa kontekstia, se on myös intiimi ja henkilökohtainen osa ihmisen elämää. Alaluvussa 6.1 avataan elämänkulun kertomuksellisuutta. Alaluvussa 6.2 käsitellään kertomusten merkitystä minuuden määrittämisessä ja rakentamisessa.

6.1 Kertomukset ja tarinat elämästä

Kerromme muille ja itsellemme elämänkulustamme tarinaa, jossa valinnat, sattumat ja siirtymät muodostavat henkilökohtaisen version elämämme tapahtumiin (Vilkko 2001, 74). Elämän kertomus (*life narrative*) on yksinkertaisuudessaan tarina, jonka ihminen muodostaa omasta elämästään (McAdams 2011, 590). Tutkimukseni yhdistää elämän kertomuksen ja metaforan luoden kuvallisen ja sanallisen ilmaisun yksilön elämästä. Elämästä kertominen mahdollistaa yksilön kokemusmaailmaan sukeltamisen sekä hänen ajattelutapansa ja todellisuuden näkyväksi tekemisen. Elämästä kertominen tekee meitä näkyväksi ja merkittäväksi itsellemme ja muille.

Kulttuurimme rakentuu myyttien, legendojen ja sukutarinoiden kautta. Kertomukset elävät ajassa luoden jatkumoa sukupolvien välille. Kertomukset yhdistävät yksilön henkilökohtaisen kokemuksen tämän kulttuuriseen ympäristöön. (McLeod 2009, 235.) Kertomukset voivat olla vanhoja, aina ajassa eläviä. Osa kertomuksista syntyy vasta ääneen lausuttaessa häviten yhtä nopeasti kuin ovat syntyneetkin. Ne määrittävät meitä, ne ohjaavat käytöstämme sosiaalisessa ja kulttuurisessa ympäristössä ollen jatkuvan tarkastelun alaisena. (Peavy 1999, 103.) Kertomuksen voima, merkitys ja vaikuttavuus, kannustavat tarkastelemaan niitä tarkemmin.

Ihmisellä on lapsuudestaan saakka viehtymys tarinoiden kuunteluun ja kertomiseen. Tarinoita muokataan kulttuurin ja ajan mukaan sopimaan erilaisiin tilanteisiin. (Grant & Johnston 2006, 110.) Elämä itsessään on tarina, joka muokautuu ja kehittyy meidän mukamme. Ihmisen elämässä käytetty kielellisyys

on keskeisessä roolissa. Yksilön arjessa kielelliset, mentaaliset työkalut ovat tärkeitä ongelmanratkaisun keinoja. (Peavy 2006, 22.) Kieli ja kielellisyys, puhuttuna tai kirjoitettuna, herää eloon saadessaan sanoitetun, ääneen lausutun tai kirjoitetun muodon. Muuttuessaan lausumattomasta ajatuksesta toiselle kerrotuksi kertomukseksi, se muovautuu ja jäsentyy tarkemmin hahmotettavaksi kokonaisuudeksi.

6.2 Kertomukset minuuden rakentajina

Elämäntarinan kertominen jäsentää menneisyyttä ja selkiyttää tulevaisuutta. Itsestä kertomalla teemme itsestämme ymmärrettäviä ja näkyviä. (Korhonen 2003, 8.) Kertomusten avulla paitsi teemme itseämme ymmärrettävämmäksi, opimme tuntemaan itse itseämme paremmin. Kertomukset voivat olla alun perin tarkoitettuja ajatustemme sanoittamiseen muille, mutta lopulta tarina avaa ajatusmaailmaamme eniten meille itsellemme. Kertomuksellisuudella on voimakas ymmärrykseen johdattava vaikutus. Grant ja Johston (2006, 110) toteavat, että ihmisellä on kyky kertoa oma tarinansa, itsenäisesti vanhempien, puolison tai ystävien parissa tai esimerkiksi ohjaussuhteessa tai terapiassa. Peavy (2006, 41) listaa viisauteen liittyviä elementtejä, joista löytyy avoimuus elämäkokemukselle ensisijaisena todellisuutena. Kokemusten rooli todellisuuden rakentajana on ihmisen elämässä kiistattoman merkittävä.

Kertomukset tarjoavat yksilöille mahdollisuuden hahmottaa merkityksiä ja rakentaa heidän elämänsä (McMahon 2006, 17). Merkityksen rakentuminen on moniulotteinen prosessi, jossa oma elämä rakentuu itselle henkilökohtaisella tasolla ja suhteessa muihin saavuttaen yleisemmän tason. Elämän merkityssisällöt voivat poiketa henkilökohtaisen ja yleisen määritelmästä kuitenkin luoden eheän kokonaisuuden yksilön elämässä.

Korhonen (2003, 9) toteaa, että kertomuksissa ihminen antaa merkityksen koetuille tapahtumille ja koko elämälleen. Omasta elämästä kertominen voi johdattaa tapahtumien merkityksien muuttumiseen. Kertomukset voivat tarjota uusia

näkökulmia elämän muutostilanteissa, joissa kaivataan tuoretta näkökulmaa asioihin. Peavyn (2006, 98) mukaan minuus muodostuu ihmisen puhutuista ja kirjoitetuista kertomuksista. Voidaan puhua elämänkerrallisesta ja kerrotusta minuudesta. Ihmisen kertoessa itsestään hänen kokemuksensa johdattavat merkityksiä koskeviin tulkintoihin. Nämä tulkinnat mahdollistavat niiden käyttämisen osana minuutta.

Kertomukset osaltaan sanoittavat todellisuutta, osaltaan luovat sitä. Kertomus on yksi näkemys totuudesta ja samalla subjektiivinen näkemys itsestä tai muista. Ne kertovat objektiivisen, puolueettoman todellisuuden sijaan kertojan tavasta nähdä todellisuus. Miten hän kokee asiat? Millaisena kertoja näkee itsensä? Entä miten suhtaudutaan toisiin, mikä on yksilön suhde maailmaan ja muihin ihmisiin? Viljamaa, Patton ja McMahon (2006, 192) painottavat, että tarinat tarjoavat tavan ymmärtää ja rakentaa omaa elämää. Elämän moninaisuuden vuoksi yksikään tarina ei itsessään voi olla riittävä. Tämän vuoksi jokaisella ihmisellä on useita tarinoita kerrottavanaan.

Elämäntarinaa kerrottaessa voidaan aihetta lähestyä eri tavoin: romantiikan, tragedian, komedian tai ironian avulla. Omaa tarinaansa muokkaava valitsee usein lähestymistavan, joka kuvaa omaa suhtautumista itseensä ja muihin. Kuitenkin elämässä nämä kaikki tyyli- ja lajit, romantiikka, ironia, tragedia ja komedia, kulkevat yhteen liittyneinä. (Heymans 1992, 38–42.) Kertomuksellisuus auttaa positiivisten ja negatiivisten tunteiden käsittelyssä. Tunteiden kertomuksellisuuden muotoja on esimerkiksi negatiivisten tunteiden alentaminen ja vähätteleminen, jonka äärimuotona on asian olemassaolon kieltäminen. (McAdams 2011, 597.)

Puhe on tarinankerrontaa, joka muokkaa identiteettejä; sitä, miten me itsemme ja toiset ymmärrämme. Lausutut sanat muuttuvat muistoiksi, jotka puolestaan muokkaavat tulevaisuutta. (Makkonen ym. 2000, 285.) Kertomukset elämästä ovat vaikuttavia: ne kertovat meistä itsestämme, luovat ymmärrystä ja vuorovaikutusta toistemme välille ja muokkaavat tulevaisuutta. Tämän vuoksi kyseessä on voimakas työkalu ja menetelmä, joka on syytä huomioida elämän jokaisella osa-alueella.

7 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää millaiset elämäntapahtumat saavat merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa ja millaisia merkityksiä nämä elämäntapahtumat saavat valintojen kannalta tarkasteltuna. Tutkimukseni näkökulma on narratiivinen ja olen kerännyt tutkimusaineistoni narratiivisin metodein. Tutkimukseni tavoite tiivistyy seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaiset taustalla vaikuttavat tekijät ja elämäntapahtumat saavat merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa?
2. Millaisia merkityksiä elämäntapahtumat saavat valintojen kannalta tarkasteltuna?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaan nostamalla esiin ne taustalla vaikuttavat tekijät ja elämäntapahtumat, jotka haastateltavien kertomuksissa saivat merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa. Syvennän analyysiä ja vastaan toiseen tutkimuskysymykseen tarkastelemalla sitä, millaisia merkityksiä nämä elämäntapahtumat saivat koulutus- ja uraratkaisuissa haastateltavien kertomuksissa.

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

8.1 Narratiivinen lähestymistapa

Tutkimukseni keskeinen lähestymistapa on narratiivisuus. Tarinoiden kertominen on henkisen kasvun väline, mutta se on myös tutkimusmetodi nimeltään narratiivinen tutkimus (*narrative inquiry*) (Syrjälä 2010, 248-252). Narratiivisessa tutkimuksessa tarkastellaan kertomuksia tiedon välittäjinä ja rakentajina. Narratiivisuuden käsite on peräisin latinan kielestä, jonka substantiivi (*narratio*) tarkoittaa kertomusta ja verbi (*narrare*) kertomista. Englannin kielessä substantiivi on *narrative* ja verbi *narrate*. Narratiivisuutta, tarinallisuutta ja kertomuksellisuutta käsitellään myös synonyymeinä. (Heikkinen 2010, 143.)

Elämäkertomuksiin pohjautuva tutkimus mahdollistaa ihmisten oman todellisuuden näkymisen selvemmin. Se on moniääninen, useista kertomuksista koostuva kokonaisuus, ei tasapäistävä yleistys. (Heikkinen 2010, 157.) Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 189-190) erottavat kertomuksen, kertomuksellisuuden ja kerronnallisuuden (*narrative*) tarinasta (*story*). Tarina on tapahtumien ketju siitä, mitä tapahtui, kertomus puolestaan on esimerkiksi suullinen tai kirjallinen esittämisen tapa ja järjestys. Hännisen (2010, 161) mukaan erilaiset tapahtumat muodostavat erilaisia merkitysrakenteita, jota kutsutaan tarinaksi. Kertomus puolestaan on tarinan vaihtuva esitystapa, jossa kerronnan konventiot kohtaavat. Tutkimukseni keskiössä on haastateltavien elämän kertomusten merkitysrakenteiden tarkastelu.

Narratiivisuus liitetään usein konstruktivistiseen näkökulmaan, jossa koostuu näkemys siitä, että ihmiset rakentavat, konstruoivat, oman tietonsa, todellisuutensa ja minuutensa kertomusten avulla (Heikkinen 2010, 146). Tutkimusaineistoni koostuu kertomuksista, joita haastateltavat tuottivat haastatteluhetkellä. Kyseessä on haastateltavan henkilökohtainen kertomus omasta elämästä, sanoitettu ja kuvattu kokonaisuus erilaisista elämän osa-alueista. Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 189) toteavat, että kertomus on vuorovaikutusta ja tietämisen muoto, joka auttaa ajallisuuden ymmärtämisessä. Tutkimuksessa narratiivisuus

tarkoittaa sitä, että kertomukset ovat tutkimuksen lähtökohta ja lopputulos (Heikkinen 2010, 147).

Elämäntarinassa tapahtumat ovat tarinan keskeisiä osa-alueita, jotka muodostavat ajassa eteneviä tapahtumakulkuja. Koko elämää käsittelevä aineisto on usein liian monitahoinen ja tiettyjen elämäntapahtumien ympärille kietoutuva tarina voi olla tarkastelun kannalta otollisempi. (Hänninen 2010, 162-163.) Tutkimukseni kannalta keskeisimpiä elämäntapahtumia olivat ne, jotka olivat saaneet erilaisia merkityksiä tutkimukseeni osallistuneiden koulutus- ja uraratkaisuissa.

8.2 Narratiivisen tutkimuksen taustaa

Elämä kaikissa merkityksissään kiehtoo eri alojen tutkijoita. Elämäkertoja on käytetty tutkimusaineistona erityisesti historiassa, sosiologiassa, antropologiassa, kansanperinteessä, eri uskontojen tutkimuksessa sekä psykologiassa ja kirjallisuudentutkimuksessa. Elämäkerrallisen tutkimuksen keskeinen näkökulma on monitieteisyys. (Syrjälä 2010, 247-256.) Elämäkulkua koskevien reflektioiden tutkimus on kautta historian tarkastellut ihmisen elämän jatkuvuutta ja muutosta, sitä miten siirtymät koetaan. (Vilkko 2001, 74.)

Elämäntarinoiden tutkiminen on lisääntynyt eri tieteenaloilla. Elämäntarinoiden yleistymisen tutkimusaineistona on paluuta niiden aiempaan suosioon. Elämäkertatutkimuksen juuria on eri vuosikymmenillä ja esimerkiksi sosiologiassa Chicagon koulukunnan tutkijat käyttivät elämäkertoja 1920- ja 30-luvuilla yhdessä muiden laadullisten tutkimusmetodien kanssa. Elämäkertatutkimuksella on pitkä perinne myös Puolassa sosiologi Florian Znanieckin ansiosta, jonka tutkimukset ajoittuvat samoihin vuosikymmeniin. Suomessa elämäntarinat on esiin nostanut sosiologian vaikuttaja J. P. Roos. (Syrjälä 2010, 249-250.)

Eri tieteissä elämäntarinaa tarkastellaan eri näkökulmista, mutta yhteistä on kaikille tieteille se, että niissä tarkastellaan yksilöllistä tapaa ajatella, kokea ja toimia (Syrjälä 2010, 247). Elämäkulun tutkimuksessa kehitystä painottavien tutkijoiden tutkimuskohteina ovat kypsymisen ja aikuisuuden teemat. Tutkijat ovat kiinnostuneita siitä, miten yksilöt muuttuvat elämäkulkunsa aikana fyysisen,

kognitiivisen ja sosiaalisen toiminnan ulottuvuuksissa. Yksilöllisyyden ja sen dynamiikan tutkimisen keskiössä ovat vaihtelun ja muutoksen tarkastelu. (Sliwinski 2011, 1-3.)

8.3 Merkitysten tutkiminen

Tutkimukseni keskeinen tutkimustehtävä on merkitysten tarkastelu. Narratiivisessa tutkimuksessa huomio kohdentuu yksilöiden antamiin merkityksiin eri tapahtumille ja ratkaisuille, joista he kertovat tarinoidensa kautta. Narratiivisessa tutkimuksessa tavoitellaan tutkijan ja tutkittavan yhteisen merkityksen syntymistä. (Heikkinen 2010, 156.)

Parkkisen (2003, 154) mukaan ihmisten antamat merkitykset ohjaavat omaa ja ympäristön ajattelua ja toimintaa. Merkitykset ohjaavat koko elämää. Moilanen ja Räihä (2010, 46) toteavat, että merkitykset liittyvät toinen toisiinsa ja muodostavat erilaisia merkitysrakenteita. Merkityksen ollessa tiedostettu, voi sen muodostama merkitysrakenne toisen tekijän kanssa olla tiedostamatonta. Tutkimuksessani oleellista on elämäntapahtumien merkitysten tarkastelu tutkimukseeni osallistuneiden koulutus- ja uraratkaisuissa.

Ihmisen todellisuus on täynnä yksilön eri asioille antamia merkityksiä. Merkitykset muotoutuvat yhdessä kontekstin ja ympäröivän kulttuurin kanssa. Ihminen antaa asialle oman subjektiivisen, ainutlaatuisen merkityksen, mutta ympäröivä todellisuus luo ihmisten merkityksille samoja sävyjä esimerkiksi ajan kohdan ja paikan suhteen. Osa merkityksistä on tiedostettuja ja osa on tiedostamattomia. (Moilanen & Räihä 2010, 46-48.) Merkitykset syntyvät osana ympäristöään. Ympäristö ja ympäröivä konteksti luovat raamit, joiden sisällä merkitykset rakentuvat. (Parkkinen 2003, 157.) Olen huomionut ympäristön merkityksen tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa ja käsittelen kontekstin merkityksiä tarkemmin luvussa kymmenen.

8.4 Aineisto

8.4.1 Tutkimuksen kohdejoukko

Tutkimuksen kohdejoukko koostuu kuudesta vastaajasta. Tavoitteenani oli saada tutkimukseeni heterogeeninen joukko aikuisia ihmisiä. Pysin valikoimaan yksilöitä, joiden koulutusasteet ja -taustat, ammattialat ja uudelleen kouluttautumisen määrä eroavat toisistaan. Lisäksi pidin tärkeänä, että sukupuolijakauma on tasainen, ja että ryhmästä löytyy myös ihmisiä, jotka ovat työskennelleet samalla alalla.

Metsämuurosen (2006, 45) mukaan tutkimuksen otanta voidaan valita joko satunnaisesti tai ei-satunnaisesti. Tutkijan päätyessä ei-satunnaiseen otantaan on perusteena usein tutkittavien saatavuus ja tavoitettavuus tai harkinta. Harkinnassa tutkija pyrkii tavoittamaan tutkimuksen kannalta oleellisia henkilöitä, mikä on laadullista aineistoa kootessa hyödyllistä. Siekkisen (2010, 51-52) mukaan syvähaastattelun haastateltavia ei tulisi valita satunnaisotannalla vaan tarkasti valikoiden tutkimusongelmaan liittyen. Kun tavoitteena on ainutkertainen tieto, keskittyminen ääri- ja poikkeustapauksiin on valaisevaa. Syvähaastatteluun voidaan valita ihmisiä, jotka omaavat erilaisia ominaisuuksia. (Siekkinen 2010, 51-52.)

Tutkimuksessani oli kyse ei-satunnaisesta otannasta ja valitsin osallistujat harkinnan ja tutkimukseni kannalta rikastuttavimman tutkimusjoukon mukaan. Tutkimukseni aineistonkeruumenetelmänä hyödynsin elämäntapa haastattelun ja syvähaastattelun menetelmiä, joita kuvaan tarkemmin luvussa 8.4.2. Tavoitteenani oli tarkastella tutkimukseen osallistuneiden ainutlaatuisten elämäntapahtumien merkityksiä suhteessa koulutus- ja uraratkaisuihin. Tutkimusjoukkoa koostaessani pidin yhtenä haastattelun valinnan kriteerinä vähintään 30 vuoden ikää, jotta haastateltavat ovat elämänsä aikana ehtineet käydä läpi erilaisia elämäntapahtumia ja tehdä koulutus- ja uraratkaisuja.

Tutkimukseeni osallistuneet olivat:

- Syntyneet vuosina 1960-1977.

- Heistä kolme oli naisia, kolme miehiä.
- He olivat kotoisin erikokoisilta paikkakunnilta. Paikkakunnan koko vaihteli pienestä maalaiskylästä keskisuureen kaupunkiin.
- Koulutusasteeltaan matalimmin koulutettuja olivat toisen asteen suorittaneet, korkein ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut.
- Vastaajien koulutusalat vaihtelivat laidasta laitaan terveys-, hyvinvointi- ja sosiaalialasta palvelualaan, metalli- ja sähköalaan.
- Heidän työhistoriansa muodostivat monipuolisen kokonaisuuden eri alojen työtehtävistä lyhyistä määräaikaishuutoista pitkäaikaisiin vakituisiin töihin.
- Osa vastaajista oli vaihtanut työpaikkaa useasti tai kouluttautunut uudelle alalle, osa oli toiminut saman alan työtehtävissä.
- Viisi heistä työskenteli työnantajan palveluksessa, yksi johti omaa yritystään.
- Vastaajien elämän henkilökohtaisessa ulottuvuudessa oli tapahtunut aiantlaatuksia elämäntapahtumia ja yhteistä heillä oli se, että heillä kaikilla oli lapsia ja he asuivat yhdessä puolisonsa kanssa. Osa eli ensimmäisessä avioliitossaan, osa toisessa mahdollisesti muodostaen uusioperheen yhdessä omien ja puolison jälkikasvun kanssa.

Aloitin tutkimukseeni osallistuneiden kartoittamisen kysymällä sukulaisiltani ja ystäviltiläni heidän tuntemiaan ihmisiä, jotka voisivat sopia tutkimukseeni. Kerroin heille tutkimukseni tavoitteista ja toiveesta tavoittaa erilaisia aikuisten elämäntapajua ja -tapahtumia. Läheiseni kertoivat minulle tuttavistaan, jotka voisivat sopia tutkimukseeni ja koostin heistä listan, jota tarkastelin graduohjaajani kanssa. Tämän jälkeen läheiseni ottivat yhteyttä tuntemiinsa ihmisiin ja kysyivät heiltä lupaa antaa yhteystietonsa minulle. Kaikki tutkimukseeni toivomani ihmiset suostuivat pyyntöön.

Saatuani tutkimukseeni osallistuneiden yhteystiedot soitin heille kertoakseni tutkimukseni tavoitteista ja toteutuksesta. Painotin heille tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta. Keskustelimme haastattelupaikasta ja tarjouduin

haastattelemaan tutkittavia heidän kotonaan. Kerroin, että toiveenani on toteuttaa haastattelu rauhallisessa ympäristössä. Tavoitteenani oli tehdä tutkimukseeni osallistuminen haastateltavalle mahdollisimman vaivattomaksi. Tutkittavani asuivat Keski-Suomen ja Etelä-Savon alueilla.

8.4.2 Aineistonkeruu elämäkertahaastattelun ja syvähaastattelun variaatiolla

Tutkimukseni aineistonkeruun toteutin yksilöhaastatteluilla. Haastattelin tutkimukseeni osallistuneita yhden kerran. Hänninen (2010, 164) toteaa, että kansainvälisesti tyypillisin tapa kerätä narratiivista aineistoa on haastattelu. Tavoitteenani oli luoda haastateltavalle avoin ja välitön mahdollisuus kertoa omasta elämästään. Tutkimukseni keskeinen menetelmäratkaisu on tutkittavan sanoitetun ja piirretyn elämän kertomuksen nostaminen tutkimukseni aineiston hankinnan lähtökohdaksi.

Haastattelut alkoivat pohjustuksella, jossa kertosin tutkimukseni tavoitteen ja taustat. Painotin sitä, että suojaan tutkittavan anonymiteettiä häivyttämällä heidän tunnistetietojaan. Esitin toiveeni vapaasta keskustelusta, jossa kertomuksen pääsanoittajana toimii tutkittava itse. Lisäksi kerroin tutkimusaineiston äänittämisen syistä. Haastatteluja kertyi yhteensä noin yhdeksän tuntia ja litteroitua aineistoa 153 sivua (fontti Times new roman, fonttikoko 12, riviväli 1,5). Jätin litteroinnista pois haastatteluun kannalta kokonaan asiaankuulumattomat keskustelut, kuten sen, että kahden haastateltavan puoliso kävi esittäytymässä minulle haastattelun aikana.

Ruusuvuori ja Tiittula (2005, 41) painottavat, että haastattelu perustuu haastattelijan ja haastateltavan väliseen luottamukseen, joka rakentuu avoimuudelle ja aidolle kiinnostukselle tutkittavan sanomisia kohtaan. Alun pohjustuksen jälkeen pyysin haastateltavaa piirtämään elämänviivan. Kuvaan tarkemmin elämänviivan metodia luvussa 8.4.3. Tämän jälkeen haastateltava sai alkaa vapaasti kertoa omasta elämästään elämänviivan toimiessa haastattelun runkona ja jäsenyyksenä. Siekkinen (2010, 45) toteaa, että syvähaastattelua nimitetään myös

ei-johdattelevaksi ja avoimeksi haastatteluksi. Syvähaastattelun tutkimuskoh-teiksi soveltuvat hyvin menneisyyden tapahtumat sekä heikosti tiedotetut ja ar-kaluontoiset asiat. Tavoitteenani oli tarkastella haastateltavien menneisyyden ta-pahtumia.

Yksilöhaastattelussa käyttämäni metodia kuvataan tutkimuskirjallisuus-nessa syvähaastattelun ja elämäkertahaastattelun menetelmänä. Elämäkerta-haastattelua tehdessä kyse on kertomusten keräämisestä. Haastattelussa tuote-tun puheen muoto on kertomuksellinen. Haastattelun voi tarkoituksellisesti laa-tia tarinoiden kertomista houkuttelevaksi. (Eskola & Suoranta 2003, 23.) Siekki-sen (2010, 45-55) mukaan syvähaastattelun periaatteena on, että tutkittava saa itse vapaasti kertoa tarinaansa. Vapaasta etenemisestä huolimatta haastattelussa tutkija esittää kysymyksiä haastateltavalle. Avoimet kysymykset johdattavat kohti tutkittavan yksityistä kokemusta ja merkitystä. Syvähaastattelu mahdollis-taa pääsyn syvällisempään tietoon kuin strukturoidut haastattelumenetelmät. Syvähaastattelu pohjautuu terapeuttiseen ja psykiatriseen haastatteluun, mutta kyseessä on myös tutkimuksen tiedonhankintamenetelmä.

Syvähaastattelulle on ominaista keskustelunomaisuus ja spontaani tiedon-vaihto (Siekkinen 2010, 45). Ruusuvuori ja Tiittula (2005, 23) huomauttavat, että haastattelu voi muistuttaa välitöntä keskustelua, mutta poikkeaa siitä aina insti-tutionaalisuuden vuoksi. Haastattelulla on aina jokin tavoite, jota kohti pyritään. Tutkimushaastattelussa tutkimuksen tavoite määrittää haastattelua. Tutkimuk-seni tavoite, elämäntapahtumien merkitykset koulutus- ja uraratkaisuissa, tuki haastattelumenetelmävalintaani.

8.4.3 Elämänviiva haastattelujen selkärankana

Murtuvat normit ja ikäkausijaottelut elämänkulun kerronnassa luovat yksilölle uuden tavan puhua ja perustella omaa elämänkulkuaan. Elämänkulun mieliku-vat tarjoavat pohjan, mihin voi peilata omia valintojaan ja ratkaisujaan. Yksilön tarkastellessa omaa elämänjanaanansa hän luo oman harkitun todellisuutensa ta-pahtumien syistä ja seurauksista kun aiemmin ne on voitu ottaa annettuna.

(Vilkko 2001, 78.) Metaforien avulla elämänkulkua voidaan tarkastella luovemmin kuin formaalilla menetelmällä. Ne voivat myös selkiyttää käsitteitä ja niiden määritelmiä. (Sugarman 2004, 5.)

Haastatteluissa hyödyntämäni keskeinen osa-alue oli haastateltavien piirtämät elämänviivat. Haastattelun alussa piirretty elämänviiva toimi haastattelun runkona haastateltavan kertoessa omasta elämänkulusta. Myös Puhakka (1998, 97-99) on hyödyntänyt tutkimuksessaan aikajanan (*life-line*) menetelmää. Hänen tutkimukseen osallistujat olivat piirtäneet erilliset koulutus- ja työuraa sekä perhetilannetta koskevat aikajanat, joita oli jaksotettu erilaisia elämäntapahtumia ja vaiheita kuvaavia symboleita hyödyntäen.

Elämänviivan työstäminen alkoi haastattelutilanteissa pohjustuksen jälkeen, kun annoin haastateltavalle valkoisen A3 -paperin ja eri värisiä tusseja. Pyysin haastateltavaa piirtämään elämänviivan tai -janan, johon hän merkitsee itselleen merkityksellisiä elämäntapahtumia. Yksi haastateltavista kertoi tekevänsä elämänviivametodilla säännöllisesti kuvauksen omasta elämästään. Kerroin, että tarkastelemme tapahtumien saamia merkityksiä suhteessa koulutus- ja uraratkaisuihin. Ohjeistin, että janalle saa merkitä kaikki elämäntapahtumat, jotka tuntuvat omassa elämässä tärkeiltä, ei vain niitä jotka ovat suoraan vaikuttaneet koulutus- ja uraratkaisuihin. Tavoitteenani oli keskustella elämänviivan tapahtumien merkityksestä koulutus- ja uravalinnanratkaisuihin, joista osa oli tiedostettuja, osa tiedostamattomia. Sugarmanin (2004, 4) mukaan kuvat voivat auttaa kuvaamaan elämänkulkua ja tapahtumien seurauksia. Tutkimuksessani elämänviivat auttoivat kuvaamaan tutkittavieni elämänkulkua. Kuva konkretisoi ja teki näkyväksi elämäntapahtumien seurauksia. Sovimme haastateltavan kanssa, että hän voi vapaasti täydentää elämänviivaa haastattelun edetessä, kuten kaikki tekivätkin.

Elämänviiva toimi haastattelun runkona muokkautuen koko haastattelun ajan. Elämänviiva oli haastateltavan koostama tuotos omasta elämästään, joka syntyi haastattelutilanteen vuorovaikutuksessa. Elämänviivat ovat kuvattuina luvussa yhdeksän. Haastateltavien anonymiteetin takaamiseksi olen muokannut

elämänviivoja niin, että niistä on häivytetty henkilöiden, oppilaitosten ja työpaikkojen nimet sekä paikkakunnat.

8.5 Analyysi

Tutkimukseni analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä analyysia ja narratiivista käsittelytapaa. Hyvärinen (2010, 90) huomauttaa, että kertomuksen analyysi ei ole yksi metodi tai valmis malli, vaan tutkijan käytössä olevien analyytisten välineiden hyödyntämistä tutkimusaineistoon tavalla, joka pohjautuu tutkimuskysymyksiin. Polkinghornen jakaa narratiivisen aineiston käsittelytavan narratiivien analyysiin (*analysis of narratives*) ja narratiiviseen analyysiin (*narrative analysis*). Narratiivien analyysissä tehdään kertomuksesta erillisiä luokkia esimerkiksi tapaustyyppien ja kategorioiden avulla. Narratiivisessa analyysissä keskeisimpänä on uuden kertomuksen synnyttäminen aineiston kertomusten pohjalta. Narratiivisessa analyysissä ei painoteta aineiston luokittelua vaan luodaan uusi kertomus, jossa pyritään nostamaan esiin aineiston pääteemoja. (Heikkinen 2010, 149.) Tutkimukseni analyysimenetelmänä hyödynnän narratiivien analyysin metodia.

Tutkimukseni tavoite ohjasi tutkimusmenetelmän valintaa. Valitsin aineistolähtöisen, narratiiviseen lähestymistapaan nojaavan lähestymistavan ja analyysimenetelmän, joka antaa tilaa aineistolle. Tutkimukseni päätavoite on tutkittavien omien merkityskokonaisuuksien tarkastelu, ei teorialähtöisyys. Heikkinen (2010, 157) toteaa, että narratiivinen tutkimus ei pyri yleistettävyyteen tai objektiivisen tiedon saavuttamiseen vaan keskeistä on paikallinen, subjektiivinen ja henkilökohtainen tieto. Tutkimukseni tavoitteena on tutkia haastateltujen kertomuksissa esiintyviä merkityksiä. Tutkittaessa merkityksiä teemoittaminen on yksi lähestymistapa. Moilasen ja Rähän (2010, 55) mukaan aineistolähtöisessä tutkimustavassa tutkija tarkastelee teemoja, joista tutkimukseen osallistujat kertovat. Teemoittamisessa pelkistetään ja etsitään tarinasta tutkimuksen kannalta keskeisimmät asiat. Teemojen avulla päästään käsiksi merkityksenantojen sisältöön. Teemat hahmotetaan tekstin sisällöstä, ei yksittäisestä kohdasta. Tutkijan

lähestyessä tekstiä kokonaisuutena, tavoitteena rakentaa tekstin oma sisäinen loogiikka, tarkoitetaan metodilla aineistolähtöistä lähestymistapaa.

Narratiivinen aineiston analyysi alkaa aineiston avoimella lukemisella, eläytyen kertojan tarinaan. Luettaessa tarinaa uudelleen ja uudelleen, voidaan ottaa käyttöön erilaisia analyttisiä menetelmiä aineiston tarkasteluun. (Hänninen 2010, 167.) Aloitin aineistolähtöisen analysoinnin lukemalla aineistot useaan kertaan läpi. Lukiessani aineistoja ensimmäistä kertaa pyrin mahdollisimman avoimeen ja ennakkoluulottomaan lukutapaan.

Tuomen ja Sarajärven (2009, 95) mukaan aineistolähtöisen analyysin tavoitteena on luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Analyysiyksiköt valitaan tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti eikä niiden tule olla etukäteen sovitteja. Tutkimuksessa julkilausutut metodologiset sitoumukset ohjaavat analyysiä. Eskola ja Suoranta (2008, 152) painottavat, että aineistolähtöisessä analyysissä voidaan lähteä liikkeelle ilman ennakoasetuksia ja määritelmiä. Aineistolähtöinen analyysi on pelkistetyimmillään teorian rakentamista empiirisestä aineistosta lähtien. Aineistolähtöistä analyysitapaa käyttäessä on tärkeää rajata aineisto huolellisesti, sillä kvalitatiivisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu, että laadullista aineistoa voi tutkia loputtomiin.

Käsitellessäni ensimmäistä tutkimuskysymystäni, sitä millaiset taustalla vaikuttavat tekijät ja elämäntapahtumat saivat merkityksiä vastaajien koulutus- ja uraratkaisuissa, alleviivasin eri värein merkityksen saaneet taustalla vaikuttavat tekijät ja elämäntapahtumat, kuten ympäristön ja ajan, perheen, elämän käännekohtan ja talouden teemat. Kirjoitettuani kaikki pelkistetyt merkityksen saaneet taustalla vaikuttavat tekijät ja elämäntapahtumat, laitoin ne niitä kuvaaviin ryhmiin. Näistä ryhmistä tarkastelin niiden saamia merkityssisältöjä. Tämän jälkeen syvennyin tarkastelemaan toista tutkimuskysymystäni eli sitä, millaisia merkityksiä elämäntapahtumilla on vastaajien koulutus- ja uravalinnoissa. Tarkastelin elämäntapahtumien saamia merkityksiä, jotka jaoin esimerkiksi neutraalin, positiivisen ja negatiivisen merkityssisältöön. Kuvaan analyysin kulkua tarkemmin seuraavassa taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Analyysin eteneminen

Alkuperäinen analyysiyksikkö	Pelkistetty ilmaus	Merkitys-sisältö	Taustalla vaikuttava tekijä/Elämäntapahtuma	Pääluokka
Matti: Kyllä siitä puhuttiin, mutta se oli siinä mielessä niin hyvä, että se oli kyllä, Riikka oli niin kun samaa mieltä ja saatto olla jopa enemmänkin alkuun sitä mieltä, että nyt on se hetki, että kannattaa se tehdä.	Puoliso tukee ja kannustaa jatko-opiskelemaan.	Pari-suhde ja perhe voimavarana.	Parisuhde ja perhe.	Taustalla vaikuttavien tekijöiden ja elämäntapahtumien merkitys koulutus- ja uraratkaisuissa.
Mervi: Kyllä varmaan. Että mun mielestä niin kun se voi olla aika, mitä lie, mutta mut niin kun oikeestaan ehkä elämään suht pelasti se, että mä menin naimisiin ja tein lapsia. Että mä olin aika vilkas oikeesti, että mulla ois ollut aika helppo johonkin. Mun elämä kääntyi siitä johonkin toiseenkin suuntaan.	Perhe suojasi huonoilta valinnoilta.			
Heikki: Se on just niin kun, että kyllä mä kuitenkin näin ja tiesin ja Maija oli tässä kotona ja se pelasi hyvin ja näin se homma niin mä en otanu sitä sen raskaampana.	Vaimon kotona olo tuki työssäkäyntiä.			
Kaisa: ...tuo mun mies Mikko niin se on ollut aina tota semmonen vastuuntuntonen...Niin tavallaan ehkä semmosta mallioppimista siitä, että millä tavalla edetään. Niin tavallaan se opetti siihen niinkun, että just jos jotain asiaa ruvetaan tekemään niin se hoidetaan kunnolla ja loppuun asti.	Mies toimi malliesimerkkiä siitä miten eletään.			
Kaisa: ...meillä on semmonen perhe, että jos jollekin sattuu jotain niin me ollaan siinä niin kun viuh, kaikki, heti. Niin kun, vollotetaan yhdessä ja yritetään auttaa ja ihan hirveen niin kun semmonen läheinen, läheiset välit kaikin puolin, että se on , ehkä se on semmonen turva, että tietää, että tuli mitä vaan nii mulla on aika iso joukko ihmisiä, jotka on niin kun ja sitten kun tiedät, että niihin voi luottaa niin sata (100) prosenttisesti, että ei oo semmosta niin kun, että joskushan saattaa olla, että joku kaveri niin siihen luotat, mut sitten kuitenkin et voi ihan varma olla, mutta näihin voit olla ihan varma.	Perheen tukeen voi luottaa. Perhe luoturvaa.			
Mari: ...tukiverkkona (anoppi) sillä tavalla, että tuota Maisa mennee nyt neljännelle luokalle niin Maisa kysy sitten, että tuuthan sä mummo edelleen aamulla ja iltapäivällä sitten, että siis tämmönen pikkunen oleellinen asia, se on meille niin itsestänselvyys, mummo on aina siinä aamulla kun lapset lähtee kouluun ja kun tulevat koulusta...Niin, että aika suuri tekijä. Mitä pidän itsestään selvyutenä ja aatellen, että ei sillä oikeestaan vaikutusta, no on sillä aika paljonkin, ehkä mä en vois käydä (paikkakunnan nimi) töissä kun mies mennee seittemäks töihin, jos mummo ei ois Maisaa laittamassa kouluun.	Anopin apu lapsen kouluaamuissa on tärkeää.			

Taulukossa 1 esimerkiksi Matin kertomus puolison kannustuksesta jatko-opintoja suunniteltaessa muodosti voimavarasuuntautuneen merkityssisällön. Perhe ja parisuhde muodostuivat elämäntapahtumien kontekstiksi, jossa merkityssisällöt muotoutuivat. Perhe ja parisuhde saivat tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa monisyisen merkityksen, jota kuvaan tarkemmin luvussa 10.3. Parisuhteen ja perheen kokonaisuus kuului taustalla vaikuttavien tekijöiden ja elämäntapahtumien merkitys koulutus- ja uraratkaisuissa –pääluokkaan.

Toista esimerkkiä analyysin etenemisestä kuvaan eri merkityssisällön ja elämäntapahtuman kautta. Esimerkkinä on Mervin kertomus työtehtävän vaihtumisesta ja ulkopuolisen henkilön merkityksestä: *Niin siellä oli yksi rouva, joka oli koululla ollut vuoden tai kaksi niin hän kerto vähän siitä työstä kun linja-autoreissulla istuttiin vierekkäin. Ja mä ajattelin, että jukra, tuohan se ois ihan mukavaa ja mun juttu.* Kertomuksessa pelkistetty ilmaus on se, että ulkopuolinen henkilö kertoo mielenkiintoisesta työpaikasta. Merkityssisältönä on ulkopuolisen henkilön merkitys ja elämäntapahtumana on sattuma, jota kuvaan tarkemmin luvussa 11.4. Sattumat kuuluivat elämäntapahtumien merkitys koulutus- ja uraratkaisuissa –pääluokkaan.

8.6 Tutkimuksen luotettavuus

Hallamaa määrittää tieteen etiikan tiedeyhteisön sitoutumisena tieteen harjoittamisen ihanteisiin eli rehellisyyteen, avoimuuteen ja kriittisyyteen. Suomessa vaikuttava, vuonna 1991 Opetusministeriön asettama tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittämät hyvät tieteelliset menettelytavat pitävät sisällään esimerkiksi tiedeyhteisön tunnustamien rehellisten toimintatapojen noudattamisen, tieteelliseen tutkimukseen soveltuvien ja eettisesti kestävien tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien hyödyntämisen, avoimuuden, muiden tutkijoiden ja heidän töidensä kunnioituksen ja asianmukaisen kohtelun ja lainaamisen sekä tutkimuksen etenemisen tieteelliselle tiedolle vaadituilla kriteereillä. (Kuula 2006, 29–35.)

Perinteisesti laadullista tutkimusta tarkastellaan validiteetin ja reliabiliteetin avulla. Validiteetti tarkoittaa sitä, millä tavalla tutkimuksen tulokset vastaavat todellisuutta. Reliabiliteetti tarkoittaa sitä, missä määrin satunnaiset tekijät ovat voineet vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. (Heikkinen 2010, 153.) Validiteetti voidaan jakaa ulkoiseen ja sisäiseen validiteettiin. Ulkoisella validiteetilla tarkoitetaan tutkimuksen yleistettävyyttä. Sisäisellä validiteetilla tarkoitetaan tutkimuksen omaa luotettavuutta, kuten käsitteiden, teorian ja mittarien oikein esittämistä ja muodostusta. (Metsämuuronen 2006, 48.) Heikkisen (2010, 153) mukaan validiteettiin ja reliabiliteettiin pohjautuen kertomusten luotettavuutta voidaan tarkastella kiinnittäen huomioita siihen miten tarinoiden väitteet vastaavat todellisuutta. Tämän tarkastelutavan perusteena on totuuden korrespondenssi eli vastaavuusteoria. Kuitenkin huomioiden kertomusten konstruktivistinen ja narratiivinen luonne ei vastaavuuden tarkastelu ole tässä tutkimusmenetelmässä hedelmällistä.

Tutkimukseni lähestymistapa noudattaa Brunerin esittämää tapaa tarkastella tarinoiden luotettavuutta. Hänen mukaansa tutkimuksen luotettavuutta voidaan käsitellä sen verisimilitudenan ja fabulanan avulla. Verisimilitudena tarkoittaa todennusta, jossa kertomus antaa mahdollisuuden nähdä maailma pragmaattisesta tietämisestä poiketen. Kertomukseen liittyy juonellisuus ja todentuntu, jossa lukija voi eläytyä toisen tunnekokemukseen. Tämä todellisuuden simulaatio antaa lukijalleen mahdollisuuden ymmärtää kertojan tunteita, vaikuttimia ja ratkaisuja aikansa kontekstissa. Fabula -käsite viittaa tarinoiden teemoihin, jotka toistuvat ajasta, paikasta ja kertojasta riippumatta. Näitä teemoja ovat esimerkiksi syntymä ja kuolema, rakkaus, kasvaminen, valta ja vapaus sekä kamppailu ja lojaalius. Nämä toistuvat teemat tuovat tarinoihin universaalin ulottuvuuden. (Heikkinen 2010, 154-155.)

Narratiivisessa lähestymistavassa tutkijan rooli haastaa aiempaa luotattavuuskäsitystä tutkijasta neutraalina hahmona. Postmodernin näkemyksen mukaan täydellinen neutraalius ja objektiivisuus on illuusio. Tämä tarkoittaa tietämistä suhteessa aikaan, paikkaan ja ympäröivään sosiaaliseen kenttään. Kaikki ymmärrys ja tieto ovat aina kiinni omassa kontekstissaan. (Heikkinen 2010, 147.)

Tutkijan kokemus ja avoimuus oppia vuorovaikutustilanteissa auttaa tarkastelemaan ihmistä laajemmin sekä kohtaamaan haastateltavan elämäkokemuksen merkitykset. Tutkimuksen toteutuksen ja luotettavuuden kannalta tutkijan emotionaalisuuden ja objektiivisuuden tasapainon löytäminen on keskeistä. (Siekkinen 2010, 53.)

Tutkijan roolin ja vaikutuksen voidaan nähdä läpäisevän jokainen tutkimuksen toteuttamisen osa-alue. Tutkimusaiheen valinnassa, tutkimuksen toteutuksessa, analyysissa ja raportoinnissa tutkijalla on vahva vaikutus. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 184-185) toteavat, että aineiston käsittelyn luotettavuutta parantaa haastattelujen mahdollisimman nopea litterointi haastattelutilanteen jälkeen ja ryhmittäin tai pareittain suoritettava litterointi. Suoritin litteroinnin mahdollisimman pian haastattelujen toteuttamisen jälkeen.

Haastattelututkimuksen aineistonkeruumenetelmänä käytetty haastattelu on vuorovaikutusta, jossa tutkija ja tutkittava vaikuttavat toisiinsa. Haastattelutilanteeseen vaikuttavat sosiaaliset ja kommunikaatioon liittyvät tekijät. (Eskola & Suoranta 2003, 85.) Haastattelumenetelmänä käyttämäni syvähaastattelu perustuu vuorovaikutukseen ja luottamukseen, jossa tutkija on läsnä empaattisesti. Siekkisen (2010, 58) mukaan on epärealistista olettaa, että tutkija olisi tässä tilanteessa jatkuvasti objektiivinen ja neutraali. Syvähaastattelun vahvuus on tutkijan ymmärrys haastateltavaa kohtaan ja jokainen tutkija lähestyy asiaa omalla tavallaan. Persoonaltaan erilaiset tutkijat saattavat saada erilaisia tutkimustuloksia.

Hänninen (2010, 175) toteaa, että narratiivisen tutkimuksen keskeinen kritiikki alan tutkijoiden piirissä on tarinatutkimuksessa tutkijan tekemät vahvat oletukset kokemuksen jäsentymisestä. Rikkonaiset tarinat voivat jäädä tutkijalta huomaamatta tai niitä ei kunnioiteta sellaisenaan. Tutkimuksessani tutkijan olettusten minimoimiseksi tutkimuksen lähestymistapana ovat narratiivisuus ja aineistolähtöisyys painottaen tutkittavien kertomuksia. Pyrin kuvaamaan koulutus- ja uraratkaisuissa merkitykselliset elämäntapahtumat ja niiden merkitykset mahdollisimman kattavasti, niin kuin haastateltavani ne kertoivat ja sanoittivat.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 138–139) ovat koonneet tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavia kriteereitä Niirasen, Tynjälän, Eskolan ja Suorannan sekä Parkkilan oppien mukaan. Luotettavuuteen voidaan pyrkiä neljän osa-alueen avulla, joita ovat *credibility*, *transferability*, *dependability* ja *confirmability*. *Credibility* pitää sisällään tutkimuksen uskottavuuden ja vastaavuuden. Uskottavuuteen voidaan päästä esimerkiksi tutkimuksen sovellettavuudella, pysyvyydellä ja neutraaliudella sekä sillä, että tutkijan näkemys vastaa tutkittavien näkemyksiä. Vastavuus tarkoittaa sitä, että tutkijan tuottamat rekonstruktiot vastaavat tutkittavien todellisuudesta alkuperäisiä konstruktioita. Tutkijana pyrin varmistamaan, että tutkimukseeni osallistuneiden merkityksen saaneet elämäntapahtumat ja merkityssisällöt vastaajien koulutus- ja uraratkaisuissa esitetään niin kuin vastaajat ne tarkoittivat.

Transferability -termi viittaa tulosten siirrettävyyteen; siihen, voiko tutkimustuloksia siirtää toiseen vastaavaan kontekstiin. Tämä osa-alue ei sovi tutkimukseni lähestymistapaan enkä pyri tutkimustulosten siirrettävyyteen. Syrjälä (2010, 258) huomauttaa, että narratiivisen tutkimuksen uskottavuus perustuu tutkimuksen todentuntuun, ei perusteluihin ja väitelauseisiin. Tutkimusmenetelmänä hyödyntämäni syvähaastattelun tavoitteena ei Siekkisen (2010, 59) mukaan voi olla tilastollinen yleistäminen. Jonkin ilmiön olemassa olon todistamista hedelmällisempi lähtökohta on ilmiön mahdollisimman ymmärrettävä selittäminen.

Dependability -termillä viitataan tutkimuksen luotettavuuteen, tutkimustilanteen arviointiin, tutkijan varmuuteen ja ennakkointiin sekä riippuvuuteen eli siihen, että tutkimus on toteutettu tieteellisen tutkimuksen toteuttamista ohjaavien periaatteiden mukaan. Tutkijana valmistauduin haastatteluun huolellisesti ja valitsin harkintaa käyttäen elämänviivametodin tutkimukseni haastattelurungoksi. Pyrin varmistamaan tutkimukseni toteutuksen tieteellisesti ohjaavien periaatteiden mukaan perehtymällä metodikirjallisuuteen ja empiiristen tutkimusten metodeihin. Viimeinen osa-alue, *confirmability*, pitää sisällään vaatimuksen tutkimuksen vakiintuneisuudesta, vahvistettavuudesta ja vahvistuvuudesta. Tutkimuksen tulisi olla ulkopuolisen henkilön arvioima, erilaisiin tekniikoihin

nojaava, avoimesti käytetyistä ratkaisuksista informoiva, sekä sen tulisi saada tukea muilta vastaavaa ilmiötä tarkastelevista tutkimuksista.

8.7 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen eettisyyden arvioinnissa tarkastellaan tutkittavien informointia sekä avoimuutta haastattelijan ja haastateltavien välillä. Keskeisenä tekijänä on yhteystietojen antaminen, tutkimuksen tavoitteen selventäminen, aineistonkeruutavasta informointi, osallistumisen vapaaehtoisuus, luottamuksella annettujen tietojen suojaaminen ja tutkimusaineiston käyttötarkoituksesta sopiminen. (Kuula 2006, 99–115.) Tutkimushaastattelussa keskeistä on luottamus. Kysymys siitä, luottaako tutkittava tutkijaan, vaikuttaa haastattelun lopputulokseen. Haastattelija ei ole passiivinen tutkimuksen toteutuksen välikappale, vaan vuorovaikutuksessa toimiva osapuoli. (Eskola & Suoranta 2003, 93.)

Eettisten ongelmien tunnistaminen ja välttäminen jo ennen tutkimuksen tekoa vaatii ammattietiikkaa ja ammattitaitoa. Raja eettisen ja epäeettisen tutkimuksen välillä ei ole aina mustavalkoinen ja tutkijalla tulee olla taitoa huomioida oman tutkimuksensa ongelmakohdat. (Eskola & Suoranta, 59.) Lähtökohtanani oli huomioida tutkimukseen eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyvät näkökulmat mahdollisimman tarkasti tutkimusta suunniteltaessa, toteuttaessa ja siitä raportoidessa.

Syvähaastateltavien on saatava tietää tutkimuksen alussa ja lopussa tietojen käyttötarkoitus (Siekkinen 2010, 59). Pysin olemaan tutkimukseni tavoitteesta mahdollisimman avoin. Lisäksi painotin haastateltaville osallistumisen vapaaehtoisuutta ja vaitiolovelvollisuuttani. Eskolan ja Suorannan (2008, 54) mukaan osallistumisen vapaaehtoisuuteen vaikuttaa esimerkiksi se, että tutkijan ja tutkittavan välillä ei saisi olla riippuvuussuhdetta, kuten esimerkiksi terapeutilla ja potilaalla on.

Tutkimuksen eettisen arvokkuuden kulmakiviä on tutkittavien ominaisuuksien kunnioittaminen ja mahdollisuus itseilmaisuun omalla äänellä. Oman tarinan kertominen koetaan usein palkitsevana ja terapeuttisena. (Hänninen

2010, 174.) Haastatteluihin sisältyi paljon tunnetta ja usea liikuttui kertoessaan omasta elämästään. Esimerkiksi kysyessäni haastattelun lopussa olisiko vielä jotain, mitä hän tahtois kysyä tai kertoa, Mervi vastasi: *Musta (minusta) sitä on ollut aika veikee käydä tälleenkin läpi, eihän tälleen omaa elämäänsä rupee kattomaan taaksepäin. Mietit silloin sitä ja tällön tätä, mutta niitten valintojen vaikutusta elämässä eteenpäin niin eihän niitä tälleen tule pohdittua.* Siekkinen (2010, 52-53) toteaa, että syvähaastattelussa tutkimukseen osallistujan on saatava tuntea, että hän voi kertoa asioistaan vapaasti, ilman suosiota tai epäsuosiota.

Hänninen (2010, 174) huomauttaa, että narratiivisessa tutkimuksessa eettisenä ongelmana voidaan pitää oman elämäntarinan merkityksellisyyttä. Tutkimukseen suostuttaessa tutkittavalle kerrotaan millainen tutkimus on kyseessä, mutta omaa tarinaa kerrottaessa saatetaan paljastaa itsestä jotain mitä ei ole aiemmin kerrottu muille. Elämäntarinan ollessa keskeinen osa minuutta, se on erittäin arvokas ja haavoittuva tutkimuskohde. Oman elämäntarinan ollessa ainutlaatuisen tutkijan tulkinat ja tarinan asettaminen tutkimuksen kohteeksi voi tuntua tutkittavasta loukkaavalta. Siekkisen (2010, 59) mukaan syvähaastattelun aikana tutkijan on pohdittava tutkimuksen tarkoituksen etiikkaa. Tutkijan on punnitettava oikeuttaan tarkastella ihmisten henkilökohtaisia asioita. Tutkijan avoimuus tutkittavan tarinaa kohtaan vastaa tähän eettiseen kysymykseen.

Kuvatessani tutkimuksen tuloksia luvuissa 10 ja 11 olen hyödyntänyt haastateltavien vastauksia ja liittänyt niitä sitaateiksi tekstiini. Haastateltavien sekä vastauksissa esiintyvien lasten ja miesten nimet on tunnistamattomuuden vuoksi muutettu. Siekkinen (2010, 59) toteaa, että tutkittavien tunnistettavat piirteet tulee häivyttää ja tutkimuksen raportissa tulee käydä ilmi vain teoreettinen rakenne, joka on tutkimuksen ajankohtana muotoutunut.

Raportointivaiheen eettisenä kysymyksenä on henkilön tarinan tunnistettavuus, vaikka yksityiskohtia muutettaisiinkin (Hänninen 2010, 174). Kysyin jokaiselta haastateltavalta haastattelun päätyttyä lupaa käyttää ja muokata heidän piirtämiään elämänviivoja. Kaikki antoivat minulle elämänviivojen vapaan käyttöoikeuden. Olen liittänyt elämänviivat osaksi tutkimuksen tulokset -osiota, joita

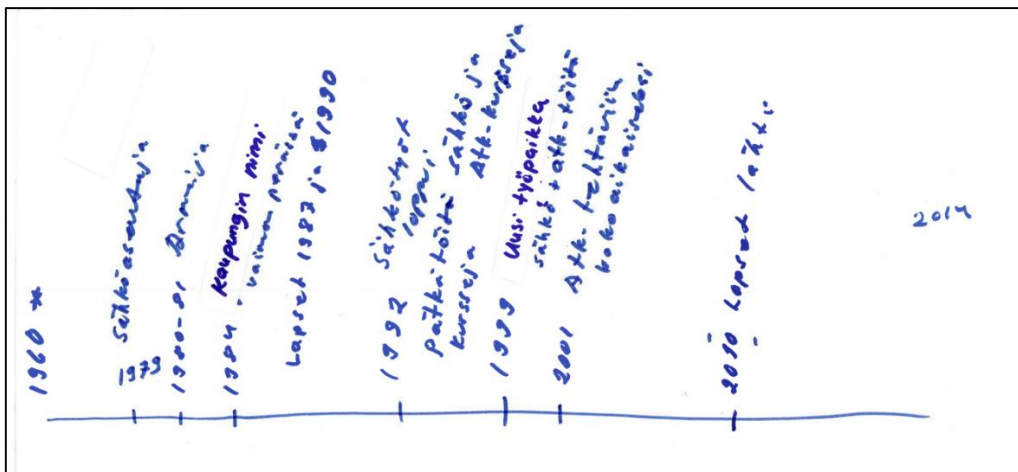
käsittelen luvussa yhdeksän. Elämänviivojen yhteydessä esittelen jokaisen tutkittavan.

Eskola ja Suoranta (2008, 54-57) painottavat, että luottamuksellisuudesta ja anonyymiteetistä tulee huolehtia niin tutkimusta tehdessä kuin tutkimuksen lopullisessa julkaisussakin. Pääsääntönä on, että mitä arkaluontoisemmasta asiasta on kysymys, sitä tarkemmin huolehditaan vastaajien tunnistamattomuudesta. Arkaluontoisia asioita kysyttäessä tutkijan on perusteltava itselleen asioiden selvittämisen syy: ovatko ne oleellisia tutkimuksen kannalta? Tutkimuksessani elämänviivametodin, elämäkertahaastattelun ja syvähaastattelun variaatio tarjosi tutkittavalleni mahdollisuuden itse määrittää, kuinka paljon hän kertoo omasta elämänsäkulusta.

9 KUVAUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUNEISTA

9.1 Kari

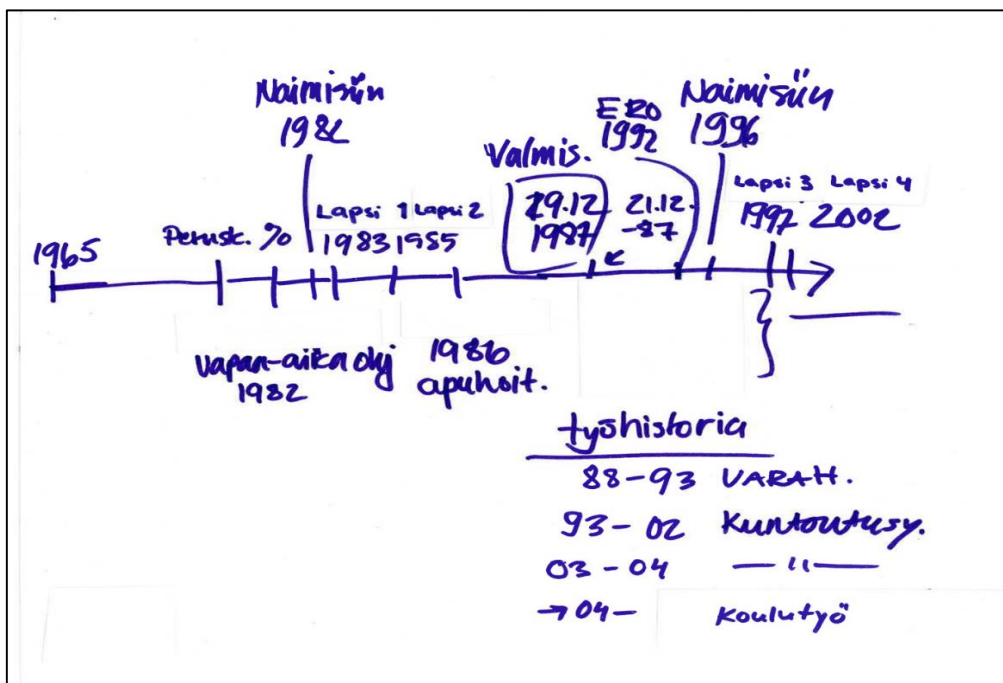
Kari kuvasi elämäntapahtumiaan ja koulutus- ja uraratkaisujaan elämänviivame-
todilla seuraavasti:

Kari on syntynyt vuonna 1960 Pohjois-Savon maakunnassa suuren sisarusparven nuorimpana. Hänen vanhemmillaan oli maatila, jossa he työskentelivät ja asuivat. Kari kävi ammattikoulun 1970-luvulla ja koulutettiin sähkömieheksi. Koulutuksen päätyttyä Kari meni armeijaan, jonka jälkeen hän siirtyi työelämään. Tavattuaan tulevan aviovaimonsa hän muutti Etelä-Savoon vuonna 1984. Pariskunta sai lapsia vuosina 1987 ja 1990. Kari työskenteli sähkömiehen tehtävissä 1990-luvun lamaan saakka, kunnes työt loppuivat. Tästä alkoi pitkä työttömyysjakso, jonka aikana Kari suoritti erilaisia kursseja ja koulutettiin edelleen. Kursseilla Kari tutustui atk -työhön, pääsi työharjoitteluun ja työllistyi atk -alalle. Vakituisen työsopimus allekirjoitettiin vuonna 2001. Haastatteluhetkellä Kari oli työskennellyt samassa organisaatiossa 15 vuotta ja hänellä oli ajatuksena työskennellä saman työnantajan palveluksessa eläköitymiseen saakka.

9.2 Mervi

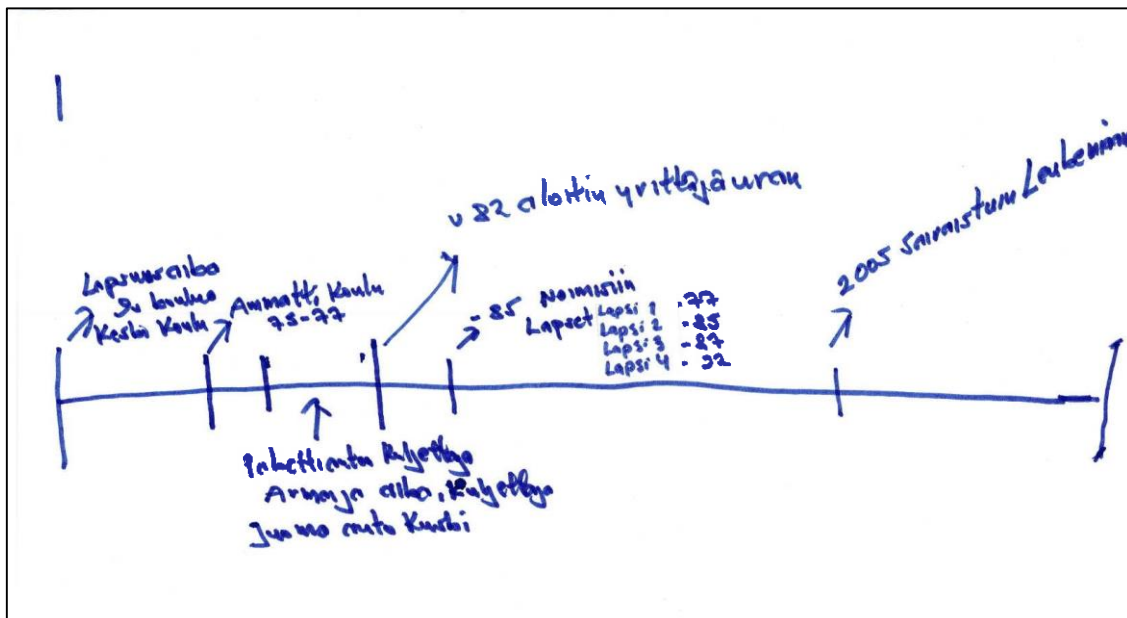
Mervi kuvasi elämäntapahtumiaan ja koulutus- ja uraratkaisujaan elämänviiva-metodia hyödyntäen seuraavasti:

Mervi syntyi vuonna 1965 Etelä-Savon maakunnassa. Hänen lapsuuden perheensä kuuluivat isä, äiti ja kaksi siskoa. Peruskoulun jälkeen Mervi pääsi samalla paikkakunnalla sijaitsevaan sisäoppilaitokseen vuoden kestävälle vapaa-ajanohjauksen linjalle. Tämän jälkeen hän työskenteli alansa määräaikaisissa työtehtävissä. Valmistumisvuotenaan Mervi meni naimisiin ja pariskunta sai lapsia vuosina 1983 ja 1985. Lasten ollessa pieniä Mervi opiskeli apuhoitajakoulutuksessa. Valmistuttuaan hän työllistyi kehitysvammatyöhön. Mervi erosi aviomiehestään vuonna 1992 ja muutti työsuhdeasuntoon. Mervi meni uusiin naimisiin nykyisen aviomiehensä kanssa vuonna 1996 ja pariskunta sai lapsia vuosina 1997 ja 2002. Lapsenlapsi syntyi vuonna 2004. Vakituisen työsopimuksen Mervi sai pariskunnan ensimmäisen lapsen synnyttyä. Kehitysvammatyön työympäristöjä olivat varahenkilöstötyö ja peruskoulu. Haastatteluhetkellä Mervi oli työskennellyt saman työnantajan palveluksessa 27 vuotta ja hän kertoi, että työtehtävän vaihtuminen voisi olla mahdollista, työnantajan ei.

9.3 Heikki

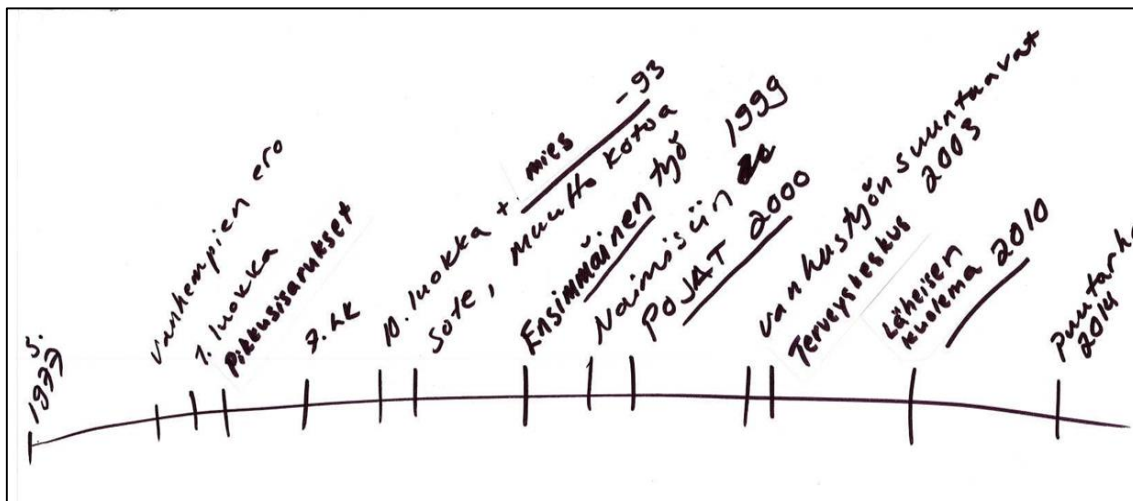
Heikin elämänviiva elämäntapahtumineen ja koulutus- ja uraratkaisuihineen muotoutui alla olevaksi:

Vuonna 1960 syntynyt Heikki varttui Keski-Suomessa sijaitsevassa maalaiskylässä. Lapsuuden perheeseen kuuluivat isä, äiti ja kolme veljestä. Ammattikoulussa Heikki opiskeli metallialaa. Koulun päätyttyä hän työllistyi kaupan alalle ja saatuaan ajokortin hän ryhtyi ajamaan työkseen kuorma-autoa. Tämän jälkeen alkoi armeija. Armeijassa Heikki suoritti täysperävaunu-yhdistelmäajokortin ja työllistyi armeijan päätyttyä virvokejuomakuskiksi. Heikki ryhtyi jatkamaan isänsä kuorma-autoalan yritystoimintaa vuonna 1982. Heikki meni naimisiin vuonna 1985. Aviopari sai lapsia vuosina 1985, 1987 ja 1992. Lisäksi vaimolla oli avioituessa kouluiän kynnyksellä oleva lapsi aiemmasta avioliitostaan. Parisunta rakensi omakotitalon vuonna 1988. Heikki sairastui vuonna 2005 leukemian ja parani sytostaattien ja hoitojen avulla. Heikki on kehittänyt yritystoimintaansa alusta lähtien. Yrityksen toimialaa ovat maansiirtotyöt, vesiputkilinjatyöt, hiekkamontuilla kuormaus ja seulonta ja uutena työmuotona on puutavaranojo. Heikki omistaa yrityksensä yhdessä vaimonsa kanssa ja he työllistävät neljä työntekijää, joista osa on lähisukua.

9.4 Kaisa

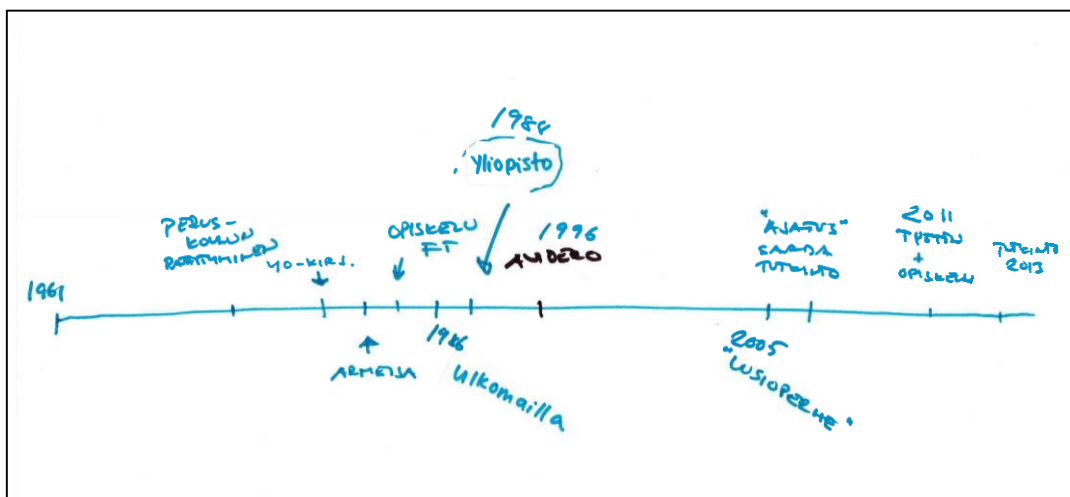
Kaisan kuvasi elämäntapahtumiaan ja koulutus- ja uraratkaisujaan elämänviivassaan seuraavasti:

Kaisa on vuonna 1977 syntynyt keskisuomalainen. Kaisan vanhemmat erosivat hänen ollessaan alle kouluikäinen. Hänen molemmat vanhemmat saivat uusissa avioliitoissaan lapset vuonna 1985 ja Kaisasta tuli isosisko pikkuveljelleen ja -sarelleen. Molemmat Kaisan vanhemmista saivat uusissa liitoissaan kolme lasta. Kaisa meni peruskoulun jälkeen kymppiluokalle ja tapasi samoihin aikoihin tulevan aviomiehensä. Toisen asteen opintoina hän suoritti lähihoitajaopinnot. Koulusta valmistumisen jälkeen laman vaikutus näkyi heikkona työtilanteena ja Kaisa työskenteli erilaisissa määräaikaissuhteissa ja yhdessä kokoaikaisessa oman alan työtehtävissä. Kaisa meni naimisiin vuonna 1999 ja pariskunta sai kaksoset vuonna 2000. Kaisa hoiti lapsia kotona näiden kolmanteen ikävuoteen saakka kunnes ryhtyi opiskelemaan vanhustyöhön suuntaavia opintoja. Opintojen loppuvaiheessa tehty työharjoittelu paikallisessa terveyskeskuksessa poiki erilaisia työtehtäviä valmistumisen jälkeen ja vakituisen työsuhteen vuonna 2010. Vuodet 2010 ja 2011 olivat erityisen raskaita ja niihin sisältyi läheisten menetyksiä, sairastumista ja työpaikan YT -neuvottelut. Kaisa pääsi opiskelemaan puutarha-alaa vuonna 2014, jota hän opiskeli haastatteluhetkellä.

9.5 Matti

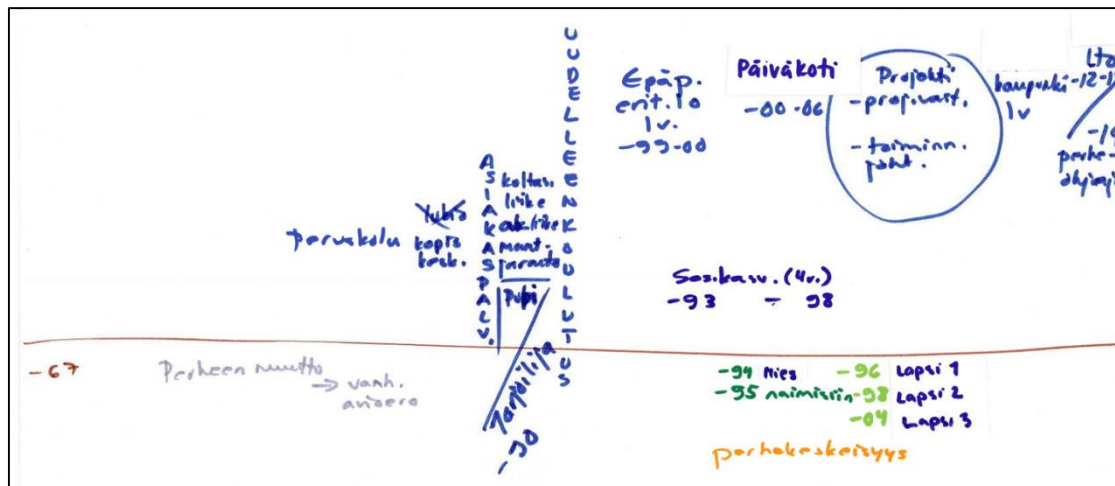
Matin elämänviiva elämäntapahtumineen ja koulutus- ja uraratkaisuihineen muodostui seuraavasti:

Matti on syntynyt vuonna 1961 Satakunnassa. Lukion päätyttyä Matti suoritti armeijan. Tämän jälkeen hän pääsi opiskelemaan lääkintävoimistelijaksi Keski-Suomeen. Valmistumisen jälkeen Matti työskenteli hetken aikaa oman alansa töissä kunnes matkusti Yhdysvaltoihin, jossa hän teki erilaisia määräaikaista työtehtäviä. Suomeen palattuaan Matti työllistyi ensin synnyinseudulleen ja tämän jälkeen pian Keski-Suomeen lääkintävoimistelijaksi. Matti pääsi opiskelemaan liikuntatieteelliseen tiedekuntaan 1988. Matti suoritti opintojaan töiden ohella. Työpaikat olivat vaihtuneet erilaisiksi kolmannen sektorin työtehtäviksi. Matti meni naimisiin vuonna 1991 ja saman vuoden lopussa pariskunta sai ensimmäisen lapsensa. Toinen lapsi syntyi vuoden 1994 alussa ja kolmas vuoden 1995 lopussa. Matti erosi vaimostaan vuonna 1996. Opiskelut jäivät kahdesti tauolle, ensimmäisen kerran avioeron aikoihin, toisen kerran vuosituhannen vaihteessa. Matti meni uusiin naimisiin vuonna 2010. Heillä molemmilla on aiemmista liitoistaan kolme lasta ja he ovat eläneet uusperheen arkea vuodesta 2005 lähtien. Vuosien 2011 ja 2012 vaihteessa Matti päätti palata opiskelemaan. Matti valmistui liikuntatieteistä maisteriksi vuonna 2013, jonka jälkeen hän on työskennellyt ikäihmisten parissa toteutettavassa hankkeessa.

9.6 Mari

Mari kuvasi elämäntapahtumiaan ja koulutus- ja uraratkaisujaan elämänviiva-metodia hyödyntäen seuraavasti:

Mari on syntynyt vuonna 1967 Pohjois-Karjalassa. Marilla on kaksi vanhempaa sisarusta. Hänen vanhemmat erosivat Marin ollessa peruskouluiässä. Toisen asteen opinnot alkoivat kauppaopistossa, jotka Mari keskeytti. Tämän jälkeen hän työskenteli erilaisissa asiakaspalvelutehtävissä ja koulututtautui tarjoilijaksi. Mari työskenteli alansa työtehtävissä, kunnes hän joutui vaihtamaan alaa terveydellisistä syistä. Mari aloitti sosiaalikasvattajan opinnot vuonna 1993. Aviomiehen tapaaminen ja kihlautuminen ajoittuivat vuoteen 1994. Pariskunta avioitui vuonna 1995 ja sai lapsia vuosina 1996, 1998 ja 2004. Mari valmistui sosiaalikasvattajaksi vuonna 1998 ja hänen opiskeluaikaansa sisältyi äitiysloma hänen ensimmäisen lapsen synnyttyä. Sosiaalikasvattajaksi valmistumisen jälkeen Mari toimi vuoden erityisopettajana. Tämän jälkeen hän työllistyi päiväkotiin, jossa työt loppuivat kaupungin päättäessä ostopalvelusopimuksen. Mari siirtyi erilaisiin projekteihin, jonka jälkeen hän työllistyi lastentarhanopettajaksi. Haastatteluhetkellä Mari oli toimivapaalla lastentarhanopettajan tehtävästään työskennellen toisella paikkakunnalla perheohjaajana.

10 TAUSTALLA VAIKUTTAVIEN TEKIJÖIDEN JA ELÄMÄNTAPAHTUMIEN MERKITYS KOULUTUS- JA URARATKAISUISSA

Elämäntapahtumien merkitys koulutus- ja uraratkaisuissa rakentui tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa osana heidän sosiaalista, henkistä ja fyysistä ympäristöään. Taustalla vaikuttavat tekijät ja merkitykselliset elämäntapahtumat muodostuivat ympäristöstä ja aikakaudesta, taloudellisesta tilanteesta sekä parisuhteesta ja perheestä. Ympäristön ja aikakauden kokonaisuus jakautuu laman, yhteiskunnan muutoksen, lapsuuden sosiaalisen ympäristön ja paikkakunnan teemoihin. Talous erottui omaksi kokonaisuudekseen sen saamien merkitysten ja ajallisen jatkuvuuden vuoksi. Parisuhteen ja perheen teema ulottuu tarkastelemaan aikuisuuden parisuhteen ja perheen saamia merkityksiä.

10.1 Ympäristön ja aikakauden merkitys koulutus- ja uraratkaisuissa

Tapahtumien ja niiden saamien merkitysten alkuvoimana toimii vallitseva konteksti eli ympäristö ja aikakausi, joissa ihminen elää. Yhteiskunnan tila ja muutokset ovat osa todellisuutta, jossa haastateltavat elivät ja rakensivat elämäänsä. Puhakan (1998, 28) mukaan ympäristön asenteet vaikuttavat yksilön tapaan nähdä omat työelämään suuntautumisen mahdollisuudet ja rajoitteet. Ympäristön tuki, perheen asenne ja struktuuriset tekijät vaikuttavat nuoren ajatuksiin hänen mahdollisuudestaan ja pystyvyydestään opiskella. Ympäristö, joka tarjoaa puitteet pystyvyyssajatusten muodostumiselle muuttuvat usein nuoren omiksi toimintapäämääriksi. Ympäristön ja aikakauden merkitys koulutus- ja uraratkaisuissa koostui tutkimusaineistossani 1990-luvun lamasta ja yhteiskunnan muutoksesta, lapsuuden sosiaalisesta ympäristöstä ja paikkakunnasta.

10.1.1 Laman ja yhteiskunnan muutoksen merkitykset

Yhteiskunnan ja kansantalouden tila näkyi tutkimukseeni osallistuneiden vastauksissa erityisesti laman vaikutusta tarkastellessa. Hoikkalan ja Pajun (2008, 270) määrittäessä sukupolvia he toteavat, että ihmisten kokemuksiin vaikuttavat vallitsevat, sen ajan olosuhteet, joista elinolot muodostuvat. Lama ja lamaa seurannut työttömyys muotoutuivat yhden tutkimukseeni osallistuneen elämänkuluksissa elämän käännekohtaksi, jota tarkastelen tarkemmin luvussa 11.2. Muissa lamaa koskevissa kertomuksissa lama oli luonut haasteita vastaajien elämään, mutta se ei ollut elämän käännekohta.

Antikainen (1998, 195-196) kuvaa vuonna 1956 jälkeen syntyneitä hyvinvoinnin ja monien valintojen sukupolveksi. Heidän koulutuksensa aikana on valinnut koulutuksen näkeminen hyödykkeenä ja itsestäänselvyytenä. Arkitodellisuuteen ovat kuuluneet monet koulutusvalinnat, hyvinvointivaltio, lama, työttömyys sekä yhtenäiskoulujärjestelmän käyttöönotto. Haastateltavani kuuluvat tähän sukupolveen. Yhteiskunnan muutoksen merkitystä käsitellessä vastaajat vertasivat mennyttä aikaa nykypäivään ja sen merkitystä heidän todellisuudessa.

Lama ja yhteiskunnan muutos saivat kertomuksissa seuraavat merkitykset:

- Epävarmuutta luova
- Ennen oli paremmin

Epävarmuutta luova

Laman merkitys koulutus- ja uravalinnan ratkaisuisissa sai tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa epävarmuutta luovan merkityksen. Tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa laman seurauksena syntynyt epävarmuuden ilmapiiri näkyi yhteiskunnallisena muutoksena ja se vaikutti työllistymiseen. Laman vaikuttaessa suoraan työllisyyteen osa tutkimukseeni osallistuneista teki erilaisia omaan alaan kuulumattomia päätöksiä. Lama pakotti heidät kestämaan epävarmaita uranäkymiä.

Lama herätti vastaajissa pelkoa ja epävarmuutta tulevaisuudesta. Sama teema on ollut nähtävissä muissakin tutkimuksissa, kuten esimerkiksi Lapsesta aikuiseksi –pitkittäistutkimuksessa, jossa tarkasteltiin laman vaikutusta vastaajien työhön. Työhön liittyvinä uhkina nähtiin tulojen väheneminen ja työttömyyden, osa-aikaisuuden, työn vähenemisen, pakkoloman tai työnsiirron uhka. (Kinnunen 1997, 49.) Suikkasen ym. (1999, 66-67, 186) tutkimuksessa selvisi, että työmarkkinoiden muuttuessa laman aikana nuorten työsuhteiden määrä lisääntyi. Nuorten lisääntynyt työsuhteiden määrä johtui työelämään siirtymiseen liittyvistä vaikeuksista ja työsuhteiden määräaikaaisuudesta.

Puhakan (1998, 128-129) tutkimuksessa laman vaikutus näkyi elämänkulussa työttömyytenä, opiskelujen pitkittymisenä, koulutusta vastaamattomana työnä tai lisäkouluttautumisen tarpeena. Lama muokkasi tutkimuksessa olleista joka toisen elämää suoraan ja välillisesti vieläkin useamman elämää pitkittämällä esimerkiksi kotiäitinä oloa tai opiskelua. Laman vaikutuksesta yksilöt myös siirsivät ratkaisuja, kuten lasten hankkimisen, tulevaisuuteen. Tutkimuksessani työmarkkinoiden heikkous ja korkeat työttömyysluvut loivat epävarmuutta tutkimukseni osallistuneiden todellisuudessa. Valmistumisen hetkeä kuvaavat tunnelmat kytkeytyvät tiiviisti yhteiskunnan tilaan:

Kaisa: Niin tota oli ihan älyttömän huono työtilanne, kaikin puoli tosi huono, että se lama vaan niin kun jatku ja jatku sosiaali- ja terveysalalla. Tuota niin, sit rupes ehkä tulemaan ittellekin semmonen, että ei vitsi, että oot käyny niin kun koulun ja oot luullu, että tästä sitten työtä putkeen niin ei sitä tuukkaan niitä töitä ehkä.

Kaisan pohdinnassa näkyy huoli siitä, että huonon työtilanteen vuoksi hän ei kouluttautumisestaan huolimatta työllisty. Antikaisen (1998, 184) mukaan yhteiskunnan muutoksen myötä koulutuksen merkitys sosiaalisen roolin määrittäjänä on lisääntynyt. Kinnunen (1997, 49) toteaa laman aiheuttaneen monia työelämän muutoksia. Lama teki työmarkkinoita epävakammaksi ja lisäsi työssäkäyvien kuormitusta ja uupumusta. Lama nähtiin totaalisenä ja pysäyttävänä:

Heikki: No siinä oli, mutta kyllä siinä se talvi, mä en ole nähny ikinä niin hiljasta hommaa kun tossa, kun nuoret miehet puhu kun viime talvi oli aika hiljanen niin mä sanoin, että ette työ kuule tiedä vielä hiljasesta talvesta mitään, kun se oli silloin yheksän, kun se alko Persianlahden sotakin niin silloin ei kuule liikkunu oikeen minkäänlaiset laitteet. Henkilöautollakin kun ajelin tuolla kaupungissa kattailemassa niin ei siellä liikkunu minkäänlainen auto, että se oli kyllä aika totaalinen homma silloin...

Laman vaikutusta yksilön elämässä voidaan tarkastella suorana ja epäsuorana vaikutuksena. Suora vaikutus on sitä, kun esimerkiksi työttömyys ja tulojen aleneminen koskettaa perhettä. Epäsuora vaikutus tarkoittaa esimerkiksi sitä, että yksilö elää laman keskellä, kokee hyvinvointipalvelujen supistumisen ja seuraa aihetta median välityksellä, kuitenkin laman vaikuttamatta suoraan omaan perheeseen. (Kinnunen 1997, 125.) Tutkimuksessani laman suora vaikutus näkyi esimerkiksi niin, että lama oli vaikuttanut kumppaniin, joka oli laman ja työttömyyden seurauksena alkoholisoitunut. Alkoholisoitumista seurasi avioero ja muutto toiseen osoitteeseen. Laman vaikutuksesta puhuttiin esimerkiksi seuraavasti:

Mervi: Ja hän oli pitkään työttömänä ja häntä varmaan myös sitten, alkoholisoitumiseen vaikutti tämä työttömyys ja rahapulat ja kaikki, että..kaikki ne yhdeksänkymmentäluvun (90-luvun) ne lopun vuodet niin ne vaikutti kyllä. Että moni vois nähdä sen suorana yhteytenä, että kun raha-asiat meni tässä päin persettä kun toinen on työttömänä ja rupee vielä sitten ryyppäämään niin, että se on niinkun laman syy. Tälle on, tällainen yhteiskunnallinen merkitys ihan selkeesti. Että siinä on varmaan yks syy miksi meni sitten niin huonosti meillä, että tuota oli se, että kun toinen oli työttömänä ja silloin se yhdeksänkyluvun (90) se lama.

Mervin pohdinnassa näkyy laman seuraukset kertojan todellisuudessa. Yhdessä kertomuksessa lama ja vanhempien heikko rahatilanne näkyi epämuodikkaina vaatteina, joka johti tutkimukseeni osallistuneen kokemuksessa kiusaamiseen. Yhteiskunnan tilaa ja lamaa tarkastellessa vaikutukset olivat välittömässä tai välillisessä vaikutuksessaan merkityksellisiä vastaajan elämänkulun tarkastelussa. Lama esiintyi negatiivisena, ikävänä asiana, joka tuntui aikanaan elämänlaatua huonontavana tekijänä ja epävarmuuden luojana.

Ennen oli paremmin

Yhteiskunnan, koulutuksen ja työn muutos näkyivät tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa ja elämäntarinoissa. Hoikkala ja Paju (2008, 280-281) nimeävät 1960-luvun puolivälissä ja hiukan sen jälkeen syntyneet hyvinvoinnin sukupolveksi. Heidän kasvunsa aikana tapahtui peruskoulun ja koulutusjärjestelmän uudistus, hyvinvointipalveluiden lisääntyminen ja palveluverkoston tiivistyminen.

Tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa koulutusjärjestelmän uudistuminen mainittiin usean tutkimukseen osallistuneen kertomuksessa, mutta ainoastaan kuriositeettina sivulauseessa.

Mennyttä aikaa ja yhteiskuntaa tutkimukseeni osallistuneet muistelivat lämmöllä. Menneellä ajalla tarkoitettiin lamaa edeltävää aikaa ja yksi vastaajista nimesi hyväksi ajaksi 1980-luvun, toinen 1970-luvun. Hoikkala ja Paju (2008, 272) kuvaavat yhteiskunnan ja sukupolven suhdetta seuraavasti: muuttuvat elinolot ja niihin liittyvät hyvinvointivaltion toimet ovat eri sukupolvien kokemusten pohjana. Menneen ajan eroja verrattuna nykyhetkeen kuvattiin kertomuksissa esimerkiksi seuraavasti:

Heikki: Sanotaan, että se on niin erilainen kun neljäkytä (40) vuotta, kun sillonkin kun minä olin koulupoika, että se on niin kun, tämä nykyinen globaalisiaatio, hienosti sanottuna, muuttunut niin paljon verrattuna mitä se sillon oli. Se oli suppeeta. Kaikki oli tavallaan sillai suppeeta, että ei se, ei sitä oikeen pääse sanomaan enkä ole koskaan oikein miettinyt tuota asiaa tuohon, että mikä ois vaikuttanut tai pystynyt vaikuttamaan erilailla tai muuta tähän alavalintaan tai muuta.

Heikille alavalinnan suppeus näkyi helppoutena: ei ollut montaa vaihtoehtoa mistä valita. Pienet ympyrät loivat turvaa, mutta rajasivat myös mahdollisuuksia. Työtilanteessa nähtiin myös tapahtuneen muutosta ajan kuluessa ja 1970- ja 1980-luku näyttäytyivät vakaamman ja paremman työllisyystilanteen aikana:

Kari: ...sinne sit samaan firmaan pääsin töihin. Siitä niin kun se työura alkoi. Hyvin niin kuin, voi sanoa, että kevyesti. Ei tarvinnut sitä työpaikkaa metästä. Että tuota. Sitten tuota (paikkakunnan nimi) muutto niin siihen aikaan, tuossa 80-luvun alussa niitä töitä oli. Että se työpaikan vaihtokin tapahtu kohtalaisen kevyesti. Ei ollu siinä mittään selasta, että.

Hyvän työtilanteen aika, joka Karille tarkoitti 1980-lukua, mahdollisti työllistymisen kohtalaisen vaivattomasti. Tutkimukseen osallistuneiden antaessa menneelle ajalle paremman ajan merkityksen oli vertailukohtana nykyajan koulutus- ja työtilanne. Mooren (2003, 91) mukaan työn muuttuvat vaatimukset ja elämänkulun muutokset on nähty usein näkökulmasta, jossa yksilö joutuu muovaamaan itseään vaatimusten mukaiseksi. Tutkimuksessani mennyt aika sai merkityksensä hyvänä ajanjaksona, aikana jolloin asiat olivat yksinkertaisempia ja helpommin käsiteltäviä.

10.1.2 Lapsuuden sosiaalinen ympäristö

Ihmiselämä on kauttaaltaan sosiaalista ja toisiin ihmisiin kietoutunutta. Sosiaalisella ympäristöllä ja vuorovaikutuksella on keskeinen rooli yksilön kehityksessä. (Pirttilä-Backman, Suoninen, Lahikainen & Ahokas 2013, 11.) Lachman, Teshale ja Agrigoroaei (2015, 26) toteavat, että lapsuuden kokemuksilla on pitkäaikaisia vaikutuksia aikuisuudessa ja keski-ikässä. Tutkimuksessani lapsuuden sosiaalinen ympäristö eli vanhemmat, sisarukset ja kaverit saivat erilaisia merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa vastaajien kertomuksissa.

Sosiaalisen ympäristön merkityksiä olivat:

- Neutraali merkitys
- Negatiivinen merkitys
- Suuntaa näyttävä merkitys

Neutraali merkitys

Lapsuuden sosiaalisen ympäristön merkitys koulutus- ja uravalinnassa saattoi saada kertomuksessa neutraalin merkityksen tapahtumaan liittyvästä mittakaavasta huolimatta. Esimerkiksi kaksi vastaajista koki oman vanhemman kuoleman elämäntapahtumana, millä ei ollut merkitystä heidän koulutus- ja uravalinnanratkaisuihinsa. Tämä ei vähennä tapahtuman suuruutta, mutta se ei saa merkitystään suhteessa koulutus- ja uravalinnanratkaisuihin. Tätä kuvataan esimerkiksi seuraavasti:

Matti: ...itseasiassa mun isäni kuoli hiukan ennen kun oli ylioppilaskirjotukset ja tietysti sekin oli iso juttu, mutta siitä on nyt niin paljon aikaa, että se on niin kun, että jos sä oisit tehnyt tän haastattelun vaikka kaksyt (20) vuotta sitten niin se ois ollu iso asia, mutta nyt siitä on yli kolkyt (30) vuotta, kolkytviis (35) vuotta aikaa niin nyt se on vaan niin kun yks pieni asia. Tai se on niin kun yks osa sitä elämää mitä silloin ei ymmärtänyt ollenkaan.

Matin pohdinnassa näkyy ajan sama merkitys tapahtuman tarkastelussa. Matti toteaa, että jos olisin haastatellut häntä 20 vuotta sitten, olisi tapahtuma saanut

erilaisen merkityksen. Kuitenkin koulutus- ja uraratkaisujaan pohtiessa Matti kertoi ratkaisuihinsa vaikuttaneen muut tekijät.

Elämäntarinoissa kavereiden merkitys koulutus- ja uravalinnoissa näkyi erityisesti peruskoulun päätösvaiheessa. Kavereiden neutraali merkitys näkyi esimerkiksi oman päätöksen pitämisenä vaikka kaverit hakeutuivat toiseen koulutukseen. Yksi vastaajista koki, että hän oli valinnassaan rohkea kun kaverit eivät vaikuttaneet omaan päätökseen. Osa mainitsi, että kavereiden kanssa keskusteltiin omista koulutus- ja urahaaveista, mutta kaikki hakivat itseä kiinnostavalle alalle. Toiselta asteelta valmistumisen hetkellä oli keskusteltu työllistymisen mahdollisuuksista ja haaveista yleisesti.

Negatiivinen merkitys

Lapsuuden sosiaalisen ympäristön merkitys koulutus- ja uraratkaisuissa sai vastaajien kertomuksissa myös negatiivisen ulottuvuuden. Sosiaalisen ympäristön merkitys nähtiin negatiivisena, lannistavana ja niitä huonontavana. Lapsuuden kodin rauhattomuus ja vanhemman persoonan nähtiin vaikuttaneen omiin ratkaisuihin. Esimerkiksi yhden tutkimukseen osallistuneen kertomuksessa äidiltä isän luo muuttaminen näkyi virheenä, joka vaikeutti arkielämän sujumista. Yksi vastaajista kertoi lapsuuden hankalasta perhetilanteesta, joka vaikutti hänen toisen asteen oppilaitoksen valintaan:

Mari: Kyllä ja se ois selkeesti, mun paikkahan ois ollu ehottomasti lukiossa, mutta ei, silloin ei paukut riittänyt, mutta se ois ollu ehottomasti, että koulun puolelta oli kaikki ihan kauhuissaan, että mitä, et sä mee lukioon ja näin.

Tutkija: Eli millä tavalla paukut ei riittänyt?

Mari: No varmaan just siitä perhetilanteesta johtuen, sitten sitä ei tuettu sieltä niin kun tarpeeks, että sitten ois niin kun, kyllä tässä niin kun opiskelu tarvii sitä vanhempien ja perheen tukea sitten.

Puhakan (1998, 134) tutkimukseen osallistuneista joka kymmenes kertoi vanhempien myönteisen kouluasenteen vaikuttaneen heidän koulutusratkaisuihinsa. Vanhempien negatiivisesta vaikutuksesta puhuttiin vähemmän, mutta kolme sadasta vastaajasta kertoi vanhempien kielteisestä vaikutuksesta. Lerkka-

sen (2002, 83-90, 114) koulutus- ja uravalinnan ongelmiin keskittyvässä tutkimuksessa tavoitteiden saavuttamista haittaaviksi tekijöiksi muodostuivat (1) vaikeus sitoutua valintaan, (2) vaikeus aloittaa valintaprosessi ja (3) valinnan riippuvuus muista. Kolmas osa-alue, valinnan riippuvuus muista, liittyi elämäntilanne- ja olosuhdetekijöihin, jossa opiskelijan lähipiirillä oli negatiivinen vaikutus opiskeluun. Tutkimuksessani lapsuudenkodin vaikea perhetilanne tarkoitti tutkittavien kertomuksissa muuttoa, vanhempien avioeroa ja sitä, että näiden seurauksena vanhempien huomio oli muualla. Vaikea perhetilanne näkyi tehdyissä ratkaisuihin ja päätöksissä. Kesken jääneestä opiskelusta kerrotaan esimerkiksi seuraavaa:

Mari: Se, että perhe, meillä oli perhetilanne niin hankala, että mä en, jotenkin tuntu, että mä en pysty, se opiskelu, ei riitä jaksamista...

Vaikea perhetilanne näkyi kertomuksessa erityisesti illalla opiskelun vaikeutena. Kotona keskittyminen ja rauhoittuminen olivat vaikeaa. Koulun keskeytymisen jälkeen vastaaja hakeutui töihin ja hän koki, että työssäkäynti onnistui hyvin perhetilanteesta huolimatta. Ongelma oli ollut kotona keskittymisen ja opiskelun yhdistäminen. Kavereiden negatiivinen merkitys näkyi tutkittavien kertomuksissa niin, että he kokivat, että kavereiden negatiivisen vaikutuksen vuoksi he eivät hakeutuneet itselle sopivaan toisen asteen koulutukseen. Näissä kertomuksissa kaverit ohjasivat suuntaan, joka ei ollut tutkimukseeni osallistuneiden mukaan itselle sopiva.

Suuntaa näyttävä merkitys

Lapsuudenkodin perheenjäsenen merkitys ammatinvalinnassa toistui useassa kertomuksessa. Yhden vastaajan isä oli kannustanut tyttäriään hoitoalalle ja hakeutuessaan apuhoitajakouluun vastaaja kertoi, että hän uskoo isänsä neuvojen ohjanneen hänen kouluvalintaansa. Perheenjäsenen sama merkitys oli malliesimerkkinä toimiminen ja hänen jalanjäljissään kulkeminen. Pallaksen (2003, 166-174) mukaan vanhempien sosioekonominen tausta ja koulutus sekä yhteisöltä saatu tuki vaikuttaa osaltaan siihen, kuinka kauan nuori opiskelee ja minkä alan hän valitsee. Yksi vastaajista kertoi, että hän opiskeli samaa alaa kuin veljensä ja

valmistumisen jälkeen työllistyi samaan työpaikkaan. Hän kertoi veljensä suuntaa näyttävästä merkityksestä seuraavaa:

Kari: Ehkä sillä tosiaan sillä velipojan ammatilla ja sitten sillä ehkä se oli nuorimmasta päästä seuraava niin tuota, tiesti sitä varmaan sisarukset vähän niitä jalanjalkia seuraa sitten.

Sosiaalisen ympäristön saadessa suuntaa näyttävän merkityksen koulutus- ja uraratkaisuissa tarkoitettiin sillä tutkimukseen osallistuneiden lapsuuden perhettä. Suunnan näyttäjän merkityksen saivat vanhemmat ja sisarukset. Kavereille ei annettu suuntaa näyttävää merkitystä. Yhden vastaajan isän merkitys ammatinvalinnassa korostui, sillä vastaaja siirtyi jatkamaan isänsä yritystoimintaa. Isänsä merkitystä hän kuvaa seuraavasti:

Heikki: Niin. Se jos ammatinvalintaa miettii niin mikä siihen on sitten niin kyllä se tavallaan suurin vaikutus on ollut tavallaan se kun se oli kotona.

Tutkija: Joo

Heikki: Isällä. Se on siirtynyt, nyt on poika tavallaan niin kun kolmannessa polvessa, vaikka minähän se tässä yrittäjä oon, poika on mulla hommissa...

Lapsuuden perheestä saatu malli vaikutti osaltaan aikuisuuden perhe-elämän ihanteisiin. Lapsuuden kodin suuntaa näyttävä merkitys jakautui kahtia: sitä haluttiin mallintaa tai välttää. Pirttilä-Backman, Suoninen, Lahikainen ja Ahokas (2013, 26) toteavat, että perheen merkitys muuttuu yksilön kehittyessä ja kasvaessa. Perheestä omaksuttuja malleja arvioidaan ja muokataan eri elämänvaiheissa.

Bucx, Raaijmakers ja Van Wel (2010, 117, 123-126) tarkastelivat tutkimuksessaan vanhempien asenteiden vaikutusta nuoren aikuisen elämään. Tutkimuksen tuloksena oli, että sukupolvien väliset yhteneväisyydet perheen malleissa ja rooleissa, kuten vanhemmuudessa ja parisuhteessa, kasvavat nuorten aikuisten muutettua pois lapsuudenkodistaan ja perustettuaan perheen. Esimerkiksi tutkimukseeni osallistuneen henkilön vanhempien rauhaton avioliitto näkyi haluna rakentaa oma perhe-elämä rauhalliseksi. Toinen tutkimukseen osallistunut kertoi nykyisen perhetilanteensa mukailevan lapsuudenkodin ympäristöä: hän teki töitä ja puoliso oli kotona.

10.1.3 Paikkakunta

Paikkakunta sai tutkimukseen osallistuneiden kertomuksissa yhden keskeisen merkityksen.

Paikkakunnalla koulutus- ja uraratkaisuissa oli:

- Kiinnittävä merkitys

Kiinnittävä merkitys

Puolet vastaajista kertoivat paikkauskollisuudestaan. Paikkauskollisuus ei näkynyt ainoastaan lapsuudenkodin maisemana, vaan osa vastaajista oli vaihtanut paikkakuntaa ja mieltynyt uuteen asuinalueeseen. Osa oli asunut aina samalla paikkakunnalla. Paikkauskollisuuteen vaikutti osaltaan puolison asenteet ja kaksi vastaajista asui puolison lapsuuden kotitalossa. Paikkakunnan vaihtumiseen vaikuttivat koulutusmahdollisuudet ja kumppanin asuinpaikka. Omaa asuinpaikkakuntaa kuvataan esimerkiksi seuraavasti:

Heikki: No kyllä mä, jotenkin kun tässä, kun en oo missään muualla asunu kun tässä kylällä. Mutta jotenkin tähän maaseutuun, tämmöseen maaseutumaiseen asumiseen ja tämmöseen niin mä oon aina tykänny tämmösestä. Ja mulla ei ole ollut oikeen ikinä halua muuttaa mihinkään muualle eikä kaupunkiin eikä...Tässä on ollut hyvä kun on tässä on ollut tätä työtä niin lähellä...Tää on ollut silleen luonteva paikka.

Vilkko huomauttaa, että elämäkulun paikkasidonaisuus on muutoksille altis kokonaisuus. Kyse ei ole ainoastaan liikkuvuuden lisääntymisestä vaan uudesta suhtautumisesta asuinpaikkaa kohtaan. (Vilkko 2001, 83.) Kyse on valinnanvapaudesta: omalta asuinpaikkakunnalta olisi voitu muuttaa, mutta sinne tahdottiin jäädä. Kyse ei ollut pakosta vaan omasta valinnasta. Yksi vastaajista kertoi, että hän ei tahtonut työllistyä pääkaupunkiseudulla sijaitsevaan työpaikkaan. Hän kertoi, että hän ei tahtoisi muuttaa kyseiselle paikkakunnalle. Paikkakunnan koko vaikutti osaltaan paikkakunnasta saatuun tunteeseen. Yksi vastaajista kertoi, että pienellä paikkakunnalla hän koki, että hänen lapsensa olivat koko ajan hänen silmänsä alla ja pieni kyläkoulu oli turvallinen paikka käydä koulua.

Mervi: ...sain tänne lapset turvaan tuohon ihan työmaan naapuriin, pieneen (nimi poistettu) kouluun mukulat. Elikä tässä pikkukylällä ne pyöri sitten kun tein vuorotyötä

kuitenkin niin sitten ne oli jotenkin niin kun silmän alla ja ja olemassaan tässä samalla tantereella. Että kyllä sillä oli iso vaikutus, että musta ois ollu ihan järkyttävää, että mä oisin kaupungissa muuttanut eri osoitteeseen ja sitten ne mukulat ois jääny keskenään sinne kaupunkiin kun mä oon töissä.

Paikkakunta oli osa ympäristöä, jossa tulevaisuus ja arki rakentuivat. Paikkakunnan saadessa kiinnittävän merkityksen kyse oli pienistä paikkakunnista. Isommat paikkakunnat eivät saaneet merkityksiä suhteessa koulutus- ja uraratkaisuihin. Pienissä paikkakunnissa sen koko ja tuttuus loivat turvaa arjen rakentumiselle. Paikkakunnan saama merkitys, jota kuvattiin myös paikkauskollisuutena, kiinnitti omaan asuinympäristöön ja sai merkityksensä suhteessa koulutus- ja uraratkaisuihin.

10.2 Taloudellinen tilanne

Taloudellinen tilanne on osa ympäristön puitteita, joissa yksilö rakentaa omia ratkaisujaan. Taloudellinen tilanne sai erilaisia merkityksiä tutkimukseeni osallistuneiden koulutus- ja uraratkaisuissa. Sen vaikutus ulottui lapsuudesta aikuisuuteen, aina haastatteluhetkeen saakka.

Taloudellisen tilanteen saamia merkityksiä olivat:

- Määrittävä ja rajoittava merkitys
- Mahdollistava merkitys

Määrittävä ja rajoittava merkitys

Taloudellinen tilanne osaltaan rajoitti ja määritti vastaajien valintoja. Yksi vastaajista koki, että yrittäjänä toimiminen on taloudellisesti kannattavampaa kuin palkkatyöläisenä työskentely. Hän totesi, että yrittäjyydellä hän saa ”paremman leivän”. Yksi vastaajista kertoi heikosta rahatilanteesta opintojen päätyttyä ja pisin tarjottu työsopimus ratkaisi sen, mihin työpaikkaan hän menee töihin. Heikko rahatilanne ohjasi valintaa ja määritti valitun työpaikan:

Mervi: Kyllä, joo. Vaikutti just se, että se työ niin kun, pidempi työllisyys, että työllistyy niin kun pidemmäksi. Et koska sitten ihan oikeesti rahat oli ihan loppu ja piti päästä niitä opintolainoja ja kaikkia ruveta maksamaan, alun niistä, niin kun päästä hankkeeseen niin sillä oli suuri merkitys sillä sopimuksen pituudella.

Työsuhteen pituus ja oma työllistyminen loivat taloudellista turvaa, joka ohjasi työpaikan valintaa. Taloudellinen turva oli ihanne, jota kohtaan pyrittiin ja jonka mukaan tehtiin ratkaisuja. Ratkaisut suuntautuivat työtä kohti tai siitä pois. Esimerkiksi heikko taloudellinen tilanne ja työn kannattamattomuuden vuoksi myös päätettiin hakeutua toiseen työpaikkaan:

Kaisa: Iltatyö, neljästä kaheksaan oli. Mä olin semmoselle nuorelle pojalle avustajana, sillä oli toinen hoitaja aamupäivät ja siinä olin sitten puolisen vuotta. Siinäkin oli se, että kun sille tuli hirveen pitkiä keskussairaajaksoja sille pojalle, niin me oltiin aina lomautettu sit se aika niin tuota se ei vaan taloudellisesti kannattanut ja neljä tuntia oli muutenkin sitä työaika...

Kaisan syy lopettaa kyseisessä työssä johtui työn vähyydestä ja saadun korvauksen pienuudesta. Työn sisältö ei määrittänyt työn lopettamista. Työn puitteet eli työaikojen vähyys ja pieni palkka painoivat vaakakupissa enemmän kuin työn sisällöllinen merkitys. Toiveena oli, että työ turvaa omaa henkilökohtaista elämää ja taloudellista tilannetta, ei ainoastaan luo sisällöllistä merkitystä.

Mahdollistava merkitys

Hyvä taloudellinen tilanne lisäsi vastaajien valinnanvariaatioita. Hyvä taloudellinen tilanne tarkoitti säännöllistä, sopimuksen pituudeltaan mahdollisimman pitkäaikaista työtä ja säännöllisiä tuloja. Julkusen (2009, 45) mukaan työelämästä pyritään saamaan varmuutta, ennustettavuutta ja riskien pienentymistä. Työelämä on osaltaan rakennettu turvallisuuden varaan: sitä säätelevät eri institutiot, työ- ja sosiaalilainsäädäntö, työehto- ja työsopimukset, muutosturva, yhteistoimintalaki- ja yhteistoimintaneuvottelut, luottamushenkilöt ja sosiaaliturva. Tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa tulot mahdollistivat elämän rakentamisen ja esimerkiksi oman asunnon lainanmaksun. Vakituisen sopimuksen ja säännöllisten tulojen merkityksestä kerrottiin esimerkiksi seuraavaa:

Kari: No ainakin tuon 2001 jälkeen uskalsi ottaa uutta velkaa (nauraa). Kun saatiin vakituinen työpaikka. En muuten muista sitä, että siinä ois mitään sen kummempaa. Kyllähän se siis, tottakai se tämmöset niin kun vaikuttaa siihen perus, perusturvallisuuteen siten että, on varmat tulot ja silloin voi jotain suunnitellakin.

Vakituisen työsopimuksen ja säännöllisten tulojen turvin uskallettiin nostaa lainaa kodin remontointiin. Säännölliset tulot toivat turvaa, jota nimitettiin perusturvallisuudeksi. Lainarahat käytettiin vastaajan lähielin ympäristön muokkaamiseen ja kohentamiseen. Hyvä taloudellinen tilanne mahdollisti elämän henkilökohtaisen osa-alueen muokkaamisen yksilön mieltymysten ja tarpeiden mukaan. Talouden sallimissa rajoissa vastaajat tavoittelivat parempaa elämänlaatua. Moore (2003, 173) toteaa, että vaikka yksilöllisyyden vapauden vaatimus on kasvanut, ovat perinteiset arvot, kuten vakituinen työpaikka ja pysyvä elämäntilanne edelleen ihanteina monille tärkeitä.

Kuon ja Raley'n (2014, 16-22) tutkimuksessa tarkasteltiin tulojen ja ammatillisen statuksen vaikutusta naimisiinmenoon. Ammatillinen status, esimerkiksi kokoaikatyö, vaikutti naimisiinmenon todennäköisyyteen. Hyvä taloudellinen tilanne lisäsi avioitumisen todennäköisyyttä. Vakaa taloudellinen tilanne ja kokoaikatyö vaikuttivat naimisiinmenon todennäköisyyteen enemmän miehillä kuin naisilla, mutta sai kasvavan merkityksen myös naisten elämänkulussa heidän lähestyessään 30 ikävuotta. Työsuhteen muoto ja hyvä taloudellinen tilanne loivat turvaa henkilökohtaisen elämän rakentumiselle.

Talouden tuoma turva mainittiin monen vastaajan kertomuksissa. Hyvä taloudellinen tilanne loi turvaa itselle sekä perheelle. Antikaisen (2001, 102) mukaan elämänkulku on erilainen eri sosiaalisissa ryhmissä, joiden taustavaikuttajana toimivat esimerkiksi taloudelliset resurssit. Tutkimuksessani hyvä taloudellinen tilanne koettiin vapautta ja mahdollisuuksia lisäävänä. Yksi vastaaja kertoi uudelleen kouluttautumiseen vaikuttaneen vakaa taloudellinen tilanne ja maksettu asuntolaina. Velattomuus loi vapautta tehdä sitä mitä halusi.

10.3 Parisuhteen ja perheen monisyinen merkitys

Nuorena aikuisena tai aikuisena muodostettu parisuhde ja perheen perustaminen saivat erilaisia merkityksiä suhteessa vastaajien koulutus- ja uraratkaisuihin. Parisuhteen ja perheen merkitys koulutus- ja uraratkaisuissa vaihtui elämänkulun ajankohdan mukaan. Toisena hetkenä perheellä ei ollut vaikutusta vastaajan

ratkaisuissa, toisessa oli. Parisuhde ja perhe olivat tärkeitä tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa.

Sassler (2010, 570) toteaa, että avioliiton perinteinen rooli on pysynyt ennallaan. Kuitenkin parisuhteen variaatiot ovat lisääntyneet ja myöhempi avioitumisikä, avioerot ja lasten saaminen avioliiton ulkopuolella on nykypäivää. Parisuhteen uudet muodot eivät ole poistaneet vaan rikastuttaneet parisuhteen saamia merkityksiä elämänsä elämänsä osana ja sillä on samankaltaisia piirteitä läpi elämänsä elämänsä. Kivekkään (1999, 236) mukaan koulutuksen sijoittuminen ja ajoittuminen yksilön elämänsä elämänsä on riippuvainen perheen perustamisesta ja lasten hankkimisesta. Elämänsä elämänsä tarkasteltaessa koulutuksen, perheen perustamisen ja työelämään kiinnittymisen ajankohta vaikuttavat työelämään siirtymisen prosessiin. Umberson, Pudrovska ja Reczek (2010, 612, 625) tarkastelivat tutkimuksessaan vanhemmuuden vaikutusta yksilön hyvinvointiin osana elämänsä elämänsä. Vanhemmuuden merkitys hyvinvoinnille todettiin kaksisuuntaiseksi: se verott ja lisäsi yksilön hyvinvointia.

Tutkimuksessani perheestä ja parisuhteesta muotoutui kokonaisuus, jossa oli useita merkityssisältöjä. Pulkkisen ja Kokon (1997, 103-105) mukaan elämänsä elämänsä tutkittaessa korkeimmalle sijalle nousi perhe ja parisuhde, toiseksi työ ja ura, kolmanneksi terveys, vapaa-aika ja ihmissuhteet. Kyseessä on kokonaisuus, joka näyttäytyy erittäin merkityksellisenä ja tärkeänä ihmisten elämässä. Salmi ja Lammi-Taskula (2011, 155) toteavat, että perhe ja työ muodostavat keskeisen elämänsä elämänsä muodostuen samalla hyvinvoinnin osatekijäksi.

Tutkimukseeni osallistuneet kuvasivat myös erilaisia perheeseen liittyviä toiveitaan ja ihanteitaan. Huttusen (2001, 69) mukaan elämänsä elämänsä normaalin mukaan etenemisjärjestys on ensin kouluttautuminen ja työelämään siirtyminen, jonka jälkeen on lasten vuoro. Lapsiperhe, jota nimitetään usein ydinperheeksi, rakentuu heteroseksuaaliselle parisuhteelle, jonka elementtejä ovat sitoutumisen ihanne, yhteiset lapset ja koti. Nämä ihanteet ja normit olivat osa tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksia.

Parisuhteen ja perheen merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa olivat:

- Neutraali merkitys
- Parisuhde ja perhe voimavarana
- Parisuhteen ja perheen kahlitsevuus

Neutraali merkitys

Perheen merkitys neutraalina tekijänä suhteessa koulutus- ja uraratkaisuihin tarkoitti vastaajien ratkaisuja, joihin perhe ei ollut heidän mukaansa vaikuttanut. Perheen merkitys neutraalina tekijänä liittyi koulutus- ja uraratkaisuihin, joilla ei ollut suoraa vaikutusta perhe-elämään. Vastaaja teki ratkaisunsa parisuhteestaan ja perheestään riippumatta, peilaten päätöstään johonkin toiseen merkitykselliseen tekijään.

Perheen saama neutraali merkitys saattoi vaihtua samallakin haastateltavalla toisessa koulutus- tai uraratkaisuissa voimavarasuuntautuneeksi tai rajoittavaksi. Tilanteet, joissa koulutus- tai uraratkaisulla oli suora vaikutus perheeseen, eivät olleet neutraaleja.

Parisuhde ja perhe voimavarana

Perheen saama voimavarasuuntautunut merkitys liittyi vastaajien kertomuksissa useaan eri perheenjäseneseen. Yksi vastaajista kertoi, että nuorena tavattu aviomies auttoi häntä kasvamaan mallioppimisen avulla vastuuntuntoiseksi aikuiseksi. Parisuhdetta kuvattiin rauhoittavana tekijänä, jossa vastaajan elämäntavat muuttuivat. Uusi parisuhde ja yhdessä suunniteltu tulevaisuus tukivat vastaajien pyrkimyksiä rakentaa vakaata elämää koulutuksen ja uran keinoin. Parisuhteen ja perheen saama merkitys koulutus- ja uraratkaisuja pohdittaessa muodostui tärkeäksi rohkaisijaksi. Puolisonsa roolista jatko-opintojen jatkamista harjoitessa kerrottiin esimerkiksi seuraavasti:

Matti: Kyllä siitä puhuttiin, mutta se oli siinä mielessä niin hyvä, että se oli kyllä, Riikan oli niin kun samaa mieltä ja saattoi olla jopa enemmänkin alkuun sitä mieltä, että nyt on se hetki, että kannattaa se tehdä.

Perheen voimavarasuuntautuneissa merkityksissä puhuttiin usein puolisoista tai perheestä kokonaisuutena, joka käsitti puolison lisäksi perheen lapset. Yksi vastaajista mainitsi perheen voimavarasuuntautuneessa puheessa anoppinsa, joka auttoi heidän lapsensa aamuisin koulutielle. Vastaaja kertoi, että anopin apu oli keskeistä hänen työskennellessään toisella paikkakunnalla. Ilman anopin apua perheen merkitys olisi ollut päinvastainen: lasten vuoksi toisella paikkakunnalla työskentely olisi ollut haastavaa. Anopin tarjoama apu muutti perheen merkityksen voimavaraksi, jossa vastaaja pystyi kehittämään uraansa läheisten avun tukemana. Läheisten tuki mahdollisti omat koulutus- ja uraratkaisut. Perheen saama voimavarasuuntautunut merkitys näkyi myös jonkin toisen, tapahtumattoman ja toteutumattoman elämänkulun kautta:

Mervi: Kyllä varmaan. Että mun mielestä niin kun se voi olla aika, mitä lie, mutta mut niin kun oikeestaan ehkä elämään suht pelasti se, että mä menin naimisiin ja tein lapsia. Että mä olin aika vilkas oikeesti, että mulla ois ollut aika helppo johonkin. Mun elämä kääntäy siinä johonkin toiseenkin suuntaan.

Pohdinnassa näkyy perheen saama voimakas merkitys vastaajan elämässä. Perhe oli ollut pelastaja, joka mahdollisti nykyisen elämänkulun. Ilman perhettä olisi elämä voinut mennä huonoon suuntaan. Lausumatta jää, mikä tämä toinen, huonompi suunta elämälle olisi ollut. Umbersonin ja muiden (2010, 622) mukaan vanhemmuus vaikuttaa yksilön psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin koko elämän ajan. Lasten ikä, perheen rakenne ja sosioekonominen tausta vaikuttavat hyvinvointiin ja sen mekanismeihin, kuten stressiin ja koettuun tukeen. Kyseessä on elämänkulkuun laajasti vaikuttava kokonaisuus.

Perheen saama voimavarasuuntautunut merkitys oli henkistä ja konkreettista tukea. Henkinen tuki tarjosi vastaajille esimerkiksi itsevarmuutta ja rohkaisua heidän koulutus- ja uraratkaisuissaan. Konkreettinen tuki spesifioitui johonkin tiettyyn osa-alueeseen; esimerkiksi yksi vastaajista kertoi, että puolison avulla hän sai tietoa tämän työpaikalla mahdollisesti tarjolla olevasta työpäikasta.

Parisuhde ja perhe kahlitsijana

Perheen merkitys vastaajien koulutus- ja uraratkaisuisissa näkyi osaltaan kahlitsevana. Perheen olemassaolo rajoitti tai pakotti valintojen hetkellä. Loretton ja Vickerstaffin (2015, 239) tutkimuksessa tarkastellaan joustavan työuran ja sukupuolen merkitystä elämäntulon rakentumisessa. Osa-aikatyö oli yleisin työn joustavuuden muoto ja sen hyödyntäminen elämäntulon tarkastelussa oli yleisempää naisilla kuin miehillä. Naisten elämäntuloon sisältyi usein lasten hoitaminen kotona ja osa-aikatyön tekeminen.

Puolet tutkimukseeni osallistuneista kertoi hakeutuneensa toisiin työtehtäviin työaikojen vuoksi. Huonot työajat tarkoittivat kahden vastaajan puheissa kolmivuorotyötä, kolmas puhui työnkuvasta, johon sisältyi iltatyötä. Vastaajien mukaan työajat olivat huonoja heidän perheensä ja parisuhteensa kannalta. He perustelivat näkemystään perheen yhteisen ajan vähyydellä, kumppanin kanssa ristikkäin menevillä työvuoroilla ja lasten päivähoidon liittyvillä tekijöillä. Esi-merkiksi yksi vastaajista päätti olla hakeutumatta opiskelemaan toisella paikkakunnalla sijainneeseen oppilaitokseen. Syitä olivat ajomatka ja pienet lapset. Päästään seurannutta pohdintaa hän kuvasi seuraavasti:

Kaisa: Ja sitten mä, että pakko mun on kuitenkin jotain ruveta ettei ne vaan työnnä mua johonkin semmoseen työpaikkaan mihin mä en oikeesti niin kun halua tai pysty poikien takia ottamaan. Mä olin päättänyt, että niitä ei vuorohoitoon viedä.

Vastaajan todellisuudessa huonona näyttäytyvä vuorohoito ja päätös siitä, että lapset eivät sinne mene johdatti vastaajan jatkamaan opintojaan. Opiskellessa hän sai olla illat ja viikonloput kotona. Perheen rajoittavuus näkyi myös työhön suuntautuvissa ratkaisuissa.

Umberson ja muut (2010, 624) toteavat perhe-elämän monimuotoistumisen ja vanhempien muuttuvien roolien lisäävän elämän eri osa-alueiden yhdistämisen haasteita. Heidän mukaansa tutkimusten tulisi tulevaisuudessa keskittyä vanhempien vuorovaikutukseen perheensuhteissa, työssä ja muissa elämän osa-alueissa osana yksilön hyvinvointia. Tutkimukseeni osallistuneen kertomuksessa esimerkiksi hakeuduttiin vuorotöistä toisiin tehtäviin päämotiivina päivätöiden saaminen:

Mervi: ...hain niin sinne oli ihan selkeesti, ja sanoin meidän rehtorillekin ihan suoraan, että motiivi on päivätyö. Että silloin oli kuitenkin, nämä lapset oli murrosiässä ja kohta ja nämä oli aikas pieniä niin, ja tuntu, että kun tein vuorotyötä niin ei ole ikinä yhteistä aikaa ukon kanssa. Aina on toinen illassa ja toinen aamussa ja viikonloput töissä niin mä ajattelin, että tämä ei tälleen ehkä kestä kovin kauaa, että kukaan ei. Sitten tänne hain ihan puhtaasti sen takia tänne koululle.

Perheen merkitys työhön käytetyssä ajassa näkyi työn järjestelyihin liittyvissä ratkaisuisissa. Yksi vastaajista kertoi, että hän kiirehti usein kotiin viemään poikansa jääkiekkoharrastukseen. Lapsen harrastus osaltaan määrittä työpäivän pituutta ja työskentelytahtia.

Vastaajat, jotka kertoivat hakeutuneensa toisiin tehtäviin tai opiskelemaan työaikojen vuoksi olivat tutkimukseeni osallistuneet naiset. Perheen rajoittava merkitys koulutus- ja uraratkaisuisissa näkyi tästä yksityiskohdasta huolimatta tasaisesti kaikkien tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa. Huttusen (2001, 93-95) mukaan vanhemmuuden uutta suuntaa voidaan kuvata jaetun vanhemmuuden käsitteellä, jossa isän ja äidin vanhemmuuden roolit ovat muuttuneet tasapäisemmiksi. Schoppe-Sullivanin ja Mangelsdorfin (2013, 376-378) tutkimuksessa jaetun vanhemmuuden (*coparenting*) todennäköisyyteen vaikuttivat vanhempien välinen vuorovaikutus ennen lasten syntymää ja äidin edistyksellinen näkemys isän roolista. Jaetun vanhemmuuden toteutumisen esteitä olivat puolestaan perheen alhainen sosioekonominen tausta ja isän etäinen rooli.

Tutkimuksessani perheen rajoittavuus koulutus- ja uraratkaisuisissa kytkeytyi usein ajankäyttöön liittyviin kysymyksiin. Rönkä, Malinen ja Lämsä (2009, 12-13) toteavat, että pikkulapsiperheen arkea kuvaa osuvasti sana syklisyys päivien ollessa aikataulutettuja ja rytmitettyjä. Perheen arki on tasapainoilua eri kokonaisuuksien välillä, ja esimerkiksi työaika, lasten hoito ja nukkuminen rytmittävät päivää. Arkea luodaan päivittäin, tuottaen ja toteuttaen sitä yhteiskunnan ja perinteiden normeja mukailleen. Kyseessä on tasapainottelu siitä, mitä päiväohjelmaan kuuluu, mikä on tärkeää ja mikä jätetään tekemättä. Tutkimuksessani esimerkiksi ex-puolison alkaneet opinnot ja tämän vähentynyt lastenhoitoon käytetty aika toivat lisää vastuuta ja paineita tutkimukseeni osallistuneelle. Lisäännytynyt lastenhoidon vastuu vähensi työhön käytettyä liikkumavaraa:

Matti: ...alkuun se vielä oli jollain lailla helpompaa kun entinen vaimoni oli täällä (kaupungin nimi), mutta sitten hän aloitti opiskelut joskus oisko se nyt yheksänkytöyksän (99) vai kakstuhatta (2000) niin sen jälkeen niin kun, sit kun lapset oli aina mulla niin kun, usein niin kun sunnuntai illasta sinne perjantai iltaan niin kyllä se melkein, sitten siinä ei kauheesti niin kun...Että sillä lailla, mutta että sit niin kun, tossa kun kysyit niin täytyy sanoa, että kyllä varmaan siitä yheksästäkymmenestäkuudesta (96) sinne yheksäänkymmeneenkahheksaan (98) asti niin kyllä elämä on menny aika semmosessa sumussa...

Perheen olemassaolo suhteessa työhön näyttäytyi osaltaan pakkona. Yksi vastaajista kertoi, että perheellisenä hän joutui hakemaan tiettyä työpaikkaa. Perheen ja paikkakunnan merkitys koulutus- ja uraratkaisujen tarkastelussa limittyivät ja sekoittuivat vastaajien tarinoissa. Esimerkiksi työttömyyden hetkellä yksi vastaajista koki, että hän ei voi vaihtaa paikkakuntaa perheensä vuoksi. Ilman perhettä olisi voinut hakea töitä laajemmalla alueella.

Perheen saama kahlitseva ja rajoittava merkitys muutti yhden tutkimukseeni osallistuneen tapaa suhtautua opiskeluun. Hän kertoi, että koska hän oli ollut kotona hoitamassa lapsia, hän koki opiskellessaan vähemmyyden tunnetta. Hän kompensoi vähemmyyden tunteitaan oppimistehtävissä ja tenteissä yliyrityttämällä. Liiallinen yrittäminen johti väsymiseen ja masennushoitajan luona käymiseen. Lasten kanssa kotona vietetty aika sai vastaajan ajatuksissa itseä vähättelevän merkityksen. Opiskelun alkaessa lasten kotihoito ei toiminut oman osaamisen voimavarana ja vahvistajana vaan ruokki vähemmyyden kokemusta.

Johnstonen, Lucken ja Leen (2011, 271-277) tutkimuksessa todettiin, että naisilla, joilla oli vakiintunut parisuhde ja jotka olivat juuri saaneet tai todennäköisesti saavat pian lapsia, siirtyivät usein kokoajatöistä osa-aikatoihin. Kodin, parisuhteen ja äitien yhdistäminen koettiin haastavana. Tutkimuksessani eri roolien yhdistämiseen koettiin liittyvän vaikeuksia. Kotiäitinä ollessaan naiset kokivat, että heidän ammattitaitonsa ei pysy ajan tasalla, työssäolo toi puolestaan syyllisyyttä siitä, että ei vietä riittävästi aikaa perheen parissa.

Perheiden tuoma rajoittavuus oli tarkastelussa suhteessa minään. Notkon ja Sevónin (2008, 114) mukaan prosessi, jossa yksilö pyrkii yhdistämään omat, perheen ja yhteiskunnan odotukset, on jännitteinen. Valtahierarkia määritteleen, miten voidaan toimia eri tilanteissa ja yksilöllinen toimijuus neuvotellaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tutkimukseeni osallistuneet kertoivat, että heidän omat intressinsä eivät ratkaisseet sitä, mikä on paras tapa toimia. Perheen

ja lasten etu ei kuitenkaan ollut aina yhtäläinen suhteessa vastaajan koulutus- ja urapolkuun. Kysymys oli valinnasta: mihin suunnataan aikaa ja huomiota. Perheen saama kahlitseva merkitys koulutus- ja uraratkaisuihin oli voimavarojen saamisen merkitysten tapaan henkistä ja konkreettista. Henkinen ulottuvuus näkyy vastaajan itsetunnossa ja vähemmyyden kokemuksessa. Konkreettisuus näkyy esimerkiksi työaikojen järjestelyinä.

11 MERKITYKSELLISET ELÄMÄNTAPAHTUMAT KOULUTUS- JA URARATKAISUISSA: VAS- TOINKÄYMIÄ, KÄÄNNEKOHTIA, KOULU- TUKSEN JA TYÖN HYÖTYJÄ SEKÄ SATTUMIA

Tutkimukseeni osallistuneiden keskeisiä erilaisia merkityksiä saaneita elämäntapahtumia koulutus- ja uraratkaisuissa olivat vastoinkäymiset, käännekohdat, koulutuksen ja työn hyödyt sekä sattumat. Ne olivat elämäntapahtumia, joilla oli selvä alku ja loppu sekä niihin liittyi vahvasti syy-seuraussuhteet ja tapahtumien ketjuuntuminen.

11.1 Vastoinkäymiset

Vastaajat kertoivat elämäntarinaansa sanoittaessaan erilaisista kokemistaan vastoinkäymisistä. Vastoinkäymiset olivat erilaisia arkea koettelevia elämäntapahtumia, jotka vaikuttivat tutkimukseen osallistuneiden todellisuuteen.

Vastoinkäymisten merkitys koulutus- ja uravalinnoissa oli:

- Vahingollinen

Vastoinkäymiset olivat vahingollisia ja tutkimukseeni osallistuneiden voimavaroja heikentäviä. Ne olivat tapahtumahetkellään negatiivisia ja vastaajat kokivat ne ikävinä. Vastoinkäymiset vaikuttivat vastaajien arkeen ja niillä oli pitkäkestoisia vaikutuksia tutkimukseeni osallistuneiden elämänkuluissa.

Tapahtumahetkellään vastoinkäymiset olivat kokemuksia, jotka johtivat esimerkiksi toiminnan ja käyttäytymisen muutokseen. Esimerkiksi yksi vastaajista kertoi, että hän oli joutunut koulukiusatuksi peruskoulussa. Hamarus (2008, 77-80) jakaa kiusaamisen seuraukset yhteisöllisiin ja yhteisöllisiin vaikutuksiin.

Yhteisöllisellä vaikutuksella viitataan esimerkiksi oppilaskulttuuriin ja ilmapiiriin, yksilöllisellä vaikutuksella yksilön elämään vaikuttavilla seurauksilla ja merkityksillä. Tutkimukseeni osallistunut kuvasi kiusatun arkeaan selviytymisenä eikä hänen ajatuksissaan ollut tilaa koulu- ja uravalinnan haaveille. Kysyttäessä kiusaamisen merkitystä suhteessa koulutus- ja uraratkaisuihin hän vastasi:

Kaisa: No joo silleen, että tuota ei mulla, ei mulla ollut mitään semmosta, ei mitään semmosta, että yritti vaan selvitä siitä, päivä kerrallaan siitä koulusta. Ja voishan siinä olla, että tavallaan se seiskaluokan touhu oli semmosta, että siitä koulusta tuli niin epämiellyttävä, että ei mua kiinnostanu pätäkääkään siellä käydä eikä mua. Ja sitten kaikki niin kun opettajat ei puutu mihinkään ja toiset saa tehdä ja sanoo mitä vaan ja se meni ihan sormien läpите vaan. Niin tuota, kyllä mulla oli ihan hirveen negatiivinen kanta koko yläasteen ja koulunkäyntiin yleisesti, mutta en mä muista, että mulla ois ollut silloankaan mitään niin kun, ei mitään suunnitelmia, ei mitään toiveita tai semmosia haaveita mistään ammatista.

Koulukiusaaminen vei koulunkäynnissä kaiken energian ja huomion: Kaisa pyrki selviämään koulunkäynnistä päivä kerrallaan. Kaisa reagoi kiusaamiseen liittymällä ”rytityporukaksi” kutsumakseen kaveripiiriin. Kuvaan astuivat alko- holi ja tupakka, ja tähän porukkaan kuulumalla hän vältti kiusaamisen. Kaisan arvosanat laskivat ja heikon päättötodistuksen vuoksi Kaisa hakeutui kymppi- luokalle. Hamaruksen (2008, 79) mukaan kiusaamisen yksilöllisiä vaikutuksia ovat esimerkiksi opiskeluun ja ammatinvalintaan liittyvät vaikutukset. Kiusaaminen voi vaikuttaa valittuihin valinnaisaineisiin ja sitä kautta jatko-opiskeluun tai suoraan kiusatun identiteettiin ja ohjata sitä kautta ammatinvalintaa.

Yksi vastaajista kuvasi työpaikallaan kokemaa arvoriitiriitaa työn toteuttamisesta. Hän kertoi, että hänen arvomaailmassaan alalla tehtävä työote näyttäytyy toisenlaisena ja hän koki, että työpaikka ei noudata sopivaa eettistä lähestymistapaa. Koetun arvoriitiriidan vuoksi vastaaja hakeutui toisiin työtehtäviin. Koettua arvoriitiriitaa seurasi konkreettinen toiminta ja työolojen muuttuminen uuden työpaikan ja työtehtävän myötä.

Mari: Se, että miksi mä halusin uutta niin mulle se päivähoito näyttäytyy toisenlaisena, minun arvomaailmassa ja minun ammatillisuudessa mitä se tällä hetkellä on.

Työtehtävä, joka riiteli omaa arvomaailmaa vastaan, oli vastoinkäyminen, joka loi haasteita tutkittavan todellisuuteen. Hänen oli tehtävä ratkaisu siitä, miten toimia vastoinkäymisen hetkellä. Elämäntapahtumina ja vastoinkäymisinä olivat

myös parisuhteen vaikeudet ja avioerot. Avioero oli tapahtumahetkellä ikävä, arjen mullistava tapahtuma. Jälkikäteen tarkasteltuna vastaajat kokivat, että avioero oli oikea ratkaisu. Perhe-elämä rakentui paremmaksi avioeron myötä.

11.2 Elämän käännekohtat

Elämäntieteen kuuluu kiinteänä osana muutokset ja pysyvyys. Yksilö ei voi pysyä muuttumattomana vuosikymmeniä, mutta elämässä tapahtuvista muutoksista huolimatta kyseessä on edelleen sama ihminen. (Sugarman 2009, 2.) Lachman ja muut (2015, 27) esittävät keski-ikää keskeisenä ja käännteentekevänä ajanjaksona yksilön elämässä. Keski-ikään sisältyy mahdollisuus punnita elettyä elämää ja sen tuomia saavutuksia ja menetyksiä.

Vastaajat olivat kokeneet elämänsä aikana käännekohtia, joitain merkittäviä elämäntapahtumia, jotka vaikuttivat heidän elämäänsä voimakkaasti. Käännekohtia kuvattiin tarinoissa termeillä käännekohta, pysäyttävä juttu tai hetki, ratkaiseva tekijä, voimakas juttu, taitekohta ja virstanpylväs. Käännekohtaa seurasi perustavanlaatuisen muutos omassa toiminnassa ja ajattelussa. Ne vaikuttivat voimakkaasti vastaajien todellisuuteen ja he nimesivät tapahtumat erittäin merkittäviksi.

Käännekohtien merkityksiä omassa elämässä olivat:

- Toimintaa muuttava merkitys
- Ajatuksia muokkaava merkitys
- Kokonaisvaltainen muutos

Toimintaa muuttava merkitys

Käännekohtat olivat joko suoraan omaan uraan vaikuttavia, kuten työttömäksi jääminen ja uudelleen kouluttautuminen tai henkilökohtaiseen elämään liittyviä

tapahtumia, kuten vakava sairastuminen tai läheisen kuolema. Esimerkiksi tarjoilijana työskentelevä Mari joutui vaihtamaan alaa polveen tulleen sairauden vuoksi. Kari puolestaan joutui laman seurauksena työttömäksi ja työttömänä ollessaan hän kouluttautui ja hankki uuden ammatin. Lamaa seurannut työttömyys oli käännekohta, joka johti uuteen alavalintaan. Tapahtuman saamaa merkitystä hän kuvaa seuraavasti:

Kari: No siinä käytiin niitä sähköpuolen kursseja, joissa sitten oli atk:takin mukana. Sitten tietysti näytti, että sitä sähköhommaa ei ilmaannu (paikkakunnan nimi), siinä meni monta vuotta, niin tuota, kyllähän siinä sitten niin kuin tietysti alkoi miettimään sitä, että jottain muuta tässä sitten on tehtävä, että töitä saa. Ja siinä vaiheessa sitten ilmeisesti oli atk-puolella töitä, että että, sitten lähti niille kursseille.

Muutama vastaajista kuvasi puolison tapaamista ja seurustelun aloitusta taitekohtana. Puolison tapaaminen määritteli elämänsuuntaa ja rauhoitti omaa toimintaa. Parisuhde koettiin elämään voimakkaasti vaikuttavana tekijänä, arjen rauhoittajana ja tasapainottajana. Ne vastaajat, jotka kuvasivat puolison tapaamista käännekohtana, muuttivat parisuhteen myötä omia elämäntapojaan ja käyttäytymistään terveyttä ja hyvinvointia tukevaan suuntaan.

Ajatuksia muokkaava merkitys

Elämän käännekohdan merkitys oli saattanut saada uuden muodon ajan kuluessa. Esimerkiksi vakavasti sairastunut Heikki kertoi suunnitelleensa vähentävänsä työmääräänsä. Tämä ei kuitenkaan ollut toteutunut ja hän kertoi tekevänsä töitä yhtä paljon kuin ennen sairastumistaan. Hän kuitenkin koki, että sairastuminen oli muuttanut hänen ajattelutapaansa ja suhtautumistaan asioihin. Ajattelussaan tapahtunutta muutosta hän kuvasi esimerkiksi seuraavasti:

Heikki: Mutta tuota niin niin näin jälestäpäin aatellen niin, kyllä siinä oppi vähän suhtautumaan asioihin erilailla, kyllä mä niin kun, mä aina, mä monesti oon, sanonkin, että jos joku tuolla jostakin paasaa asiasta, niin kun vanhempi velipoika joskus niin niin mä sitten, että kuule Esko, ne on pieniä asioita ne tässä elämän juoksussa. Että ei kannata tuomosesta asiasta hermostua, murehtia... Ei se niin kun yhtään paremmaks ihmiseks ole tehnyt, sitä en sano kyllä pätkääkään, mutta on se sillä lailla, että on se antanut sitä perspektiiviä ja niin kun justin siinä omassa yrittämisessäkin vaikka tulee joskus tommosia, aikamoisia juttujakin on tullut niin kuin se perävaununkin kaatuminen ja muitakin tällöisiä, niin en minä siitä. Se on elämää vaan. Että tuota niin niin. Kyllä se niin kun sillä lailla on. Että kyllä se sillain merkittävä homma, kyllä, tuo, että ei sitä voi kyllä sanoa ett-eikö se ois ollut semmonen pysäyttävä juttu.

Vaikka sairastuminen ei loppujen lopuksi vähentänyt Heikin työntekoa, se vaikutti hänen ajatusmaailmaansa. Hänen ajattelutapansa muuttui ja hän sai uutta

näkökulmaa asioihin. Ajatusmaailman muutos näkyy jokaista elämän osa-aluetta koskettavana muutoksena vaikuttaen sosiaalisiin suhteisiin ja työhön suhtautumiseen. Heikki kuvaa muutosta käytännönläheisesti: se muutti ajattelutapaa, mutta ei tehnyt pyhimykseksi.

Kokonaisvaltainen muutos

Elämän käännekohdat saivat merkityksensä myös kokonaisvaltaisena muutoksena, jossa ajattelutapa ja toiminta muuttuivat. Purhonen, Hoikkala ja Roos (2008, 36-37) toteavat, että elämäntarinoita tarkasteltaessa elämän käännekohdat ovat usein merkittävästi esillä. Elämän käännekohdat ovat ankkureita ja tapahtumia toimien elämäntarinan runkona. Elämän käännekohdasta alkaa uusi kappale ihmisen elämässä. Tutkimukseeni osallistuneen kertomuksessa elämän käännekohdan kokonaisvaltaisuutta kuvattiin esimerkiksi seuraavasti:

Mari: Tai sitten pitää olla tosi voimakas joku juttu joka sitten, niin kun mulla esimerkiksi tämä on ollut semmonen (osoittaa elämäntarinalle)

Tutkija: Uudelleen koulutus

Mari: Kyllä, kyllä. Se on ollut ihan selkee semmonen, savuisesta ravintola sinkkuelämästä tämmöseen niin kun sosiaaliseen koulutukseen ja miehen löytämiseen niin onhan siinä vaakakupissa ihan toisenlaiset niin kun jutut vaikka sama ihminen on kyseessä. Jottain jää pois niin hirveesti tulee paljon tilalle. Semmonen tietty levottomuus ja semmonen, ja ehkä siinä hetkessä eläminen vaikka nytkin elää hetkessä, mutta kumminkin pakko kattoo paljon pidemmällekin sitten kun ennen niitä vastuullisia, lapsia. Vastuussa olevia tekijöitä.

Mari joutui vaihtamaan alaa polvisairauden vuoksi. Alanvaihtumiseen liittyi kokonaisvaltainen elämänmuutos. Mooren (2003, 91) mukaan elämäntarinan ja aikuisena opiskelun tutkimuksissa koulutukseen hakeutumista on tarkasteltu muutoksien ja siirtymien kautta. Tällaisia muutoksia ja siirtymiä ovat avioero, kuolemantapaukset, työpaikan menetys sekä työttömyys tai sen pelko. Marin kertomuksessa näkyy elämäntapahtumien ketjuuntuminen: polvisairauden ja alanvaihdon yhteyteen ajoittuvat myös puolison tapaaminen, naimisiinmeno ja perheen perustaminen. Yhdessä nämä muutokset vaikuttavat tapahtuman koettuun suuruuteen.

Kivekkään (1999, 242) mukaan elämäntarinan taitekohdiksi voi muotoutua esimerkiksi työttömäksi jääminen, sairastuminen, paikkakunnan vaihtaminen ja

uudelleen kouluttautuminen. Yhteistä niille on se, että ne määrittävät ja muokkaavat yksilön työuraa elämän aikana. Esimerkiksi läheisen kuoleman merkityksen kokonaisvaltaisuutta tutkimukseeni osallistunut kuvasi seuraavasti:

Kaisa: Se vaikutti muhun ihan hirveesti henkisesti ja justiin se, että että tuota, että mä en ehkä ois lähteny tähän uuteen kouluunkaan ilman tota tapahtumaa. Tuli semmonen olo, että ei pidä jättää niin kun asioita oottamaan, että niitä asioita, kivoja asioita voi tehdä elämässä niin kun eikä niitä kannata aina vaan, että ehkä joskus. Että kannattaa vaan niin kun yrittää ja tehdä ja tuota. Se oli niin kun kaikella tavalla mun elämään ihan hirveen suuri vaikutus tolla...Ja tota se oli niin kun, se on ollu tosi iso juttu. Ja tuota, mutta ei pelkästään huonolla tavalla vaan. Ainakin itte koen, että semmoset niin kun, se, siitä seuras loppujen lopuks hirveen paljon hyvää just omalle ajattelumaailmalle siitä, että ei kitistä pienistä ja yritetään oikeesti tätä elämää elää silleen niin kun, että kun hyvän kautta ja semmosen, että ei aina tarvii olla niin kauheen negatiivista. Että jos joku asia tapahtuu niin se tapahtuu ja sitä voi joko itkee ja määristä tai sitten keksiä siitä jotain hyviä puolia ja...Elämänasenteelle, mulle, ihan valtava sillon tapahtu tossa muutos.

Kaisa kuvaa yllä käännekohtana olleen läheisen kuoleman merkitystä itselle konkreettisena ja henkisenä vaikuttajana. Käännekohtaksi nimetty tapahtuma saa merkityksenä kokonaisvaltaisena muutoksena: muutos on tapahtunut koko Kaisan elämänasenteelle. Tämän lisäksi Kaisa kertoi rohkaistuneensa vaihtamaan alaa ja hakeutumaan uuteen kouluun. Alavalinnan vaihtamisen Kaisa koki rohkeana. Myös Mooren (2003, 101) haastattelemat pitivät aikuisiällä kouluttautumista yksilöllisenä ja rohkeana päätöksenä. Kivekäs (1999, 232) huomauttaa, että suomalaisen yhteiskunnan muuttuessa nuoruus ei ole enää ainoa vaihe, jossa siirrytään koulutuksesta työelämään. Ihmisen elämänsäkuuluun kuuluu usein siirtymisiä työstä koulutukseen tai työttömäksi ja takaisin töihin.

Kaisalla liittyy elämän käännekohtaan samoja elementtejä kuin Marilla: jokin suuri tapahtuma saa merkityksensä muiden elämänmuutosten rinnalla. Kaisalla uudelleenkoulutukseen vaikuttivat osaltaan työpaikan YT-neuvottelut, sisäilmaongelmat, lasten ikä ja maksettu asuntolaina. Suurena käännekohtana ollut läheisen kuolema sai merkityksen uudelle alalle suuntaamisessa näiden tapahtumien vaikutuspiirissä. Tapahtumien merkitystä toisilleen kuvataan seuraavasti:

Mari: Se on monen asian summa. Siis se on ihan, että että niin kun mihin mä oikein vertaisin, mä sanon, että mulle on joku ajatus täällä, mutta mä en saa sitä kiinni, mutta niin kun pienistä, just, nyt löysin, elikkä jos sä oot allerginen jollekin asialle tai sä oot usealle asialle allerginen ja sitten sulla on vaan yks allergeeni, vaikka pähkinä niin se ei se pähkinä aiheuta sulle jos sulla ei ole mitään muita allergeeneja, mutta jos satut olemaan koirun siitepöly tai joku pujo tai vaikka oot kissalle allerginen ja kissa ja sitten sä syöt pähkinää niin sitten se vaikuttaa. Tavallaan niin kun se on monen asian niin kun summa siten.

Mari kuvaa tapahtumia monen asian summana. Tapahtuma saa merkityksensä ja muotonsa vuorovaikutuksessa toiseen tapahtumaan. Yhdessä tapahtumat muodostavat koko elämää läpäisevän tapahtumaketjun, joka muuttaa yksilön elämänsuuntaa kokonaisvaltaisesti. Niiden merkitys elämänculussa oli tutkimukseeni osallistuneiden tarinassa korostuneessa roolissa ja merkityksessä. Lachmanin ja muiden (2015, 27) mukaan elämän ylä- ja alamäkien tarkastelu voi parhaimmillaan johtaa optimaaliseen vahvuuksien ja heikkouksien tasapainoon. Tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa elämän käännekohtat olivat ris-teyksiä, jossa yksilö teki ratkaisuja ja toimi niiden mukaan. Kyseessä oli hetket, joissa yksilöt käsikirjoittivat, vaikuttivat ja määrittivät elämäänsä voimakkaasti.

11.3 Koulutuksen ja työn hyödyt

Tarkasteltaessa elämäntapahtumien merkitystä koulutus- ja uraratkaisuis-sa vastaajien kertomuksissa elämäntapahtumina olivat myös koulutus- tai uraratkai-sut. Eteläpelto (2009, 90) huomauttaa, että ihmisen työhön liittyvä identiteetti ku-vaa laajasti yksilön ja työn välistä suhdetta. Siinä yhdistyy työn yhteiskunnalli-nen konteksti ja yksilön omat, jatkuvasti rakentuvat merkitykset työn asemasta elämässä.

Mäkikankaan, Feldtin ja Kinnusen (2005, 57) mukaan puhuttaessa työn vaa-timuksista voidaan tarkastella myös työn voimavaratekijöitä. Ne ovat fyysisiä, sosiaalisia ja psyykkisiä tekijöitä, jotka auttavat saavuttamaan työlle asetettuja päämääriä, vähentävät vaativuustekijöitä sekä edistävät yksilön kasvua ja kehi-tystä. Työn voimavaratekijöitä voivat olla esimerkiksi hyvä työyhteisö, työsuh-teen varmuus ja saatu palaute. Tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa työ sai keskeisen merkityssisällön heidän elämässään. Koulutus, työharjoittelu ja työ muodostuivat elämäntapahtumiksi, jotka saivat tutkittavieni kertomuksissa po-sitiivisia merkityssisältöjä.

Koulutuksen ja työpaikan merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa olivat:

- Alavalinnan hahmottuminen
- Henkinen pääoma
- Konkreettinen seuraus työllistymiseen

Alavalinnan hahmottuminen

Työpaikat ja tehtävät toimivat vastaajien mukaan oman alan varmentajina. Varmennus tapahtui kahteen suuntaan: toinen varmistui työssään alan sopivuudesta, toinen varmistui hakeutumaan toiselle alalle. Myös opiskelujen aikana tehdyt työharjoittelut olivat tapahtumia, joissa vastaajat olivat pohtineet sopiiko ala itselle.

Työhistorian moninaisuus ja sen merkitys omalle osaamiselle sai vastaajien kertomuksissa vastakkaiset merkitykset. Osa koki, että samalta alalta koostuva työhistoria luo vankan pohjan oman osaamisen ja kiinnostuksen kasvulle. Osa vastaajista pohti, että erilaiset työtehtävät auttavat hahmottamaan itselle sopivaa alaa. Erilaisista työtehtävistä saatavaa ymmärrystä kuvattiin esimerkiksi seuraavasti:

Matti: Ja sit mä olin siinä siinä tota, tota tota kirjojusten jälkeen konepajalla töissä ja ja niin kauan kunnes mä olin metsänhoitoyhdistyksellä ja jaoin postia ja tuommosia muita hommia, että tota tota tota, se niin kun siinä mielessä oli semmonen hyvä, hyvä, että sai tehdä erilaisia töitä niin taas niin kun siitäkin jotakin hyötyä oli kuitenkin sitten. Että ainakin kuvitteli, että mitä sitten osina haluais tehdä.

Erilaiset työtehtävät toivat konkreettisen omakohtaisen kokemuksen siitä olisiko ala itselle sopiva. Ne tarjosivat kokeilun mahdollisuuden, jossa yksilö sai määrittää itselleen sopivaa alaa suhteessa omaan työpaikkaansa. Eteläpellon (2009, 108) mukaan työidentiteetit ovat dynaamisia ja muokkautuvia saaden erilaisia merkityksiä elämäntilanteen mukaan. Ammatti-identiteetti rakentuu suhteessa aikaan ja ikäkauteen muuttuen suhteessa muun elämän osa-alueiden identiteetteihin.

Henkinen pääoma

Koulutus- ja urarakaisuihin vaikuttavia merkittäviä tekijöitä pohtiessaan vastaajien kertomuksissa toistuivat koulutuksesta ja työstä saatu henkinen pääoma itselle. Yksi vastaajista nosti omassa työssään aloittamisen elämänsä merkityksellisimmäksi tapahtumaksi. Työpaikka oli tuonut hänelle turvaa henkilökohtaisen elämän muutoksissa, kuten avioeron hetkellä. Työnantaja oli tarjonnut vastaajalle ja hänen lapsilleen työsuhdeasunnon ja vastaajan mukaan näin mahdollistanut kaiken kääntymisen hyväksi ja mahdolliseksi. Vastaajan kertomusta sävytti lojaalius omaa työnantajaa kohtaan ja hän määritteli itsensä vahvasti työpaikkansa kautta, ”työpaikkansa ihmisenä”.

Koulutuksen ja työn merkitys jakautui suhteessa itsen ja muihin. Vastaajien kertomuksissa koulutus ja työ peilautuivat vastaajien henkilökohtaiseen elämään henkisenä pääomana, joka toi itseluottamusta. Ilmarisen (2001, 175) mukaan työelämään siirtymiseen ja siellä toimimiseen liittyvät taloudellisen riippumattomuuden kasvaminen, itsenäisyyden lisääntyminen ja uuden sosiaalisen ympäristön, työyhteisön, jäseneksi liittyminen. Loretto ja Vickerstaff (2015, 239-243) tarkastelevat joustavan työuran, kuten osa-aikatyön, merkitystä yksilön elämänkulussa. Joustavan työuran hyviksi tekijöiksi ja tavoitteiksi luokiteltiin lisääntynyt vapaus ja oma aika, tasapainon saavuttaminen, valintojen ja oman työnteon kontrollin kasvaminen, lähisuvun auttaminen sekä työn ja elämän eri osa-alueiden yhteensovittaminen. Työn merkitystä tutkimukseen osallistuneiden kertomuksissa pohdittiin esimerkiksi seuraavasti:

Mervi: ...ehkä nyt viime vuodet, tässä nämä kouluvuodet niin mä olen kokenut aina, että mä oon pikkasen ollut niinkun semmonen huono oppimaan ja. Mulla on peruskoulusta hirveen huonoja muistoja. Kun on ollut vilkas tyttölapsi niinkun ihan sen ala-asteen ja vielä ehkä yläasteellakin niin niin ja kokenut, että mä olen niinkun tyhmempi kuin toiset tai. Niin nämä kouluvuodet, kun tämän yläasteen asioita, kun meille on tuossa luokassa ollut koko ajan yleisopetuksessa nuoria ja alkuun tuntu, että mä en ole monellakaan matikan tunnilla ollut, mä olen ollut pois, mutta sitten kun on niinkun pystynytkin omaksumaan niitä asioita, jotka silloin yläasteella opiskellaan niin ja opettamaan niitä toisille koska tuollahan opiskelu niinkun kuitenkin näitten meidän oppilaiden kanssa on melkein näinnikkäästi, että ei ole semmosta perinteistä luokkamuotoa pysty pitämään kun on niin erilaisia oppijoita niin...Nämä vuodet on ehkä niikun tukenut silleenkin, että en mä ole sen hölmömpi ja mä osaan ja osaan vielä opettaakin toisia. Niin ne on ehkä työnä, nyt mä ihan liikutun,(itkua äänessä) itsetunnon kannalta ollut hyviä...Ennen kaikkea se, että näitä varhaisia kokemuksia täältä peruskouluvuosilta niin ne on niinkun menettäneet merkityksensä (itkua äänessä).

Mervin kertomuksessa näkyy työn saama merkitys entisten, huonojen kokemusten merkityksen poistumisessa. Työn saamaan henkisen pääoman merkitykseen sisältyi myös työyhteisön tärkeys omassa elämässä. Yksi vastaajista kertoi, että vuosina, joina hän oli kokenut surua ja menetyksiä, työyhteisön tuki oli ollut hänelle erittäin tärkeää. Työpaikka ja työyhteisö auttoivat selviytymään vaikeista elämäntapahtumista. Toinen haastateltava kertoi, että sairastuttuaan vakavasti hän palasi vahvistuttuaan töihin, sillä hän näki, että työnteko on hänelle toipumisessa parasta terapiaa. Työ oli todellisuus, jossa vastaaja pystyi työstämään sairastumiseen liittyviä tunteuksiaan. Yksi tutkimukseeni osallistunut kertoi työpaikasta, johon hän suhtautui kokonaisvaltaisena elämäntapahtumana. Työ toi näkemystä ja perspektiiviä henkilökohtaiseen elämään ja oman osaamisen kehittämiseen. Erilaisten työtehtävien merkitystä oman osaamisen karttumisessa pohdittiin esimerkiksi seuraavasti:

Kaisa: Siis kaikki kokemuksethan vaikuttaa. Kyllä niin kun se puhelinmyyntihomma oli, kaikessa kauheudessaan niin kyllähän se sitä sosiaalisuutta, ihmisten kohtaamista, kaikkee niin kun, kyllähän siitä oli apua. Kun sun piti soittaa ihmisille ja häiritä niitä vaikka tiesit, että ne inhoo sitä, että sä soitat sinne niin silti sun oli aina vaan soitettava. Ja en mä sitä kokenut mitenkään negatiivisena, hirveen mukavia ihmisiä oli suurin osa ja työkaverit oli kivoja ja näin. Ja sitten tosiaan, saihan siinä opettelua siitä työn tekemisestä, että mennään tiettyyn aikaan ja lähetään tiettyyn aikaan ja palkan saat siitä mitä oot tehnyt. Ja sitten se tarkkishomma oli taas semmoinen, että se oli itsetunnolle hirveen hyvä, että semmosta hei mä pärjään ja mä osaan. Ja tota sitten niin kun justiin, mutta sillan ehkä tuli jo semmoinen olo, että tämä nuorisopuoli ei kuitenkaan ole mun juttu. Ja sekin on hyvä juttu, se että tunnistaa tommot. Mutta sitten se (työnantajan sukunimi), siinä sai niin kun niin, oikein moukarilla niin kun mitä se elämä on.

Kaisan ajatuksessa käy ilmi eri työtehtävien saama merkitys ja hän kuvaa työpaikoilta saatuja osaamiskokonaisuuksia erilaisina ja hyödyllisinä. Poikelan ja Järvisen (2009, 178) mukaan oppiminen kuuluu työhön osana inhimillisten voimavarojen ja osaamisen kehittämistä. Erilaiset työt ovat opettaneet tutkimukseeni osallistuneille toisistaan poikkeavia taitoja koostaen yksilön osaamista ja taitoa toimia työmarkkinoilla.

Konkreettinen seuraus työllistymiseen

Määräaikaisesta työtehtävästä saatu hyöty oli myös konkreettista, kun osalla määräaikainen työsopimus muutettiin vakituiseksi. Julkunen (2009, 27) toteaa, että koska moderni työelämä tarjoaa muodollisesti kaikille samat mahdollisuudet, ajatellaan usein menestymisen olevan ”itsestä kiinni”. Tutkimuksessani

määräaikainen työsuhde oli esimerkiksi elämäntapahtuma, jonka vastaaja työllään ja ansiollaan muutettua kokoaikatyöksi. Määräaikaisen työsopimuksen muuttumista vakituiseksi kuvataan seuraavasti:

Kari: Joo ei niitä kerralla varmaan tehty, nehän on yleensä alussa aina määräaikaisia ja tuota tosiaan tässä tehtiin sitä sekä sähkö että atk -työtä alussa ja sitten kun se tuli se, oli kohan se atk-asiantuntijan, atk-tukihenkilön vai milläköhän tittelillä se oli siihen aikaan niin niin, perustettuun ikään kuin virka sinne niin sitten se muuttui kokoaikaiseksi.

Tutkija: Joo. Ja sä sitten hait sitä ja pääsit?

Kari: Sehän on tuolla kuntapuolella sellanen, että kun hoitaa jotakin virkaa tietyn aikaa, vaikka niin kuin määräaikaisena niin se voidaan nimittää siihen ilman. En tiedä onko muuttunut tänä päivänä, mutta siihen aikaan se tapahtu tälleen. Että se ei ollu missään yleisessä haussa.

Kari sai vakituisen työsopimuksen työskenneltyään ensin määräaikaisessa työsuhteessa. Tutkimukseeni osallistuneet kertoivat myös työharjoittelujen merkityksestä työllistymisessä ja esimerkiksi yksi kertoi päässeensä harjoittelun kautta määräaikaiseen työtehtävään, joka lopulta muuttui vakituiseksi.

11.4 Sattuman merkitys

Elämäntapahtumien merkitystä tarkastellessa suhteessa vastaajien koulutus- ja uravalintoihin erottui laveasti määriteltävä sattuman ja kohtalon osa-alue. Tämä pitää sisällään tapahtumat, joita kuvattiin ”niin vaan tapahtui” -muodossa. Krumboltz (2009, 135) määrittää sattumasta oppimisen teorian (*happenstance learning theory, HLT*) lähestymistapana, jossa yksilön käytös rakentuu suunniteltujen ja suunnittelemattomien elämäntapahtumien ja oppien mukaan. Krumboltzin, Foley ja Cotterin (2013, 15, 20-23) mukaan kyseessä on lähestymistapa, jossa yksilö luo ja hyötyy suunnittelemattomista tapahtumista. Sattuma ja odottamattomista elämäntapahtumista oppiminen ja tulevaisuuden rakentaminen mahdollistavat elämänkulun tarkastelun. Tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa kyseessä oli odottamattomaan elämäntapahtumaan ja tilanteeseen ajautuminen tai jonkin ulkopuolisen tekijän läsnäolo.

Sattumat saivat seuraavat merkitykset suhteessa koulutus- ja uraratkaisuihin:

- Ulkopuolisen henkilön merkitys
- Niin vain tapahtui
- Nuoruuden huuma ja ajattelemattomuus

Ulkopuolisen henkilön merkitys

Elämäntapahtumien merkityksen ja koulutus- ja uraratkaisuiden suhdetta tarkastellessa usean vastaajan kertomuksissa esiintyi jonkin ulkopuolisen henkilön oikea aikainen, tärkeä rooli muutoksen alkuunpanijana. Muutostilanteet liittyivät esimerkiksi työharjoitteluun, kouluun hakeutumiseen ja uuteen työtehtäväänsiirtymiseen. Esimerkiksi urheilukaupassa kohdattu kouluttaja sai seuraavan merkityksen jatko-opintoihin paluuta suunniteltaessa:

Matti: ...ajatus siitä tutkinnon saamisesta, oli varmaan, sama kun kaikki muutkin asiat niin se on semmonen, että mulla on, oli varmaan, mä oli ehkä kerran miettiny sitä kerran tai kaks just niin kun jonain huonona tai hyvänä hetkenä, mutta nyt en muista kumpana, niin sit mä näin semmosen joka oli joskus aikasemmin pitänyt jotain jotain cumuseminaa-reja tuolla yliopistolla, tuolla liikunnalla, semmosen Maurin ja sit se Mauri vaan, siis urheilukaupassa, sit se Mauri kysy, että joko sulla on gradu valmis? Niin sitten mä, että ei tietenkään. Sit se, sillä lailla kysy, että mitä sulta puuttu? Hän niin kun sano, että elä nyt hyvä mies jätä sitä, sä oot niin lähellä. Sit siitä se varmaan niin kun, jäi niin kun se itu sinne...

Ulkopuolinen henkilö oli ihminen, joka herätteli tutkimukseeni osallistuneen ajatuksia muutoksesta. Matti kuvaa kohtaamisen merkitystä: keskustelusta jäi itu, ajatus, jatkaa opiskelua. Ulkopuolisen kanssa käytyä keskustelua kuvattiin positiivisessa valossa. Käydyt keskustelut olivat kannustavia ja rohkaisevia, jotka auttoivat asettamaan omia tavoitteita ja päämääriä.

Niin vain tapahtui

Tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa kuvattiin osaa koulutus- ja uraratkaisuja "niin vain tapahtui" -merkityksisällöllä. Esimerkiksi kaikki vastaajat kuvasivat toiselle asteelle siirtymistään passiivisena toimintana. Toiselle asteelle tai korkeakouluun siirtymistä kuvattiin niin, että koulupaikka otettiin vastaan sieltä

mistä sai koulupaikan. Päärooli koulupaikan saannin ratkaisijana annettiin oppilaitoksille, ei itselle ja omalle yrittämiselle. Esimerkiksi jatkokoulutukseen hakemista ja siirtymistä kuvattiin seuraavasti:

Matti: ...välillä ne asiat niin kun lankeaa sillai automaattisesti. Kun tuli se ensimmäinen paikka, että on päässy johonkin niin mä aattelin, että mitäs mä tässä nyt enää niinkun. Mulla varmaan oli ne (paikkakunnan nimi) pääsykoekirjat siellä tota tota sängyn alla pölyttymässä...Se meni niin kun siinä.

Osa vastaajista liitti ajattelutavan, jossa ”mentiin minne päästiin” nuoruuteen, kun toisella se näkyi laajasti kouluun hakeutumisvaiheen lisäksi aikuisiän urapolussa. Tästä syystä olen erottanut ”niin vain tapahtui” -merkityssisällön ”nuoruuden huuman ja ajattelemattomuuden” merkityssisällöstä. Ajatus siitä, että asiat ovat vain tapahtuneet, ilman omaa tavoitteellista toimintaa oli osa vastaajien kertomuksia. Esimerkiksi Heikki kuvasi oman yrityksen kasvua seuraavasti:

Heikki: No ei, ei mulla oikeen ole semmosta (yrityksen kasvattamisen) ideologiaa, mulla ei ole mitään semmosta varsinaista halua paisuttaa tätä hommaa. Päinvastoin on ollut, ja vaimo on sanonut, että vähennä niitä vehkeitä eläkä piä miehiä, mutta se vaan aina ajautuu tilanteen mukaan niin kun vaikka tämä puuajohommakin niin tämä ei ollut mulla kyllä mitenkään, edes tänä keväänä mitenkään mielessä. Mutta sitten kun tuon vävyn kanssa, ja sitten tuota kun tämä maanrakennuspuoli on aina talvella hiljasta niin sais semmosta, että siinä ois niin kun talvellakin hommaa. Mutta ei siinä, ei oikeen. Mulla ei ole semmosta paisutusideologiaa eikä ole vielääkään, että tuota niin niin. Se on vaan aina mennyt.

Tapahtumat ja elämänkulun osat, joita kuvattiin ”niin vain tapahtui” -merkityssisällön kautta erosivat tapahtumista, joissa tutkimukseeni osallistuneet painottivat tietoista valintaa. Tapahtumat, joihin ei liittynyt voimakasta tietoisuuden painotusta, olivat tapahtumia, jotka liittyivät suoraan koulutus- ja uraratkaisuihin, kuten koulupaikan valintaan. Elämänkulun henkilökohtaiset osat, joita rakennettiin sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta, eivät saaneet kenenkään kertomuksissa kuvaustaan ”niin vain tapahtui” -merkityssisällön kautta.

Nuoruuden huuma ja ajattelemattomuus

Nuoruuden ikäkausi asettuu aikaan, jolloin lapsuudesta kasvetaan ulos, mutta aikuisuus on vielä edessä. Nuoruuden ikäkauden määrittäminen vaihtelee ajan ja kulttuurin mukaan aikuisuuden normien, kuten opiskelun, työelämään siirtymisen ja perheen perustamisen, siirtyessä myöhempisiin elämänvaiheisiin. Nuoruuden

ruuteen liittyy kiinnittyminen ja erottuminen muista erilaisten ryhmäkuulu-
vuuksien avulla. (Lahikainen 2013, 90, 110.) Nuoruus ikävaiheena oli haastatel-
tävieni kertomuksissa aikaa, joissa tehtiin päätöksiä vapaana aikuisuuden vas-
tuista. Nuoruuden ikävaihe merkitsi rohkeutta ja oman ajattelun kypsymättö-
myyttä. Ajattelun kehittymisen ja nuoruuden välistä suhdetta tarkasteltiin esi-
merkiksi seuraavasti:

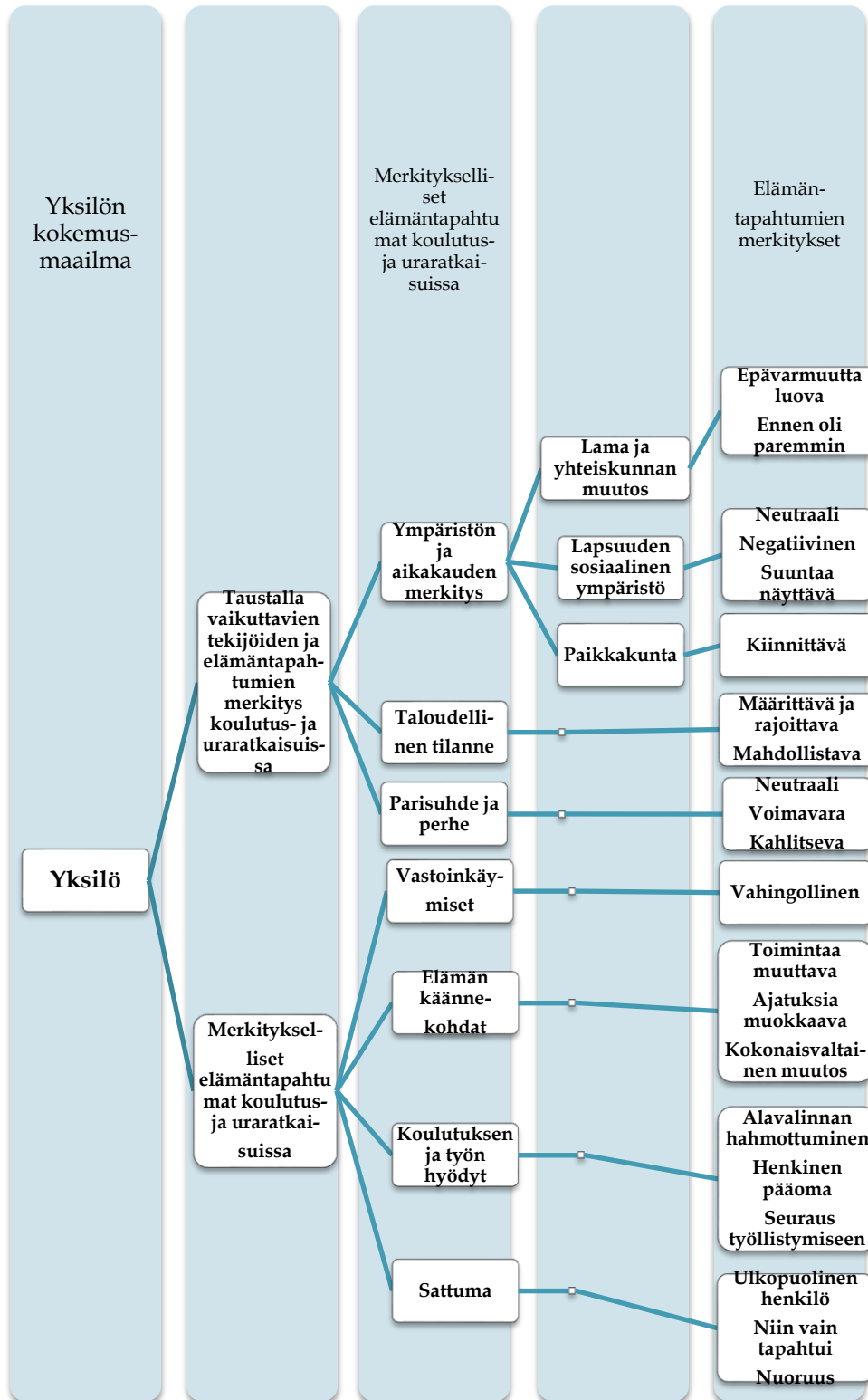
Mari: Mä jotenkin ajattelen, että se nuoruus oli semmonen, että ei niin kun, mä en pysty
niin kun ajattelemaan. Silleen niin kun toki sanoin, että mä pystyin tälleen niin kun ajatte-
lemaan että en mee jonkun varastelevan kaverin kanssa kauppaan, mutta, että semmosta
niin kun semmosta ajattelua niin sitä ei ollu. Että missä ihmeessä se niin kun, sitä vaan
niin kun, ihan niin kun jotenkin tyhjä pää, että..vai onks se poissulkenu niin kun mielestä,
jotenkin, mutta ei niin kun sitä on vaan niin kun ollu ehkä ja menny.

Nuoruus ja oman ajattelun puuttuminen vaikuttivat Marin mukaan hänen kou-
luun suhtautumiseensa. Nuoruus erottui ikävaiheena, jossa todellinen minä jäi
ikävaiheen kuohunnan alle ja esti itselle sopivat päätökset. Youngin (2014, 112)
mukaan nuoruudesta aikuisuuteen siirtymisen ja sen tuomien muutosten taus-
talta tutkijat ovat löytäneet yhteyden sosiaaliseen ja kehitykselliseen kontekstiin.
Asema nuoruuden sosiaalisissa suhteissa ja riskialtis käyttäytyminen, kuten
päihteiden käyttö, ovat tiiviisti yhteydessä nuoruuden sosiaalisen ympäristön
vaikutukseen.

Benson ja Elder (2011, 1653-1654) tarkastelevat tutkimuksessaan nuoruutta
ja ikää sekä psykososiaalista kypsyttä. Heidän mukaansa nuoruutta ei voida
ymmärtää ja käsitellä kattavasti ainoastaan ikää tarkastelemalla vaan se vaatii
psykososiaalisen kypsyyden huomioimista. Johnson, Crosnoe ja Elder (2011, 278)
painottavat artikkelissaan nuoruuden tarkastelua osana elämäntapaa ja kehi-
tysvaiheita. Nuoruuden liittäminen osaksi elämäntapaa mahdollistaa
yksilön persoonan ja ympäristön vaikutuksen tarkastelun. Se auttaa identifioi-
maan jatkuvuuden ja muutoksen tarkastelua siirryttäessä lapsuudesta nuoruu-
teen ja aikuisuuteen. Tutkimuksessani nuoruus osaltaan selitti elämäntapahtu-
mien saamia merkityksiä ja muuttui osaksi yksilön kokemuksia ja merkityssisäl-
töjä.

12 YHTEENVETO

Kuvio 1 Tutkimuksen keskeiset tulokset

Kuviossa 1 on tutkimukseni keskeisemmät tulokset. Yksilön kokemusmaailma ja kertomukset kuvasivat koulutus- ja uraratkaisuihin merkityksiä saaneita elämäntapahtumia. Taustalla vaikuttavien tekijöiden ja elämäntapahtumien merkitys koulutus- ja uraratkaisuihin jakautui seuraaviin merkityksiä saaneisiin kokonaisuuksiin: ympäristö ja aikakausi, taloudellinen tilanne sekä parisuhteen ja perheen merkitys. Ympäristön ja aikakauden kokonaisuus jakautui laman ja yhteiskunnan muutokseen, lapsuuden sosiaaliseen ympäristöön ja paikkakuntaan.

Laman ja yhteiskunnan muutoksen merkitykset jakautuivat luokkiin epävarmuutta luova ja ennen oli paremmin. Lapsuuden sosiaalisella ympäristöllä oli neutraaleja, negatiivisia ja suuntaa näyttäviä merkityksiä. Paikkakunnan merkitys oli kiinnostava. Taloudellisen tilanteen merkitys näyttöytyi määrittävänä, rajoittavana ja mahdollistavana. Parisuhde ja perhe saivat merkityksensä neutraalina, voimavarana ja kahlitsevana merkityskokonaisuutena.

Merkitykselliset elämäntapahtumat koulutus- ja uraratkaisuihin olivat vastoinkäymisiä, elämän käännekohtia, koulutuksen ja työn hyötyjä sekä sattumia. Vastoinkäymisten merkitys oli vahingollinen. Elämän käännekohtat saivat toimintaa muuttavan, ajatuksia muokkaavan ja kokonaisvaltaisen muutoksen merkityssisällön. Koulutuksen ja työn hyödyt saivat seuraavat merkityssisällöt: alavallinnan hahmottuminen, henkisen pääoma ja konkreettinen seuraus työllistymiselle. Sattuman merkityksiä olivat ulkopuolinen henkilö, niin vain tapahtui ja nuoruuden huuma ja ajattelemattomuus.

12.1 Pohdinta

Tutkimukseni käsitteli elämäntapahtumien merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuihin. Tavoitteenani oli tarkastella taustalla vaikuttavia tekijöitä ja elämäntapahtumia, jotka saivat merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuihin sekä näiden merkitysten avaaminen. Elämänkulkua käsittelevää tutkimustietoa on paljon, mutta elämänkulkua, elämäntapahtumia ja koulutus- ja uraratkaisuja yhdistävää tutkimusta on niukasti.

Nuorten koulutus ja työllisyys ovat laajasti yhteiskuntaamme koskettava kokonaisuus. Tutkimusraporttini kirjoittaminen ajoittui osin vuoden 2015 eduskuntavaaleihin, jonka kantavia teemoja olivat työttömyys ja työllisyys. Koulutus- ja uraratkaisujen muodostuminen osaltaan selittävät koulutuksen, työllisyyden ja työttömyyden tematiikkaa. Tutkimukseni näkökulma ja tavoitteet painottavat elämäntapahtumien merkityksiä koulutus- ja uraratkaisuissa. Tutkimukseni tulokset ja elämäntapahtumien saamat moniulotteiset merkitykset tukevat elämäntapahtumia huomioivaa näkemystä koulutus- ja uraratkaisuiden tarkastelussa.

Nuorten koulutusta ja työllisyyttä käsiteltäessä näkökulma on usein instituutiokeskeinen: huomio on keskittynyt oppilaitoksiin ja näiden tarjoamiin alavaihtoehtoihin, hakuprosessiin, hakijamääriin ja -tilastoihin. Painopiste tulisi kuitenkin olla yksilön todellisuudessa eli sosiaalisessa, henkisessä ja fyysisessä ympäristössä, elämäntapahtumissa ja niiden merkityksissä. Yksilön tehdessä ratkaisuja näkökulma suuntaa omaan elinympäristöön, lähipiiriin ja kokemusmaailmaan, ei instituutioiden tavoitteisiin.

Tutkimukseeni osallistuneiden elämäntapahtumissa taustalla vaikuttavat tekijät ja elämäntapahtumat olivat keskeisessä roolissa koulutus- ja uraratkaisuja suunniteltaessa ja rakentaessa. Tutkimuksessani taustalla vaikuttavat tekijät ja elämäntapahtumat muodostuivat kokonaisuuksiksi, joiden mukaan yksilö teki ratkaisujaan. Kivekäs (1999, 256) toteaa, että elämän risteyskohdat ovat hetkiä, jotka pakottavat yksilön tekemään elämänsä koskevia ratkaisuja. Elämän katkokselisuuden takia risteyskohtia on useita. Työurat muodostuvat valintojen summasta tehden niistä aiempaa yksilöllisempiä. Mahdollisuudet ovat kasvaneet, mutta ne ovat vallitsevien rakenteiden ja olosuhteiden määrittämiä. Vilkon (2001, 76-77) mukaan elämäntapahtumien vaiheiden muokkautuessa jokin normaalielämäntapahtumaan oletetusti kuuluva vaihe jää pois ja uusia vaiheita muodostuu. Muutos-tila korostaa siirtymien, kuten katkokosten, kriisien ja harppausten roolia.

Tutkimuksessani elämäntapahtumat nousivat esille monipuolisina ja laajasti vaikuttavina merkityskokonaisuuksina, jotka läpäisivät yksilön elämäntapahtumien ja jokaisen koetun ikävaiheen. Elämäntapahtumien saama merkitys suhteessa koulutus- ja urapolkuun oli moniulotteinen: se tuki, voimaannutti ja näytti

suuntaa omille ratkaisuille tai vaikutti vahingollisesti omien koulutus- ja uraratkaisujen rakentumiseen. Kysymys oli usein valinnasta: mitä yksilö arvosti ja minkä hän valitsi. Yksi haastateltavista pohti elämäntapahtumien, lähipiirin, työn ja hyvinvoinnin yhdistämistä seuraavasti: *Elämä on valintakysymyksiä ja tota mitä valintoja kukakin tekee ja miten niiden kanssa touhuaa. Se on.* Koulutus- ja uraratkaisut syntyivät suhteessa merkityksellisiin taustalla vaikuttaviin tekijöihin ja elämäntapahtumiin, joiden mukaan yksilö teki valintojaan.

Tutkimukseni keskeinen lähestymistapa oli narratiivisuus. Narratiivisuus läpäisi koko tutkimustani huomioiden elämän kertomusten narratiivisuuden, tutkimusmetodin ja lähestymistavan ja analyysimenetelmän. Tavoitteenani oli korostaa tutkittavieni kertomuksia, ajatuksia ja näkemyksiä mahdollisimman autenttisesti. Altmanin (2008, 23-27) mukaan jokaisessa narratiivisessa kertomuksessa on sarja toinen toistaan seuraavia yksikköjä (*following-units*) eli elämäntapahtumia, jotka rytmittävät kertomusta. Näiden yksikköjen välillä on siirtymiä, joita kutsutaan modulaatioiksi (*modulations*). Modulaatioista voidaan löytää yhteneväisiä piirteitä, mutta yksilölliset elämäntapahtumat tekevät jokaisesta kertomuksesta ainutlaatuisen. Tutkimukseeni osallistuneiden kertomukset ja elämäntapahtumien merkitykset koulutus- ja uraratkaisuissa tukevat Altmanin teoriaa; jokaisesta tarinasta löytyi jotain muille kertomuksille yhteistä ja ainutlaatuista.

Suuria ikäluokkia tutkittaessa elämäntarina rakentuu usein elämäntapojen perinteiden varaan. Elämään kuuluu perheen perustaminen heterosuhteessa, yhden tai kahden lapsen saaminen, perheelle turvallisiin elämänpuitteisiin pyrkiminen esimerkiksi omistusasunnon hankinnalla. Elämäntapojen perinteitä noudattelevassa elämäntapojen kulussa suku nähdään tärkeänä, elämään ei etsitä vaihtoehtoisia tapoja elää eikä kapinoida. (Hoikkala & Purhonen 2008, 66.) Tutkimukseeni osallistuneiden elämäntarinat noudattelevat suurten ikäluokkien elämäntapojen perinteiden mallia. Yleisyydestään huolimatta jokaisen tutkimukseeni osallistuneen elämäntapahtumista ja niiden merkityksistä oli subjektiivinen ja ainutker-

tainen ulottuvuus. Vaikka elämä muotoutui osaltaan normien ja perinteiden vaaraan on se yksilöllinen ja arvokas tarjoten palan ainutlaatuista ja palan yleistettävää tietoa.

Tutkimuksessani koulutus- ja uraratkaisut suhteessa henkilökohtaiseen elämään eivät olleet toisistaan riippumattomia. Yhdessä ne muodostivat vastaajien elämänkulun. Luoto, Kauppinen ja Luotonen (2011, 141) toteavat, että työn ja perheen suhde on vuorovaikutteinen: kokemukset perheestä heijastuvat työhön ja työstä perheeseen, ja ne voivat olla myönteisiä tai kielteisiä. Positiivisimmillaan työ voi tarjota onnistumisen kokemuksia ja ympäristön itsensä toteuttamiseen, perhe puolestaan luo turvallisuutta ja tarjoaa hellyyttä. Tutkimukseeni osallistunut kuvasi henkilökohtaisen elämän sekä koulutuksen ja uran suhdetta toisiinsa *käsi kädessä kulkemisella*. Ne vaikuttivat elämään yhtä voimakkaasti. Kyseessä ei ollut kaksi vastakkain riitelevää osa-aluetta vaan yksi kokonaisuus, josta elämä muotoutui. Henkilökohtaisen elämän ja koulu- ja urapolun suhde toisiinsa oli vastavuoroinen ja moniulotteinen.

Vuorovaikutus näkyi elämäntapahtumien ja koulu- ja uraratkaisujen välillä: elämäntapahtumat eivät ainoastaan vaikuttaneet koulutus- ja uraratkaisuihin vaan koulutus- ja uraratkaisut määrittivät, loivat ja syvensivät elämäntapahtumien saamia merkityksiä. Koulutus ja työ osaltaan muodostivat sosiaalisen, henkisen ja fyysisen ympäristön, jossa yksilön elämä rakentui. Salmi ja Lammi-Taskulan (2011, 155) mukaan työ on toimeentulon lähde, mutta se voi parhaimmillaan taloudellisen vakauden lisäksi tarjota muita voimaannuttavia elementtejä. Parhaimmillaan työstä saadaan mielekästä toimintaa ja sosiaalisia suhteita. Tutkimuksessani työn tekeminen, työyhteisö ja esimiehen tuki auttoi ja loi turvaa oman henkilökohtaisen elämän muutoksissa ja kriiseissä.

Wrzusin, Hänelin, Wagnerin ja Neyerin (2013, 67-68) tutkimuksessa tarkasteltiin ihmissuhteiden muutosta elämän eri vaiheissa. Perhesuhteet pysyivät koko elämän ajan merkitykseltään muuttumattomana ja keskeisenä, muiden sosiaalisten suhteiden, kuten ystävien ja työyhteisön, rooli ensin kasvoi, sitten pieneni edetessä kohti vanhuutta. Muiden sosiaalisten suhteiden merkitys muuttui

eri elämäntapahtumien, kuten työhön siirtymisen ja lastensaannin mukaan. Tutkimukseeni osallistuneiden kertomuksissa Wrzusin ja muiden teoria pitää paikkansa ja työyhteisön rooli oli kasvanut työelämään kiinnittymisen myötä, kun perhesuhteiden merkitys oli koko elämänkulun ajan pysynyt keskeisenä.

Isaacowitzin, Vaillant ja Seligmanin (2003, 187-195) tutkimuksessa tarkasteltiin koettuja vahvuuksia ja elämäntyytyväisyyttä suhteessa kolmeen ikäryhmään: nuoruuteen, keski-ikään ja vanhuuteen. Aikuisilla ilmeni enemmän koettuja vahvuuksia, nuorilla vahvuutena oli koettu avoimuus ja tutkiva ote maailmaa kohtaan. Nuorilla elämäntyytyväisyyden määrää ennusti toiveikas asenne, aikuisilla ainoa onnellisuutta selittävä tekijä oli rakkautta sisältävät ihmissuhteet. Tutkimuksessani sosiaaliset suhteet, erityisesti parisuhde ja perhe, saivat moniulotteisen merkityssisällön suhteessa koulutus- ja uraratkaisuihin. Luoto ja muut (2011, 141) toteavat, että perhe ja lähisuhteet ovat keskeisiä onnellisuuden, tyytyväisyyden ja hyvinvoinnin selittäjiä.

Baird, Lucas ja Donnellan (2010, 198-201) tutkivat elämäntyytyväisyyden ja iän yhteyttä toisiinsa. Kyseessä oli moniulotteinen kokonaisuus, eikä ikä selittänyt elämää kohtaan koettua tyytyväisyyttä yksiselitteisesti. Elämäntyytyväisyyteen liittyi vahvasti subjektiivisuus ja yksilölliset kokemukset. Tutkimukseni haastattelutilanteiden lopuksi kysyin tutkimukseeni osallistuneiden tyytyväisyyttä omaan elämäänsä, elämäntapahtumiinsa ja koulutus- ja uraratkaisuihinsa. Tutkittavieni kertomuksissa elämäntapahtumat ja koulutus- ja uraratkaisut kuvasivat omaa elämää, joka muodosti henkilökohtaisen ja rakkaan kokonaisuuden. Tutkimukseeni osallistuneet olivat pääosin tyytyväisiä tähänastiseen elämäänsä ja osa liikuttui tarkastellessaan elämänviivaansa haastattelun lopussa.

12.2 Jatkotutkimusmahdollisuudet

Elämänkulun tarkastelu aikuisen yksilön näkökulmasta tarjoaa hedelmällisen lähestymistavan tarkastella elämää: kokemuksia on kertynyt, valinnan ja ratkaisun hetkiä on ollut sekä ikä, aika ja elämäntapahtumat ovat tuoneet perspektiiviä asioihin. Lachmanin ja muiden (2015, 27) mukaan keski-ikä on risteyskohta, jossa

yksilö voi tarkastella elettyä elämää. Se liittää yhteen nuoruuden ja vanhuuden luoden muutoksia loppuelämänsä kulle. Tutkimuksissa keski-ikä tarkastelu osana elämänsä kontekstia on yleistynyt, mutta tutkimustietoa tarvitaan monikulttuurisesta ja sukupolvien eroja ja yhtäläisyyksiä painottavista perspektiiveistä.

Tutkimukseni keskiössä ovat elämäntapahtumien merkitykset. Koulutus- ja uraratkaisujen muodostuminen on monipuolinen ja laaja kokonaisuus, josta tutkimukseni rajaus jättää jotakin pois. Esimerkiksi tutkimukseeni osallistuneet kuvasivat alavalintaansa persoonaansa ja luonteeseen vedoten esimerkiksi toteamalla: *minulle ei tehdastyö sovi*. Luku 11.3, Koulutuksen ja työn hyödyt ja alavalinnan hahmottumisen merkitys, osaltaan kuvaa persoonan ja työn yhdistymisen problematiikkaa kuitenkin keskittymättä siihen yksiselitteisesti. Tämän osan tarkastelu tarjoaa koulutus- ja uraratkaisuiden muotoutumiseen ja jatkokutkimukselle monipuolisen ja syventävän näkökulman.

Tutkimukseni lähtökohtana oli tarkastella koettuja elämäntapahtumia ja koulutus- ja uraratkaisuja osana elämänsä kulkua. Tulevaisuuteen keskittyvä ja suuntaava näkökulma tarjoaa jatkokutkimusmahdollisuuden yhdistää menneet tapahtumat ja tulevaisuuden haaveet ja suunnitelmat. Jatkokutkimusmahdollisuutena on myös näkökulman vaihtaminen ja koulutus- ja uraratkaisuiden merkityksen tarkastelu elämäntapahtumissa.

Elämänsä kulkun, kontekstin, elämäntapahtumien merkitykset ja koulutus- ja uraratkaisut yhdistävä ja varioiva tutkimusaihe tarjoaa laajuudessaan lukuisia jatkokutkimusmahdollisuuksia. Tutkimusaiheeni on monitahoinen kokonaisuus, jonka kompleksisuus ja yksilöllinen näkökulma luovat alati uusia tutkimuskysymyksiä. Elämän monipuolinen kuvaaminen ja tarkastelu, jossa yksilön ratkaisujen, elämäntapahtumien, ympäristön ja ajan yhdistyminen, on jatkuvasti ajankohtainen, uudistuva ja moniulotteinen tutkimusaihe.

LÄHTEET

- Altman, R. 2008. *A theory of Narrative*. New York: Columbia University Press.
- Antikainen, A. 2001. Kansainvälinen vertailu elinikäisestä oppimisesta. Teoksessa Heikkinen, E. & Tuomi, J. (toim.) *Suomalainen elämäntulkku*. 2. painos. Helsinki: Tammi, 99-125.
- Antikainen, A. 1998. *Kasvatus, elämäntulkku ja yhteiskunta*. Porvoo: WSOY.
- Baird, B., M., Lucas, R., E. & Donnellan, M., B. 2010. Life satisfaction across the lifespan: Findings from nationally representative panel studies. *Social Indicators Research* 99 (2), 183-203.
- Benson, J., E. & Elder Jr., G., H. 2011. Young adult identities and their pathways: A developmental and life course model. *Developmental Psychology* 47 (6), 1646-1657.
- Bjerén, G. 1994. The life-line approach in social science. Teoksessa Bjéren, G. & Elgqvist-Saltzman, I. (toim.) *Gender and education in life perspective. Lessons from Scandinavia*. Aldershot: Avebury, 17-25.
- Borstein, M., H., Mortimer, J., T., Lutfey, K. & Bradley, R., H. 2011. Teoksessa Fingerman, K., L., Berg, C., A., Smith, J. & Antonucci, T., C. (toim.) *Handbook of life-span development*. New York: Springer, 27-55.
- Bucx, F., Raaijmakers, Q. & Van Wel, F. 2010. Life course status and exchanges of support between young adults and parents. *Journal of Marriage and Family* 74 (1), 117-134.
- Elder G. H. Jr., Johnson K. M. & Crosnoe, R. 2003. The emergence and development of life course theory. Teoksessa Mortimer, J. T. & Shanahan, M. J. *Handbook of the life course*. New York: Kluwer. 3-19.
- Eteläpelto, A. 2009. Työidentiteetti ja subjektiiviset rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. Teoksessa Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen, J. (toim.) *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: WSOY, 90-142.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Grant, E. M. & Johnston, J. A. 2006. Career narratives. Teoksessa McMahan, M. & Patton, W. (toim.) *Career counselling: constructivist approaches*. London: Routledge. 110-122.

- Heikkinen, L., T. 2010. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 143-159.
- Heymans, P, G. 1992. Lifespan learning: Developmental tasks and their management. Teoksessa Tuijnman, A. & van der Kamp, M. (toim.) Learning across the lifespan: Theories, research, policies. Oxford: Pergamon Press, 33-51.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hockey, J. & James, A. 2003. Social identities across the life course. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hoikkala, T. & Paju, P. 2008. Entä nuoremmat sukupolvet? Sukupolventutkimus ja nuorisopolitiikka. Teoksessa Purhonen, S., Hoikkala, T. & Roos, J. P. (toim.) Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Gaudeamus, 270-294.
- Hoikkala, T. & Purhonen, S. 2008. Suurten ikäluokkien ”tavallisten” jäsenten tyyppitarina. Teoksessa Purhonen, S., Hoikkala, T. & Roos, J. P. (toim.) Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Gaudeamus, 51-67.
- Huttunen, J. 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyvärinen, M. 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 90-118.
- Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189-222.
- Hyyryläinen, A. & Leminen, A-P. 2003. Epävarmuuden sietämätön keveys – uravalinnan ohjaus suunnistamisen apuna? Teoksessa Lairio, M. & Puukari, S. (toim.) Ohjauksen uudet orientaatiot. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, 97-109.
- Hänninen, V. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. 2010. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 160-178.

- Ilmarinen, J. 2001. Työikäiset ja elämänkulku. Teoksessa Heikkinen, E. & Tuomi, J. (toim.) Suomalainen elämänkulku. 2. painos. Helsinki: Tammi, 173-193.
- Isaacowitz, D., M., Vaillant, G., E. & Seligman, M. E. P. 2003. Strengths and satisfaction across the adult lifespan. *The International Journal of Aging and Human Development* 57 (2), 181-201.
- Johnson, M., K., Crosnoe, R. & Elder Jr., G., H. 2011. Insights on adolescence from a life course perspective. *Journal of Research on Adolescence* 21 (1), 273-280.
- Johnstone, M., Lucke, J. & Lee, C. 2011. Influences of marriage, motherhood, and other life events on Australian women`s employment aspiration. *Psychology of Women Quarterly* 35 (2), 267-281.
- Julkunen, R. 2009. Työ – talouden ja minä välissä. Teoksessa Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen, J. (toim.) Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: WSOY, 18-48.
- Julkunen, R. 2003. Työelämä ohjauksen ympäristönä. Teoksessa Lairio, M. & Puukari, S. (toim.) Ohjauksen uudet orientaatiot. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, 55-70.
- Kinnunen, U. 1997. Lamasta selviytyminen. Teoksessa Pulkkinen, L. (toim.) 1997. Lapsesta aikuiseksi. 2. painos. Jyväskylä: Atena, 122-131.
- Kinnunen, U. 1997. Työn ja perheen vuorovaikutus. Teoksessa Pulkkinen, L. (toim.) Lapsesta aikuiseksi. 2. painos. Jyväskylä: Atena, 46-58.
- Kivekäs, M. 1999. Siirtymä ammatillisesta koulutuksesta työelämään 1990-luvulla. Teoksessa Linnakangas, R. (toim.) Koulutus ja elämänkulku: näkökulmia koulutuksen vaikuttavuuteen. Rovaniemi: Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, 227-261.
- Korhonen, M. 2003. Omaelämäkerrat elämänkulun jäsentäjinä. Teoksessa Vanhalakka-Ruoho, M. Näkymätön näkyväksi. Elämänkulku, työura ja sukupuolitietoinen ohjaus – projektin ydinteemoja. Kasvatustieteen tiedekunnan selosteita N:o 87. Joensuu: Joensuun yliopistopaino, 1-19.
- Kuo, J., C-L. & Raley, R., K. 2014. Is it all about money? Work characteristics and women`s and men`s marriage formation in early adulthood. *Journal of Family Issues*, 1-28.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

- Krumboltz, J., D. 2009. The happenstance learning theory. *Journal of Career Assessment* 17 (2), 135-154.
- Krumboltz, J., D., Foley, P., F. & Cotter, E., W. 2013. Applying the happenstance learning theory to involuntary career transitions. *The Career Development Quarterly* 61 (1), 15-26.
- Lachman, M., E., Teshale, S. & Agrigoroaei, S. 2015. Midlife as a pivotal period in the life course: Balancing growth and decline at the crossroads of youth and old age. *International Journal of Behavioral Development* 39 (1), 20-31.
- Lahikainen, A. R. 2013. Minuuden sosiaalinen rakentuminen. Teoksessa Suoni-
nen, E., Pirttilä-Backman, A-M., Lahikainen, A. R. & Ahokas, M. Arjen so-
siaalipsykologia. Helsinki: WSOY, 89-140.
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-2015. Opetus- ja kulttuuri-
ministeriön julkaisuja 2012: 6. Viitattu 2.4.2015.
[http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/
liitteet/OKM06.pdf?lang=fi](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf?lang=fi)
- Lerkkanen, J. 2002. Koulutus- ja uravalinnan ongelmat. Koulutus- ja uravalin-
nan tavoitteen saavuttamista haittaavat ajatukset sekä niiden yhteys am-
mattikorkeakouluopintojen etenemiseen ja opiskelijoiden ohjaustarpee-
seen. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 14.
- Loretto, W. & Vickerstaff, S. 2015. Gender, age and flexible working in later life. *Work, Employment and Society* 29 (2), 233-249.
- Luoto, R., Kauppinen, K. & Luotonen, A. 2011. Perhevapaalta takaisin työelä-
mään. Teoksessa Pietikäinen, P. (toim.) Työstä, jouta, jaksa. Työn ja hy-
vinvoinnin tulevaisuus. Helsinki: Gaudeamus, 141-154.
- Makkonen, M., Riikonen, E. & Vataja, S. 2000. Perhetyö – arkielämän taiteen ja
kertomuksellisuuden näkökulma. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. &
Spangar, T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Jyväskylä: PS-kus-
tannus, 279-292.
- Martelin, T., Pitkänen, K. & Koskinen, S. 2001. Suomalaisten väestöllinen elä-
mäkulku: tilastoja ja tarinoita. Teoksessa Heikkinen, E. & Tuomi, J.
(toim.) Suomalainen elämäkulku. 2. painos. Helsinki: Tammi, 38-57.
- McAdams, D., P. 2011. Life narratives. Teoksessa Fingerman, K., L., Berg, C., A.,
Smith, J. & Antonucci, T., C. (toim.) 2011. Handbook of life-span develop-
ment. New York: Springer, 589-610.

- McCormick, C., M., Kuo, S., I-C. & Masten, A. S. 2011. Developmental task across the life span. Teoksessa Fingerman, K., L., Berg, C., A., Smith, J. & Antonucci, T., C. (toim.) Handbook of life-span development. New York: Springer, 117-140.
- McLeod, J. 2009. An Introduction to counselling. 4. painos. Maidenhead: Open University Press.
- McMahon, M. 2006. Working with storytellers: a metaphor for career counselling. Teoksessa McMahon, M. & Patton, W. (toim.) Career counselling: constructivist approaches. London: Routledge, 16-29.
- Metsämuuronen, J. 2006. Metodologian perusteet ihmistieteissä. Teoksessa Metsämuuronen, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp, 15-77.
- Moilanen, P. & Rähkä, P. 2010. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 46-69.
- Moore, E. 2003. Pitkä opintie: Aikuisiällä suoritettu yliopistotutkinto ja koulutuksellisen elämänkulun muutos. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 61. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Mäkikangas, A., Feldt, T. & Kinnunen, U. 2005 Positiivisen psykologian näkökulma työhön ja työhyvinvointiin. Teoksessa Kinnunen, U., Feldt, T. & Mauno, S. Työ leipälajina. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus, 56-74.
- Notko, M. & Sevón, E. 2008. Äitiys ja koti naisten keskinäisissä jännitteisissä perhesuhteissa. Teoksessa Notko, M. & Sevón, E. (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Tampere: Tammer-paino, 111-130.
- Nurmi, J-E. & Salmela-Aro, K. 2001. Ihmisen psykologinen kehitys ja elämänkulku. Teoksessa Heikkinen, E. & Tuomi, J. (toim.) Suomalainen elämänkulku. 2. painos. Helsinki: Tammi, 86-98.
- Ojanen, S. 2000. Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian kehittelyä. Saarijärvi: Palmenia-kustannus.
- Osaamisella ja luovuudella hyvinvointia. Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsaus 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014: 18. Viitattu 22.4.2015.
- <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/okm18.pdf?lang=fi>

- Pallas, A. M. 2003. Educational transitions, trajectories and pathways. Mortimer, J. T. & Shanahan, M. J. Handbook of the life course. New York: Kluwer. 165-184.
- Parkkinen, J. 2003. Ohjaus merkitysten jäsentäjänä ja tulkitsijana. Teoksessa Lairo, M. & Puukari, S. (toim.) Ohjauksen uudet orientaatiot. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, 153-163.
- Peavy, R. 2006. Sosiodynaamisen ohjauksen opas. Helsinki: Psykologien kustannus.
- Peavy, R. 1999. Sosiodynaaminen ohjaus. Konstruktivistinen näkökulma 21. vuosisadan ohjaustyöhön. Helsinki: Psykologien kustannus.
- Perrig-Chiello, P. & Perren, S. 2005. Impact of past transition on well-being in middle age. Teoksessa Willis, S., L. & Martin, M. (toim.) Middle adulthood: a lifespan perspective. Thousand Oaks, California: Sage, 142-177.
- Pirttilä-Backman, A-M., Suoninen, E., Lahikainen, A. R. & Ahokas, M. 2013. Arjen sosiaalisuus. Teoksessa Suoninen, E., Pirttilä-Backman, A-M., Lahikainen, A. R. & Ahokas, M. Arjen sosiaalipsykologia. Helsinki: WSOY, 11-28.
- Poikela, E. & Järvinen, A. 2009. Työssä oppimisen prosessimalli oppimisen johtamisessa ja saamisen arvioinnissa. Teoksessa Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen, J. (toim.) Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: WSOY, 178-197.
- Puhakka, H. 1998. Naisten elämäntavasta nuoruudesta aikuisuuteen – koulutuksen merkitys elämäntavassa. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 42. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Pulkkinen, L. 1997. Kasvaminen aikuiseksi. Teoksessa Pulkkinen, L. (toim.) Lapsesta aikuiseksi. 2. painos. Jyväskylä: Atena 14-28.
- Pulkkinen, L. & Kokko, K. 1997. Keskeiset elämäntavalliset aikuisiässä. Teoksessa Pulkkinen, L. (toim.) Lapsesta aikuiseksi. 2. painos. Jyväskylä: Atena, 103-120.
- Purhonen, S., Hoikkala, T. & Roos, J. P. 2008. Suuret ikäluokat ja elämän käännekohtat. Teoksessa Purhonen, S., Hoikkala, T. & Roos, J. P. (toim.) Kenen sukupolven kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Gaudeamus, 33-50.
- Roos, J. P. 1988. Elämäntavasta elämäntavaksi. Jyväskylä: Gummerus.

- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22-56.
- Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä T. 2009. Pikkulapsiperheiden paletti. Teoksessa Rönkä, A., Malinen K. & Lämsä, T. (toim.) 2009. Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 11-19.
- Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. 2011. Joustoa työn vai perheen hyväksi? Teoksessa Pietikäinen, P. (toim.) Työstä, jousa, jaksa. Työn ja hyvinvoinnin tulevaisuus. Helsinki: Gaudeamus, 155-168.
- Sassler, S. 2010. Partnering across the life course: Sex, relationships, and mate selection. *Journal of Marriage and Family* 72 (3), 557-575.
- Savioja, H., Karisto, A., Rahkonen, O. & Hellsten, K. 2001. Suurten ikäluokkien elämäntulkku. Teoksessa Heikkinen, E. & Tuomi, J. (toim.) Suomalainen elämäntulkku. 2. painos. Helsinki: Tammi, 58-73.
- Schoppe-Sullivan, S., J. & Mangelsdorf, S. 2013. Parent characteristics and early coparenting behavior at the transition to parenthood. *Social Development* 22 (2), 363-383.
- Settersten, R. A. Jr. 2003. Age structuring and the rhythm of the life course. Teoksessa Mortimer, J. T. & Shanahan, M. J. *Handbook of the life course*. New York: Kluwer. 81-98.
- Siekinen, K. 2010. Syvähaastattelu. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikäluokkia tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 45-60.
- Sliwinski, M., J. 2011. Approaches to modeling intraindividual and interindividual facets of change for developmental research. Teoksessa Fingerman, K., L., Berg, C., A., Smith, J. & Antonucci, T., C. (toim.) *Handbook of life-span development*. New York: Springer, 1-25.
- Sugarman, L. 2004. *Counseling and the life course*. London: Sage.
- Sugarman, L. 1986. *Life-span development: Concepts, theories and interventions*. London: Methuen.
- Sugarman, L. 2009. *Life-span development: Frameworks, accounts and strategies*. 2. painos. Hove: Psychology Press.

- Suikkanen, A., Linnakangas, R. & Karjalainen, A. 1999. Koulutus ja muuttuneet työmarkkinat. Teoksessa Linnakangas, R. (toim.) Koulutus ja elämäkulkku: näkökulmia koulutuksen vaikuttavuuteen. Rovaniemi: Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, 45-88.
- Suikkanen, A., Linnakangas, R. & Karjalainen, A. 1999. 1960-luvulla syntyneiden työmarkkinoille siirtyminen ja työmarkkinakansalaisuus. Teoksessa Linnakangas, R. (toim.) Koulutus ja elämäkulkku: näkökulmia koulutuksen vaikuttavuuteen. Rovaniemi: Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, 89-125.
- Syrjälä, L. 2010. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 247-261.
- Tuomi, J. 2001. Aetatis hominum – elämäkulun vaiheet antiikin ja keskiajan kirjallisuudessa. Teoksessa Heikkinen, E. & Tuomi, J. (toim.) Suomalainen elämäkulkku. 2. painos. Helsinki: Tammi, 13-37.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Umberson, D., Pudrovska, T. & Reczek, C. 2010. Parenthood, childlessness, and well-being: A life course perspective. *Journal of Marriage and Family* 72 (3), 612-629.
- Viljamaa, H., Patton, W. & McMahan, M. 2006. Constructivist career tools on the internet: challenge and potentials. Teoksessa McMahan, M. & Patton, W. (toim.) *Career counselling: constructivist approaches*. London: Routledge, 187-201.
- Vilkko, A. 2001. Elämäkulkku ja elämäkerronta. Teoksessa Heikkinen, E. & Tuomi, J. (toim.) *Suomalainen elämäkulkku*. 2. painos. Helsinki: Tammi, 74-85.
- Väyrynen, R. 1999. Globalisaatio ja yhteiskuntapolitiikka Suomessa. Yhteenveto Sitran Globalisaatio, hyvinvointi ja työllisyys -tutkimusohjelman tuloksista. Helsinki: Sitra.
- Wahl, H-W. & Kruse, A. 2005. Historical perspectives of middle age within the life span. Teoksessa Willis, S., L. & Martin, M. (toim.) *Middle adulthood: a lifespan perspective*. Thousand Oaks, California: Sage, 3-34.
- Wrzus, C., Hänel, M., Wagner, J. & Neyer, F., J. 2013. Social network changes and life events across the life span: A meta-analysis. *Psychological Bulletin* 139 (1), 53-80.

Young, J., T., N. 2014. "Role magnets"? An empirical investigation of popularity trajectories for life-course persistent individuals during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence* 43 (1), 104-115.